

**Právnická fakulta Masarykovy univerzity
obor Právo a právní věda
Katedra dějin státu a práva**

Vývoj právní úpravy ochrany cti

Diplomová práce

Ondřej Šprta

Brno 2018/2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Vývoj právní úpravy ochrany cti** zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 30. června 2019

.....
Ondřej Šprta

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu doc. JUDr. Bc. Jaromíru Tauchenovi, Ph.D., LL.M. Eur.Int., vedoucímu této diplomové práce, za odborné vedení, ochotu, vstřícný přístup, cenné rady a čas, který mi věnoval.

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o vývoji právní úpravy ochrany cti na našem území, a to od období feudalismu až po současnost. Klade si za cíl seznámit čtenáře s vývojem prostředků ochrany cti a následky jejich uplatnění vůči původci zásahu, a to jak v oblasti veřejného, tak soukromého práva. Práce umožní pochopit význam cti člověka v dějinných souvislostech. V rámci výkladu k pramenům je čtenář uveden do dobových souvislostí a okolností přijetí právních úprav. Chronologický výklad je rozdělen do pěti kapitol podle jednotlivých historických období.

Klíčová slova

Prostředky ochrany cti, odpovědnost, trest, zásahy do cti, verbální delikty, soukromá trestní žaloba

Abstract

The diploma thesis deals with the development of legal regulations for protection of honour in the Czech Lands from feudalism to the present. It allows the reader to understand the instruments of protection for honour and consequences of their enforcement in the area of public and private law. The diploma thesis is to allow the reader to comprehend the importance of human honour in the historical context. Also, it includes the historical background and events leading to changes in the legislation in order to offer a better understanding of the individual sources of the law. The thesis is divided into five chapters based on historical periods.

Key words

Instruments of protection for honour, liability, punishment, delicts against the honour, oral delicts, private criminal action

Obsah

Úvod.....	11
1 Pojednávání předmět práce.....	13
2 Vývoj právní úpravy ochrany cti ve středověku a raném novověku.....	16
2.1 Význam cti pro středověkého člověka.....	16
2.2 Právní prameny.....	19
2.2.1 Zemské právo.....	20
2.2.1.1 Význam cti pro šlechtice.....	20
2.2.1.2 Souboje jako prostředek řešení sporů o čest.....	21
2.2.1.3 Kniha rožmberská.....	22
2.2.1.4 Práva zemská česká Ondřeje z Dubé.....	26
2.2.1.5 Vladislavské zřízení zemské a jeho redakce.....	27
2.2.2 Městské právo – Koldínův zákoník.....	33
3 Vývoj právní úpravy ochrany cti v období habsburské monarchie.....	37
3.1 Obnovené zřízení zemské (1627).....	37
3.2 Hrdelní řád Josefa I. (1707).....	39
3.3 Hrdelní řád Marie Terezie (1768).....	40
3.4 Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně Josefa II. (1788).....	42
3.5 Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích (1803).....	44
3.6 Všeobecný občanský zákoník (1811).....	46
3.7 Trestní právo v období 2. pol. 19. stol. a na začátku 20. stol.....	51
3.7.1 Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, č. 117 ř. z. (1852) – hmotné právo.....	51
3.7.2 Trestní právo procesní v druhé pol. 19. stol. a na počátku 20. stol. ...	55
3.7.3 Tiskové právo v druhé pol. 19. stol.	57
4 Vývoj právní úpravy ochrany cti v období první republiky.....	63
4.1 Zákon č. 124/1924 Sb. z. a n., tisková novela (1924).....	63
4.2 Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti (1933).....	66
5 Vývoj právní úpravy ochrany cti v poválečném období.....	73
5.1 Ochrana cti v trestním právu.....	73

5.2	Ochrana cti ve správním právu trestním.....	75
5.3	Ochrana cti v občanském právu.....	78
5.4	Ochrana cti v tiskovém právu a právu rozhlasového a tel. vysílání.....	83
6	Vývoj právní úpravy ochrany cti po roce 1989.....	88
6.1	Ochrana cti v soukromém právu	88
6.1.1	Novela OZ 1964 č. 87/1990 Sb.....	88
6.1.2	Ochrana cti v mediálním právu.....	89
6.1.3	„Zlehčování“ v nekalé soutěži	91
6.1.4	Ochrana cti podle NOZ.....	94
6.1.5	Ochrana cti v pracovním právu.....	94
6.2	Ochrana cti v trestním právu a správním právu trestním.....	95
6.3	Ochrana cti v ústavním právu.....	97
	Závěr.....	100
	Použité zdroje.....	105
	Monografie	105
	Články	109
	Judikatura	110
	Internetové zdroje.....	111
	Právní předpisy	111

Úvod

Diplomová práce si klade za cíl zpracovat vývoj právní úpravy ochrany cti, zejména co do prostředků její ochrany a následků jejich uplatnění vůči osobě delikventa. Záměrem je zpracovat dispoziční prostředky ochrany, jež vedly k obraně proti zásahu, resp. k neutralizaci škodných následků, příp. nástrojům, jimiž mohl dotčený ovlivnit potrestání pachatele. Práce se tedy snaží shrnout historický vývoj právem upravených způsobů, jakými mohl dotčený odvrátit následky zásahu, příp. se sám původci zásahu odplatit. Motivací ke zpracování tématu je snaha o poznání, jakou váhu v průběhu dějin čest měla, a jakými instrumenty vládl ten, do jehož osobnostního práva bylo zasaženo, neboť nejjednodušeji proveditelný delikt se svými následky často rovnal (a rovná) nejvážnějším trestným činům, aniž bychom si to v každodenním jednání s druhými připouštěli.

Druhým důvodem výběru tohoto tématu je jistota, že mi dané téma umožní (snad víc než které jiné) nahlédnout do dějin člověka a do dějin práva vůbec, neboť šíře pojmu čest předznamenává existenci širokého výčtu prostředků její ochrany, spadajících do oblasti jak veřejného, tak soukromého práva.

Práce je sestavena do šesti kapitol, seřazených podle jednotlivých historických období. Jelikož je výklad spojen s obecným vývojem práva, bude čtenář uveden i do dobových souvislostí a okolností přijetí každého pramene. Práce se tak snaží poskytnout výklad v dějinných souvislostech, při zaměření na změny v právní úpravě.

V diplomové práci je použita metoda deskriptivní a komparativní. Na základě metody deskriptivní je čtenář uveden do právní úpravy daného předpisu, na základě metody komparativní jsou pak osvětleny odlišnosti jednotlivých právních úprav.

Přínos práce spočívá v uceleném zpracování vývoje prostředků ochrany cti od Knihy rožmberské až po současnost, a to z pohledu práva veřejného i soukromého. Podobným tématem se nezaobírá žádná (mně známá) monografie ani kvalifikační práce, je však nutno říct, že existuje několik monografií, které se zabývají určitou výsečí vývoje právní úpravy ochrany cti. Zejména významná je monografie prof. Vojáčka *Urážky, pomlavy, nactiutrání: ochrana cti v československém trestním právu*, která podrobně charakterizuje úpravu ochrany cti v trestním právu a správním právu trestním 20. stol.

Při sepsání práce je vycházeno z pramenů primárních i sekundárních, a to při snaze čerpat co nejvíce z pramenů dobových. Je tedy vycházeno z dobové literatury, ať učebnicové, časopisecké nebo komentářové, a částečně i z judikatury, to však jen v omezené míře, nutné pro doplnění interpretace pramenů výše uvedených.

Chronologický výklad je započat obecným úvodem ke středověkému právu, následně se zaměřuje na úpravu ochrany cti v zemském a městském právu, pokračuje rozbořem právní úpravy ochrany cti v období habsburské monarchie, a končí výkladem k ochraně cti ve 20. a na počátku 21. stol.

1 Pojednávaný předmět práce

Předmětem této práce je zpracování vývoje právní úpravy ochrany cti. Jedná se o poměrně rozsáhlé téma, a to zejména s ohledem na skutečnost, že není možno se zabývat prostředky ochrany cti bez toho, aniž by byl dán prostor výkladu o samotné cti, neboť většina prostředků ochrany byla uplatnitelná jen vůči specificky vymezeným zásahům, jejichž parametry se vyvíjely. Z tohoto pohledu tvoří předmět práce výklad o typizovaných deliktech (proti cti) a od nich se odvíjejících prostředcích ochrany. Jak ale bylo naznačeno, nemůže být poškození cti, pokud není řečeno, co je samotnou ctí a co bude ctí rozuměno v této práci.

Definovat pojem čest není snadnou záležitostí, tím spíše na několika řádcích, neboť práce by mohla být věnována jen tomuto vymezení, a stejně by nebylo dosažení cíle zaručeno. Bude proto rozumnější se poučit od těch, kteří se již o to pokusili, a přijmout jejich závěr, že „významové pole pojmu čest je téměř bezbřehé“.¹ Tuto tezi ostatně přijal již italský osvícenec Cesare Beccaria, který v roce 1766 napsal, že „pojem čest patří k těm, kterým byla věnována podrobná a skvělá pojednání, aniž by si kdo dokázal pod tímto slovem představit cokoliv přesného a jednoznačného.“²

Čest patří mezi základní statky lidské existence, její uchopení je však daleko složitější než hovořit např. o zdraví, neboť zdraví je kategorií relativně objektivní. Slovo objektivní se však dá užít i ve spojitosti se slovem čest, neboť čest lze „rozložit“ na dvě stránky. Stránku objektivní, tedy, jak (čest) daného člověka vnímají lidé okolo něho, a stránku subjektivní, ukazující, jakou míru cti (hodnoty) přisuzuje člověk sám sobě.³ Obě tyto stránky se vzájemně ovlivňují a doplňují a jejich interakci lze vyjádřit slovy: „smysl pro čest je základem morálky, v níž jednotlivec sám sebe chápe vždy tak, jak ho vidí ostatní

¹ NOVOTNÝ, Robert. Čest a urozenost v mentalitě pozdně středověké šlechty. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, ² DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, s. 85.

³ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 20.

a v níž jednotlivce potřebuje ostatní, aby existoval, protože obraz, který si dělá sám o sobě, je nerozlišitelný od obrazu, jehož odraz získává od ostatních.“⁴

Ublížit druhé osobě na cti je velmi snadno uskutečnitelné, neboť člověk je tvor společenský (*zoon politikon*), předurčený k životu ve společenství lidí, v němž hledá svou hodnotu a usiluje o svou prestiž. Ne každý je ale za všech okolností spokojen s tím, kým před druhými nebo sám před sebou je, a tak každý ví, jak snadné je ublížit druhému a možná ještě lépe, jak snadné je ublížit „mně“. V tomto ohledu existuje nepřeborné množství způsobů, jakými tak může být učiněno, a to za spolupůsobení nepřeborného množství okolností a vlivů, majících dopad na společenské postavení člověka v místě a čase.

Dalo by se tedy říct, že cti druhé osoby se dotýká nejen jedinec, který spáchal individuální trestný čin, ale i ten, kdo se dopustil jakéhokoliv protiprávního jednání, stejně jako ten, kdo třeba vyřkl jen nepochopený vtip. Proto je nutno říct, co bude pojmem cti dále rozuměno.

Předně je třeba upozornit, že bude zcela pominuta tzv. kolektivní čest, o kterou v průběhu dějin „usilovala různá společenství – od etnických, kmenových, státních, zemských nebo národních, přes společenství rodová, stavovská, politická, jako jsou politické strany, společenství náboženská, tj. církve, řády, sekty, společenství profesní – cechovní řemesla, univerzity atd.“⁵ neboť v tomto kontextu by bylo třeba čest brát jako kvantifikovaný zájem určitého společenství lidí. Práce tedy cílí na čest jednotlivce bez ohledu na jeho sociální příslušnost (toto kritérium bude prolomeno u výkladu k zemskému a městskému právu).

Práce se zaměřuje jen na ochranu jedince jakožto soukromé osoby. Nebude tedy pojednáno o narušování cti osob, míra jejichž cti vyplývá ze zastávání veřejné funkce ve smyslu vynuceného respektu k autoritě. V opačném případě by bylo třeba se zabývat např. narušením cti panovníka nebo pána poddaného, příp. narušením cti úředních osob

⁴ DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, s. 8.

⁵ VÁLKA, Josef. Čest jako zrcadlo společnosti. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 203.

v administrativě atd., tím by však předmět práce ztratil mantinely, neboť bychom se dostali mimo osobní (soukromou) rovinu sporů o čest, o niž v celé práci jde.

Ctí tedy bude v kontextu práce míněn individuální statek jednotlivce ve smyslu osobnostního práva na vlastní hodnotu, vyplývající z jeho přirozenosti.⁶ Pakliže bylo řečeno osobnostního práva, není tím míněno osobnostní právo ve smyslu všeobecného osobnostního práva, skládajícího se z dílčích složek (práva na tělesnou integritu, práva na osobní svobodu, práva na jméno, práva na podobu, práva na soukromí, práva na slovní projevy osobní povahy a práva na čest a důstojnost), nýbrž pouze právo na čest a důstojnost v užším slova smyslu, a to i přesto, že dílčí osobnostní práva se mohou v jednotlivých případech překrývat.⁷ Za zásah do cti bude tedy považován zásah učiněný slovem, obrazem, posunkem a grimasou, ovšem primárně budou rozebírány zásahy učiněné slovem, neboť tyto je možno považovat za nejfrekventovanější.

Předmětem této práce je tedy vývoj právní úpravy prostředků ochrany cti proti verbálním deliktům a následků jejich uplatnění. Tyto jsou odvislé od toho, jaká vážnost byla cti v průběhu dějin přikládána, od toho, jak byly jednotlivé zásahy do cti kvalifikovány a interpretovány, a v neposlední řadě i od toho, jak se vyvíjela úprava soukromého a trestního práva.

⁶ PECKA, Dominik; PECKA, Jan. *Pacem in Terris: okružní list svatého otce Jana XXIII. O míru mezi národy a o tom, jak ho nastolit v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě*. Praha: Vyšehrad, 1969, s. 10-11.

⁷ KNAP, Karel. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2004, s. 6-7.

2 Vývoj právní úpravy ochrany cti ve středověku a raném novověku

2.1 Význam cti pro středověkého člověka

Před tím, než bude přikročeno k výkladu o vývoji právních prostředků ochrany cti v jednotlivých pramenech, je vhodné se zabývat ctí jako kategorií, od níž byly jednotlivé prostředky ochrany odvozeny. Zejména pak je důležité se zabývat významem cti pro středověkého člověka, neboť jeho vnímání cti je dnešnímu člověku vzdáleno.

Přestože čest byla ve středověké společnosti spojována především se šlechtictvím, významnou roli hrála i v ostatních sociálních kruzích. Ty nebyly definovány jen stavovsky, ale i podle např. profesního, věkového nebo konfesního klíče. Problémem je, že v každém z těchto společenství byla čest chápána úplně jinak. Zatímco v měšťanském prostředí čest ztělesňovala píle, pracovitost a šetrnost, v prostředí šlechtickém byly tyto hodny spíše opovržení. Pakliže by měl být učiněn pokus o univerzální charakterizaci cti středověkého jedince, muselo by být konstatováno, že chovat se čestně znamenalo chovat se v souladu s pravidly té které sociální skupiny.⁸ Přestože tedy dobový úzus charakterizoval pojem cti v každé z výše uvedených sociálních skupin odlišně, pro to, aby jednotlivec naplňoval svou sociální roli, musel jednat určitým způsobem, který byl příznačný v prostředí, v němž se pohyboval, neboť dobrá pověst a s ní spjatá čest byla pro každého jedince zásadní.⁹ Byla totiž synonymem skutečnosti, že ten, kdo jí disponuje, je způsobilý být nositelem práv a povinností, bez ohledu na zařazení do stavu. Proto i pro poddaného znamenal nedostatek cti právní diskvalifikaci, „*ta však byla o tolik menší, o kolik byl menší souhrn práv dotčeného, a to zejména co do nabývání statků a politických práv.*“¹⁰ Čest byla tedy v minulosti chápána nejen jako pojem morální, ale primárně jako

⁸ NOVOTNÝ, Robert. Čest a urozenost v mentalitě pozdně středověké šlechty. In: BOROVSKEÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 54.

⁹ DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, s. 7.

¹⁰ MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 200.

pojem právní, neboť byla předpokladem plné právní způsobilosti, a to vedle dalších podmínek, jimiž byla osobní svoboda, přičetnost a věk.¹¹ Osoba, jež tuto podmínku právní způsobilosti nenaplňovala, ztrácela primárně procesní způsobilost, tj. způsobilost stát se stranou sporu, způsobilost stát se svědkem ve sporu a způsobilost stát se poručníkem.¹² Vedle toho však mohla bezectnost znamenat i ztrátu dalších práv, např. právo dědit, získávat půdu nebo se ženit, mohla však znamenat i ztrátu šlechtictví.¹³

Vzhledem k tomu, že váha cti středověkého a raně novověkého člověka odpovídala příměru Karla staršího ze Žerotína, že „*poctivost a čest jest každému milejší než statek*“,¹⁴ musely obraně cti odpovídat i adekvátní prostředky ochrany, a rovněž musely existovat obyčejem vyprofilované situace či stavy, které jedince o čest připravovaly. Právním prostředkům ochrany cti bude věnována analýza jednotlivých právních pramenů, důvody ztráty cti je však vhodné uvést na tomto místě, aby bylo zřejmé, proti jakým zásahům se musel jedinec bránit, aby o čest nepřišel. Vedle kategorie ctných byla totiž hojně zastoupena i kategorie bezectných.

Literatura uvádí poměrně rozmanité důvody ztráty cti, resp. jejího nenabytí. Příslušník feudální společnosti mohl čest ztratit, resp. ji nenabýt například tím, že se narodil jako nemanželské dítě, tím, že vykonával zneuctující povolání (kat, biřic, nevěstka), ale rovněž i soudním výrokem, neboť ztráta cti byla i často udělovaným trestem¹⁵ (ať už vysloveným, nebo vyplývajícím ze skutečnosti, že dotyčný byl usvědčen ze zločinu). Újma na cti tedy mohla vyplynout i ze spáchání určitého deliktu, a to buď v důsledku formálního vyslovení ztráty cti, nebo jejím faktickým umenšením v důsledku ponižujícího veřejného trestu.

¹¹ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 26.

¹² MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 70.

¹³ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomlvy, nactiutrhání: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 35.

¹⁴ MARETHOVÁ, Zuzana. *Trest na cti*. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Brno, 2014, s. 12.

¹⁵ MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 201.

Další kategorií bezectných byli např. vaganti („jejich dobrou pověst, počestný původ, ani bezúhonný život neměl kdo dosvědčit“)¹⁶ nebo příbuzní sebevraha.¹⁷ Z hlediska předmětu práce bylo nejzajímavějším důvodem ztráty cti vyslovení pochybnosti nad zachovalostí cti určité osoby. Pakliže byl totiž někdo označen za některou ze shora uvedených osob, příp. bylo o někom tvrzeno něco, co vzbuzovalo pochybnosti ohledně zachovalosti jeho cti, hrozilo riziko, že se fáma bude mít za skutečnost. V případě, že se znevěrohodněný nebránil, vědomě o svou čest přicházel, neboť přijímal status bezectného, čímž neškodil jen sobě, ale i svým blízkým.¹⁸

Čest byla tedy společenským kapitálem, který mohl každý pozbýt a který musel být chráněn před možným ohrožením.¹⁹ Jednou z možností, jak o svůj společenský kredit pečovat byla jistě soukromá obhajoba v přímých verbálních či fyzických konfrontacích.²⁰ Kromě přirozené svépomocné reakce napadeného však existoval i jiný legitimní způsob obrany. Ten spočíval v možnosti přednesení žaloby před soudem. Tento způsob obrany volila napadená osoba zejména tehdy, když nemohla reagovat proto, že byl zásah učiněn v její nepřítomnosti, příp. když se chtěla z různých důvodů vyhnout přímé konfrontaci. Podání žaloby mohlo být elegantním řešením i v případech, kdy se mohlo zdát, že verbální útok je snazší odrazit přímým ohrazením, neboť žaloba byla veřejná, a výsledek jejího projednání vešel v obecnou známost.²¹

¹⁶ SIGLOVÁ, Tereza. Role cti ve sporech poddaných na příkladu pardubického panství v 16. a 17. století. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 189.

¹⁷ DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, s. 75.

¹⁸ Tamtéž, s. 61.

¹⁹ VÁLKA, Josef. Čest jako zrcadlo společnosti. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 202.

²⁰ SIGLOVÁ, Tereza. Role cti ve sporech poddaných na příkladu pardubického panství v 16. a 17. století. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 191.

²¹ Tamtéž, s. 192-194.

2.2 Právní prameny

Pro středověké právo je charakteristický právní partikularismus. Přes vývoj, ve kterém sehrál svou roli partikularismus teritoriální, se prosadil partikularismus stavovský. Koncem 12. století tak začala mizet zásada, že všechno obyvatelstvo podléhá jednotnému právu, a místo toho se v následujících staletích začal vytvářet systém, ve kterém měl každý stav své zvláštní právo. Staré původní (zemské) právo se stalo právem šlechty, pro úpravu vztahů uvnitř duchovenstva se konstitovalo právo církevní, práva měšťanů počalo upravovat právo městské, a pozemkově vrchnostenské právo se vydělilo, aby koordinovalo vztahy mezi poddanými a jejich vrchností a mezi poddanými navzájem. Vedle toho se – co do předmětu úpravy – konstitovala řada zvláštních práv, jimiž bylo právo lenní, horní, viničné, vojenské apod., která upravovala speciální poměry.²² Právo zemské si však své výsadní postavení udrželo, neboť obsahovalo nejzákladnější normy státního zřízení, s nimiž nemohla být zvláštní práva v rozporu. Dnešním pohledem by tedy mohlo být označeno za právo ústavní, jednalo by se však o zřejmý anachronismus.²³

Od stavovského partikularismu odvozený systém práva však musel reflektovat střety příslušníků různých stavů. Proto začal vznikat systém kolizních norem s nejrůznějšími hraničními určovateli, které upravovaly právní režim věci a příslušnost soudu v konkrétním sporu. Jelikož se ale tento systém neustále vyvíjel, a proto ani nemohl být stabilní, musí být upuštěno od ambice proniknout do všech těchto oblastí. Nezbývá tedy než se zaměřit na tu nejdůležitější, na tu, která nejvíce ovlivňovala zvláštní práva, na tu, kterou můžeme označit za právo obecné, totiž na právo zemské.²⁴ Vzhledem k tomu, že během času nabývalo na významu i právo městské, bude věnována kapitola i jemu.

²² KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí České koruny*. 5. přeprac. vyd. Praha: J. Kapras – Pražské akciové tiskárny, 1935, s. 16.

²³ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 120.

²⁴ Tamtéž, s. 120-121.

2.2.1 Zemské právo

Mezi základní prameny zemského práva patřily tzv. právní knihy, které se postupně vyvíjely vedle dalších právních pramenů. Mezi ně patřily sněmovní usnesení, nálezy zemských soudů, zemské desky, privilegia panovníka, a později kodifikace. Právní knihy vznikaly jako soukromá sepsání obyčejového práva. I přesto, že neměly platnost zákona, byly na soudech užívány, neboť písemné zachycení právních obyčejů představovalo vyšší míru zajištění pravidel soudního procesu.²⁵

Závazné kodifikace se zemské právo dočkalo až počátkem 16. století, kdy bylo kyvadlo moci vychýleno ve prospěch šlechty. Ani tehdy se však nejednalo o výlučnou kodifikaci, neboť vedle ní se uplatňovaly i výše uvedené formy práva.²⁶

Nejprve proto bude osvětlen význam šlechtické cti a následovat bude výklad o vývoji právních prostředků ochrany cti v zemském právu, a to v chronologickém pořadí od nejstarších právních knih až po později přijaté kodifikace. Pakliže bylo řečeno, že bude pojednáno o právu zemském, bylo tím míněno právo zemské české, a to z toho důvodu, že rozsah práce neumožňuje hledat rozdíly mezi právem českým a moravským.

2.2.1.1 Význam cti pro šlechtice

Před tím, než bude přikročeno k výkladu o právních prostředcích ochrany cti v zemském právu, je záhodno vymezit pojem cti ve vztahu ke šlechtici, neboť čest byla nezbytným předpokladem šlechtictví stejně jako jeho proměnlivou součástí.

Starohornoněmecké slovo „*slahta*“ původně znamenalo rod, původ nebo kmen. Přestože se význam tohoto slova v průběhu staletí proměňoval, vždy souvisel s biologickou kontinuitou a určitými zděděnými vlastnostmi. Těmito vlastnostmi nejsou myšleny jen vrozené dispozice, ale i faktory moci a majetku, jež doplňoval ideál mravnosti a křesťanské ctnosti. V souhrnu tedy tyto atributy označovaly mimořádné vlastnosti a schopnosti nadřazené skupiny lidí, která si své postavení udržovala dědičností.²⁷

²⁵ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 92-97.

²⁶ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 121.

²⁷ MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1997, s. 9-11.

Pakliže bylo šlechtictví dědičným a nešlo – v teoretické rovině – nabýt ani pozbyt, stal se právě pojem cti onou dynamickou složkou, která byla ukazatelem míry *šlechtnosti* (šlechtictví). Zatímco do ostatních charakteristických znaků šlechtictví se jedinec rodil, čest musel neustále hájit a rozmnožovat, a to i z toho důvodu, že byl vnímán pouze jako dočasný nositel cti svého rodu.²⁸ V tomto ohledu se tedy pojem šlechta začal používat nejen ve významu zděděných vlastností a očekávaných kvalit určitého kolektivu lidí, ale i ve smyslu souboru vlastností, o které konkrétní jedinec (šlechtic) pečoval a s nimiž nakládal.

V pojmu šlechtic se tedy snoubily pozemské přívlastky jako mocný, bohatý, urozený, vedle toho byla ale jeho součástí i vůle být ctný (nebo tak alespoň vypadat). Jednotlivé složky šlechtictví se tedy vzájemně doplňovaly a každá z nich měla svůj nezastupitelný význam. Péče o sociální status (ve smyslu ochrany vlastní cti, upevňování moci a rozšiřování pozemkového vlastnictví²⁹) tak byla za neustálé konfrontace a poměřování sil nezbytným předpokladem pro setrvání mezi dalšími jedinci tohoto stavu. Ctný obraz a plný společenský kredit měl pro šlechtice velký význam konkrétně v tom, že ohledně jeho bezúhonného a poctivého chování a jednání či původu nesměly existovat pochybnosti, pakliže se chtěl účastnit např. zasedání zemských sněmů či se stát přisedícím na zemském soudě. Proto v případě, že šlechtic o svou čest nepečoval a ani ji nechránil, vystavoval se nebezpečí, že bude pro infamii ze šlechtické obce vyloučen.³⁰

2.2.1.2 Soubroje jako prostředek řešení sporů o čest

V kontextu pojednání o šlechtických sporech o čest nejde minout problematiku soubojů, neboť ty po verbální replice dotčeného byly nejpřirozenějším svépomocným způsobem řešení situací, kdy jeden poškodil druhého. Protože fyzická síla byla jako prostředek ře-

²⁸ NOVOTNÝ, Robert. Čest a urozenost v mentalitě pozdně středověké šlechty. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 67.

²⁹ MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1997, s. 13.

³⁰ JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 229.

šení konfliktů od počátku součástí přirozenosti člověka, není divu, že se stala předmětem i právních úprav. Ty soubor upravovaly nejprve jako jeden z iracionálních důkazních prostředků, později i jako prostředek mimosoudních řešení sporů o čest, to však ale v souvislosti s jejich zakazováním.

Úpravu soudního souboje coby důkazního prostředku lze nalézt např. v Knize rožmberské (13. - 14. stol.), avšak již v osnově zákoníku Karla IV. *Majestas Carolina* bylo používání tohoto důkazního prostředku striktně omezeno, a v druhé pol. 14. stol. dokonce zakázáno. Tento vývoj byl zapříčiněn skutečností, že iracionální důkazní prostředky byly v rozporu s učením katolické církve i s recipovanými zásadami římského práva, které důkaz pravdy božím soudem nepřipouštěly.³¹

Praxí hojně užívané osobní souboje se staly postupem času trnem v oku vládnoucím panovníkům, neboť souboje, coby mimosoudní právní prostředky, narušovaly panství práva. Přestože byly osobní souboje natolik zažitým nešvarem, že se je nemohlo podařit vymýtit ze dne na den, již roku 1527 vyhlásil Ferdinand I. Habsburský zákaz soubojů, jímž byla deklarována ztráta hrdla tomu, kdo při obhajobě svého práva dal přednost souboji před soudním jednáním. Na něj svými protisoubojovými edikty navázali i další panovníci – Rudolf II., Ferdinand II., Ferdinand III., Leopold I., Karel VI., Marie Terezie a Josef II.³²

Jelikož osobní souboje byly od onoho 16. stol. postaveny mimo zákon, resp. i pobídka k nim byla velmi přísně trestána, bude o tomto prostředku ochrany cti pojednáno jen velmi okrajově.

2.2.1.3 Kniha rožmberská

Nejstarší česky psaná právní kniha pochází ze 13. až 14. stol. I proto je na mnoha místech formulována nejasně a nesrozumitelně, neboť její aplikační vývoj vyžadoval vpisování poznámek a komentářů do opisovaných exemplářů.³³ Přesto ale její text formoval funkční

³¹ ŠINDELÁŘ, Vladimír. *Velká kniha o soubojích a duelantech*. Praha: Regia, 2004, s. 99-101.

³² Tamtéž, s. 102-106.

³³ ŠTACHOVÁ (FIEDLEROVÁ), Naďa. *Tzv. Rožmberská kniha jako pramen zemského práva v Čechách* (historicko-právní analýza) [online]. Brno, 2009 [cit. 26. 11. 2018]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnický fakulta.

právní terminologii, neboť zachycoval právní obyčaje z oblasti práva procesního, majetkového, trestního, a to jak šlechtického tak městského.³⁴ Je tak prvním česky psaným právním pramenem, který upravoval útok proti cti.³⁵ Ochranu cti upravovala sedmá kapitola s názvem „Znamenáno, komu se kak z které řeči zpravovati nebo postihati, nebo co právo“.³⁶

Prvním ustanovením této kapitoly, které se dotýkalo cti, byl čl. 124, který stanovoval: „Když kto na koho zmluvi rovně na rovni, že jest královi nevěrný, že jsa s ním i byl v boji, nebo jeho lidé jeho kázaniem, na královu škodu, a chce životem líčiti: tehda proti tomu odpověď: „nevinen jsem, a chci se zpraviti, jakž mi kmeté naleznú“.³⁷ Vycházejí z výkladu Jany Janišové se lze domnívat, že dané ustanovení upravovalo situaci, kdy jeden nařkl druhého z nevěrnosti vůči panovníkovi, přičemž takovou osobu přímo zažaloval. Žalobce tedy tuto informaci nešířil, nýbrž aktivně panovníka bránil, čímž vlastně prokazoval panovníku oddanost. Jednalo se o závažné obvinění, jež ve své podstatě směřovalo proti cti žalovaného, neboť ten sváděl spor o ne/přízeň panovníka. Důkazním prostředkem byl ze strany žalobce soudní souboj (...chce životem dolíčiti), ten však nemusel proběhnout, pakliže jej žalovaný odmítl. Ten totiž mohl požadovat, aby byla pře projednána na základě jiných důkazních prostředků.³⁸ Žalobce byl tedy v pozici, kdy mnohé riskoval, neboť jeho žaloba znamenala povinnost podstoupit soudní souboj s nejistým výsledkem, na druhé straně žalovaný mohl tento odmítnout a prokázat svou pravdu jiným způsobem, pakliže mu to bylo povoleno. V kontextu tohoto ustanovení byl tedy souboj iracionálním důkazním prostředkem, zároveň však také prostředkem ochrany dotčeného, neboť povinnost podstoupit souboj žalobce od obvinění odrazovala.

V pořadí druhým článkem Knihy rožmberské, který se dotýkal cti, byl článek 127, který upravoval kvalifikaci konkrétního případu s jasně identifikovanými subjekty: „Jin-

³⁴ BÍLÝ, Jiří. Kniha rožmberská. In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K-M*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 89-90.

³⁵ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 6.

³⁶ BRANDL, Vincenc. *Kniha rožmberská: kritické vydání opatřené poznámkami a glosářem jež učinil Vincenc Brandl, zemský archivář moravský*. Praha: Nákladem Jednoty právnické, 1872, s. 64.

³⁷ Tamtéž, s. 68.

³⁸ JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 36.

*dřich ze Bečvář mluvil nebo pravil jemu, že jeho Jan z Dobročic chtěl Mikše ze Lhoty zabiti, nebo toto učiniti, toho chce životem dolíčiti; tehda když otpovie: „nemluvil sem nebo nepravil sem, a chci se toho zpraviti právem“, ale právo, otpřisieci se sirotčím právem, že toho nenie.*³⁹ Ustanovení popisovalo situaci, kdy Jan z Dobročic chtěl zavraždit Mikeše ze Lhoty. Předmětem žaloby však nebyl úmysl spáchat vraždu, nýbrž skutečnost, že Jindřich z Bečvář o úmyslu vraždy veřejně hovořil, a tak páchal újmu na cti Mikeše ze Lhoty. Ustanovení totiž mířilo na situaci, kdy měl existovat legitimní důvod zabití (vraždy) Mikeše ze Lhoty (v tomto období ještě nebyla vyjasněna hranice mezi zabitím a vraždou)⁴⁰. Jelikož mezi tyto důvody (vylučující trestnost) bylo řazeno např. přistižení při krádeži, bylo šíření zprávy o ospravedlnitelném zabití Mikeše ze Lhoty zásahem do jeho cti, neboť ten byl šířením tohoto výroku obviněn ze spáchání deliktu. Podle tohoto ustanovení byl jediným důkazním prostředkem soudní souboj (*...chce životem dolíčiti*). Oproti předchozímu ustanovení se však zdá, že souboj v tomto případě jako prostředek ochrany spíše nepůsobil, a to ani nepřímo, neboť povinností obou stran bylo jej podstoupit. V tomto kontextu tak souboj působil jako prostředek ochrany jen co do odrazování od páchání podobné trestné činnosti.

Dalším článkem Knihy rožmberské, který se dotýkal cti, byl článek 129. Jednalo se o ustanovení procesní povahy, které upravovalo sílu důkazního prostředku přísahy žalobce a žalovaného v případě, kdy došlo k nařčení ohledně věrnosti poctivosti druhé osoby. Ustanovení stavělo žalovaného do výhodnějšího postavení, neboť ten mohl pomocí důkazního prostředku vlastní přísahy prokázat, že urážku na cti nespáchal (*ten se otpřisiez sám svú rukú*). Oproti tomu žalobce nemohl vlastní přísahou prokázat, že pohnaný urážku na cti spáchal, protože *„uráženy byl na cti umenšeným, a nemohl být k přísaze připuštěn.“*⁴¹

Vedle toho, že uráženy byl na cti umenšeným, je třeba identifikovat ještě druhý důvod, proč žalobce neměl mít možnost přísahat, že žalovaný urážku na cti spáchal. Tímto byl přirozený následek obvinění z deliktu. Pakliže by totiž byla žalobci dána mož-

³⁹ Tamtéž, s. 68-69.

⁴⁰ RAUSCHER, Rudolf. *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava, 1927, s. 7.

⁴¹ RAUSCHER, Rudolf. *Urážka na cti podle českého práva zemského*. Nákladem vlastním v Bratislavě, 1928, s. 11.

nost přísahat na křivé obvinění žalovaného, ztrácel by tento čest. Vyplývá to z ustanovení Knihy rožmberské, které stanovuje „že není možné, aby někdo ztratil čest pouze na základě (úspěšně) složené přísahy [na cti umenšenou] protistranou.“⁴² Při spáchání deliktu urážky na cti tedy byla důkazní pozice žalobce a žalovaného nevyrovnaná, neboť žalovaný mohl přísahat, že urážku nespáchal, žalobce však přísahat nemohl. Zdůvodnění rozdílnosti postavení obou stran je vysvětlitelné tím, že žalovaný přísahal negativně, tedy že urážku nespáchal, čímž nemohl nikomu ublížit, kdežto přísaha žalobce (by jinak) znamenala ztrátu cti žalovaného. Úprava Knihy rožmberské tedy počítala s tím, že žalobce měl i jiné možnosti, jak prokázat, že není hoden ospravedlnitelných zneuctění.

Poslední ustanovení Knihy rožmberské, dotýkající se cti, obsahoval čl. 134, který upravoval proces dokazování skutečnosti, zda určitá osoba pocházela z nemanželského svazku, příp. byla hodna označení „kurva“. Jelikož toto ustanovení nepojednávalo o odpovědnosti osob ani o prostředcích ochrany cti, nebude dále rozebíráno.⁴³

Knihy rožmberská neupravovala žádné prostředky nápravy, kompenzace či represe, jež by postihovaly osobu, která se dopustila neoprávněného zásahu do cti. Staré právo se tak stavělo k účastníkům sporů nesymetricky, neboť zhaněný, kterému se nepodařilo z tvrzeného zneuctění vyvést, musel strpět hanu, kdežto protistrana, u které bylo prokázáno, že použila označení, jež nebylo pravdivé, žádnou újmu formálně nenesla.⁴⁴ Na základě rozebraných ustanovení Knihy rožmberské se tak zdá, jako by byl jediným prostředkem ochrany soudní souboj. Přestože k tomuto závěru došel i Rauscher, je patrné, že se nejednalo o jediný prostředek ochrany cti té doby, neboť Knihy rožmberská nebyla výlučným pramenem práva. Stejně tak lze přistupovat k výčtu deliktů proti cti, neboť bylo pravděpodobně na uraženém, co za urážku na cti pojímal.⁴⁵ Je tedy pravděpodobné,

⁴² JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 35.

⁴³ BRANDL, Vincenc. *Knihy rožmberské: kritické vydání opatřené poznámkami a glosářem jež učinil Vincenc Brandl, zemský archivář moravský*. Praha: Nákladem Jednoty právnické, 1872, s. 69-70.

⁴⁴ RAUSCHER, Rudolf. *Urážka na cti podle českého práva zemského*. Nákladem vlastním v Bratislavě, 1928, s. 13.

⁴⁵ RAUSCHER, Rudolf. *Urážka na cti podle českého práva zemského*. Nákladem vlastním v Bratislavě, 1928, s. 5.

že kromě uvedeného bylo za zásah do cti posuzováno např. i každé jednání, kterým docházelo k obviňování z trestné činnosti.⁴⁶

Závěrem této kapitoly tak nezbyvá než dodat, že při hodnocení úpravy *Knihy rožmberské* musí být zohledněno, že se jedná o nejstarší česky psanou právní knihu. Proto ani nelze očekávat, že by rozebraná ustanovení mohla být vyčerpávající.

2.2.1.4 Práva zemská česká Ondřeje z Dubé

Práva zemská česká Ondřeje z Dubé byla dalším souborem soukromě sepsaného obyčejového práva. Dílo vzniklo na přelomu 14. a 15. stol., a bylo zpracováno na základě vybraných zapsaných soudních rozhodnutí a zemských desek. Jednalo se o pokus o sepsání úplného systému tehdejšího platného českého zemského práva.⁴⁷ Po obsahové i formální stránce se jednalo o vyspělé dílo, což lze doložit i tím, že tato právní kniha sloužila jako příručka u šlechtických soudů až do vydání Vladislavského zřízení zemského.⁴⁸

Práva zemská česká Ondřeje z Dubé upravovala jedno jediné ustanovení dotýkající se cti. Jím byl zapsaný soudní nález z 2. října 1410, který se nacházel pod čl. 112.⁴⁹ Toto ustanovení upravovalo situaci, kdy jeden druhého označil výrazem „*chlap*“ či jiným výrazem, zpochybňujícím urozený původ dotčeného. Vážnost použití tohoto výrazu spočívala v tom, že pojem „*chlap*“ byl v tehdejší řeči označením pro osobu prostého původu. Použitím tohoto slova vůči osobě šlechtického stavu tak došlo nejen k vyjádření neuctivosti, ale i k napadení samotného šlechtictví dotčeného. Ten si svůj společenský status musel chránit, resp. dokazovat, že je příslušníkem šlechtického stavu.⁵⁰ Urozenost se dle čl. 80 osnovy zákoníku Karla IV. *Maiestas Carolina* dokazovala např. přivedením sedmi svědků, kteří byli s to dosvědčit, že předkové dotčeného byli od dávných dob alespoň

⁴⁶ MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 203.

⁴⁷ BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, s. 173.

⁴⁸ ADAMOVÁ, Karolína; SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 11.

⁴⁹ ČÁDA, František. *Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé práva zemská česká*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1930, s. 166.

⁵⁰ JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 43

vladykové.⁵¹ Je však zřejmé, že tento postup nebyl postupem výlučným. Jako důkazní prostředky k prokázání původu šlechtice tedy sloužily i listiny s pečetěmi⁵², zemské desky či nápisy na náhrobcích.⁵³

Práva zemská česká Ondřeje z Dubé již definovala, jaké následky nesl ten, kdo neoprávněně použil zneuctujícího označení „chlap“. Osoba, jež neoprávněně použila tohoto výrazu, musela strpět veřejnou hanu, spočívající ve veřejném označení za lháře (bez možnosti repliky), vedle čehož mohl žalobce požadovat náhradu nákladů řízení, jejichž úhrada byla vymáhána pod hrozbou vězení.⁵⁴

2.2.1.5 Vladislavské zřízení zemské a jeho redakce

Přestože snahy panovníků o kodifikaci zemského práva trvaly již několik staletí (od vlády Přemysla Otakara II.), provést se ji podařilo až na přelomu 15. a 16. stol., avšak nikoliv z iniciativy panovníka, nýbrž šlechty, která dobře vnímala své momentální politické zisky, a to nejen vzhledem k oslabené moci panovníka, ale i ekonomickému a politickému rivalovi, královským městům, a stála o jejich zakotvení.⁵⁵ Proto se formulace jednotlivých ustanovení snažily působit až starodávně, ne novátorsky, jen aby navodily dojem, že v zákoníku není nic než to, co platilo od nepaměti.⁵⁶ Opak byl však pravdou.

Záměru formálního zajištění těchto změn pomohla i doba vzniku Vladislavského zřízení zemského (dále jen „VZZ“), neboť na rozdíl od všech předcházejících právních knih a dalších soupisů českého zemského práva mohlo být a bylo pro šíření VZZ využito

⁵¹ BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV., státnické dílo*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 219.

⁵² ČÁDA, František. *Práva osobnostní u nás: náčrt kapitoly z právních dějin českých*. Praha: F. ČÁDA, 1928, s. 9.

⁵³ TOVAČOVSKÝ Z CIMBURKA; BRANDL, Ctibor; BRANDL, Vincenc. *Kniha Tovačovská, aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Mar. Mor.* Brno: V. Brandl, 1868, s. 122.

⁵⁴ JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 43.

⁵⁵ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 32.

⁵⁶ KNOLL, Vilém; JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; RUNDOVÁ, Alena. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, s. 70.

knihtisku. I v tomto ohledu doba šlechty přála, neboť knihtisk jistě svým dílem přispěl k legitimizaci a závaznosti přijatých změn, byť tyto nebyly konečné.⁵⁷

Zákoník sestával z 554 původně nečíslovaných článků. Zemské právo do nich bylo shrnuto ve formulacích, seskládaných z nálezů zemského soudu, královských výpovědí a sněmovních usnesení soukromého a veřejného práva, a zásad procesněprávního charakteru.⁵⁸ Je zajímavostí (možná očekávanou), že původní vydavatelé ponechali mezi jednotlivými články mezery. Pravděpodobně proto, aby k nim mohly být připisovány nové nálezy a další doplňky.⁵⁹

VZZ položilo kontury rozdělení deliktů proti cti na tři skupiny: *delikty nářku cti*, *delikty zhanění* a *delikty nářku chlapstvem*. Úpravu deliktu nářku chlapstvem – tak jak byl představen v rámci výkladu o Právech zemských českých Ondřeje z Dubé – však VZZ plně přejalo,⁶⁰ a mezi deliktem nářku cti a zhaněním nečinilo patrné rozdíly. Nevymezenost hranic těchto deliktů byla dána celkovou nesystematičností a neúplností jednotlivých ustanovení, neboť tyto byly výsledkem uspěchané kompilace starých – a na straně druhé – praxí nezažitých předloh.⁶¹ Přesto se ale dá říct, že VZZ – co se prostředků ochrany cti týče – zaznamenalo určitý pokrok, neboť osobu, která se neoprávněně dopustila zásahu do cti, postihovalo. Čl. 462 VZZ totiž stanovoval, že „*ktož by koli po dnešním den koho zhaněl na jeho cti a toho nedovedl, takový aby napřed seděl dvě neděli u věži a potom aby zhaněného odprosil pro Buoh a pro Matku Boží, aby mu to odpustil, a že mu křivdu učinil.*“⁶²

Z tohoto se zdá, jako by dvoutýdenní vězení bylo bezpodmínečným následkem každého zhanění bez toho, aniž by bylo iniciováno poškozeným. K tomu je nutno říct, že

⁵⁷ KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 85.

⁵⁸ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 24.

⁵⁹ KNOLL, Vilém; JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; RUNDOVÁ, Alena. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, s. 71.

⁶⁰ KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 120.

⁶¹ JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 50.

⁶² KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 234.

přestože měly spory o čest (do této doby) výrazně soukromý charakter, získávaly do jisté míry charakter veřejný, neboť uvěznění bylo skutečným trestem. Soukromoprávní strana mince aplikace tohoto ustanovení tak nastala až při následném odprošení (omluvě), které bylo v pozdějších zemských zřízeních přesně formulováno.⁶³

V protikladu k deliktu nařčení chlapstvem, za který musel žalovaný strpět označení, že je považován za lháře, příp. uhradit náklady řízení pod hrozbou vězení, za delikt nářku cti či zhanění do vydání VZZ žalovanému (až na ustupující riziko nutnosti účasti v soudním souboji) nic nehrozilo.

Poněkud jasnější rozlišení deliktu nářku cti a zhanění přinesla novela zemského zřízení z roku 1530. To v čl. 34 taxativním výčtem vymezilo, jaká obvinění jsou považována za nářek cti, resp., jaká označení nemohou být považována za zhanění z důvodu, že spadají do kategorie deliktu nářku cti. Nářek cti představoval kvalifikovanou formu zhanění, a proto výčet závažných, čest napadajících označení, byl poměrně úzký. Za nářek cti bylo považováno: označení za zrádce; nařčení z bezectnosti; nařčení z úkladného nebo podvodného jednání; nařčení z nevyvedeného psanectví; označení za pankharta, „z kurvy syna“, falešníka; označení za „kurvu“; a nařčení ze zjevného zlodějství při neprokázání této skutečnosti.⁶⁴ Stejný článek ZZ 1530 pak dále stanovoval: „než což se pak mimoto hanlivých slov dotýče, o to se mají také, ktož bude chtíti, poháněti.“⁶⁵ Tím byla vyjádřena skutečnost, že jakákoliv jiná označení, jež bylo možno dle subjektivního vnímání dotčeného považovat za hanlivá, mohla být žalována. Zhaněním byl tedy jakýkoliv výrok či urážka, které nemohly být zahrnuty pod (v uvedeném článku) taxativně vypočtené urážky na cti. Zahrnovalo tedy mimořádně širokou škálu obvinění a výroků, mezi které patřila např. křivá výpověď, obvinění z křivého svědectví, obvinění z nabádání ke křivému svědectví aj.⁶⁶ Protože se vymezení deliktů nářku cti a zhanění částečně překrývalo, zále-

⁶³ JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 47.

⁶⁴ MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 204.

⁶⁵ JIREČEK, Hermenegild; JIREČEK, Konstantin Josef. *Codex juris Bohemici*. Tomi IV., pars I., sectio I., Jura et constitutiones regni Bohemiae saeculi XVI. Pragae: Apud Fr. Tempsky Bibliopolam, 1882, s. 20.

⁶⁶ KREUZ, Petr. Urážka na cti v praxi komorního soudu Království českého a městského soudu Starého Města pražského v první polovině 16. stol. In: BOROVSKEJ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MA-

želo na konkrétním posouzení individuálního případu a na momentální soudní praxi, jak podobné případy posuzovala.

Nejzávažnějším deliktem proti cti byl nářek chlapstvem, neboť nevyvrácený nářek chlapstvem měl za následek ztrátu šlechtictví.⁶⁷ Jednalo se tedy o závažné nařčení, které útočilo na samotné šlechtictví dotčeného. Sankcí za tento delikt byla dle čl. 45 ZZ 1530 pro žalovaného povinnost strpět veřejné označení, že je lhář, příp. povinnost uhradit náklady proběhlého řízení. Jednalo se (v rámci dále uvedených sankcí) o nejtěžší postih, neboť tímto byla formálně, přímo a výslovně umenšena čest delikventa.

Postihem za delikt nářku cti bylo dvoutýdenní vězení, přičemž po propuštění musel pachatel provést odprošení a uhradit náklady řízení tak, jako tomu bylo podle VZZ, které delikt nářku cti a zhanění ještě nerozlišovalo.

Nejméně intenzivní způsob poškození cti druhé osoby, zhanění, bylo nejmírněji postihováno. Za zhanění bylo totiž žalovanému ukládáno uhradit žalobci 20 kop grošů českých a náklady řízení.⁶⁸

Při zamyšlení nad závažností jednotlivých deliktů a nad tím, jak byly postihovány, je možné (s nadsázkou) pozorovat budoucí dělicí linii mezi sankcemi podle trestního a soukromého práva, stejně jako skutečnost, že trestněprávní sankce byly ukládány za závažnější delikty. Čest šlechtice byla chráněna veřejným vyslovením potupy, která spočívala v označení za lháře. Z pohledu doby se jednalo o skutečný trest, neboť jeho uložení nechyběla jak se zdá ani jedna z funkcí trestního práva (preventivní, represivní, ochranná, regulativní). Jediné, co tuto trestněprávní charakteristiku ochrany šlechtictví nabourávalo, bylo, že daný spor se odehrával mezi dvěma rovnými subjekty, bez jejichž vůle nemohl vůbec proběhnout.

LANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 135.

⁶⁷ MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 207.

⁶⁸ KREUZ, Petr. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*. V Praze: Univerzita Karlova, 2000, s. 251.

Delikt nářku cti byl o poznání méně závažnějším, neboť meritum tohoto sporu nespočívalo v přímém ohrožení šlechtictví. V tomto případě totiž šlo o napadení cti šlechtice ve smyslu šlechtnosti jeho jednání, nikoliv ve smyslu vyslovení podezření, že daná osoba není šlechticem. V postihu pachatele za tento delikt lze spatřit rovněž veřejnoprávní rozměr, neboť žalovaný musel podstoupit dvoutýdenní vězení, na druhé straně však musel po odpykání trestu pronést omluvu. V tomto ohledu tedy lze říct, že spáchání středně závažného deliktu – nářku cti – znamenalo pro žalovaného následky trestněprávní i soukromoprávní, neboť omluva (nad rámec trestu) byla satisfakcí přímo pro dotčeného. Jinými slovy veřejnoprávní zájem na potrestání pachatele byl vyvažován zájmem na vyjádření omluvy, neboť dotčená osoba mohla vinou urážky utrpět i hmotné škody, a ty mohly být tím spíše eliminovány, čím veřejněji bylo proklamováno, že do cti žalobce bylo zasaženo neoprávněně.

Nejméně závažný delikt, delikt zhanění, byl postihován povinností uhradit dotčenému 25 kop grošů českých a náklady řízení. Jednalo se o nejmírnější sankci, a to sankci charakteru soukromoprávního. Tento postih postrádal veřejnoprávní rozměr, neboť žalovaný nemusel strpět ani veřejné označení, že je lhář, ani nemusel „sedět“, prostě „jen zaplatil“.

Ke všem výše uvedeným sankcím je možno říct, že mají jedno společné. Totiž že veškeré prostředky ochrany cti – ať už se jednalo o náрек chlapstvem, náрек cti nebo zhanění – spočívaly v rukou žalobce. Přestože právo přiznávalo dotčenému různé způsoby odškodnění či satisfakce, tyto vždy vycházely z jeho podnětu. Právo nabízelo dotčenému takové prostředky obrany, jaké přirozeně odpovídaly společenským potřebám ochrany statku cti. Z dnešního pohledu se tedy může zdát, že žaloba na ochranu osobnosti je okázalým rozmarem, neboť zásah do cti podle úpravy redakcí VZZ představoval předmět závažného sporu, ve kterém jedna ze stran musela utrpět újmu na cti. V případě, že byl zásah do cti neoprávněný, postihovaly pachatele sankce, jež byly uvedeny výše, v případě, že ono sporné označení bylo podloženo důkazem pravdy, ztrácel na cti žalobce, neboť ono sporné označení se stalo formálně pravdivým, a tedy příznačným

pro tuto osobu, nehledě na skutečnost, že ta pak mohla být sama žalována pro nářek cti nebo zhanění.⁶⁹

Závěrem lze k prostředkům ochrany cti dodat, že VZZ a jeho redakce znaly ještě jeden prostředek ochrany cti. Jím bylo opatření na cti, to však nespočívalo v dispozici účastníka sporu. Mělo totiž sloužit v situacích, kdy hrozilo, že se jedna ze stran nedožije výsledku řízení. Pak totiž hrozilo, že by vedení sporu, z něhož nemohl vzejít závěr, mohlo být k újmě druhého účastníka, který neměl vůči komu prokazovat, že nařčení bylo ne/pravdivé. Opatřením na cti soud konstatoval, že vedení pře nemá být k újmě žalobce ani žalovaného, pakliže některý z nich v průběhu sporu zemře. Jednalo se o jakési ochranné opatření, které mělo zabránit tomu, aby třetí osoby profitovaly z nevyřešeného sporu.⁷⁰ Opatřením na cti soud očišťoval i žalobce, do jehož práva bylo zasaženo některým z výše uvedených deliktů.⁷¹

VZZ a jeho redakce obsahovaly ještě několik dalších ustanovení, které se dotýkaly cti. Čl. 94 VZZ postihoval osobu, která šířila nářek cti nebo zhanění. Taková osoba musela totiž prokázat, že není původcem inkriminovaného označení, neboť v opačném případě byla sama považována za delikventa, a to se všemi důsledky z toho plynoucími. To platilo i o svalování původcovství nařčení či zhanění na mrtvého. Pakliže šířitel nářku cti či zhanění nebyl schopen prokázat, že původcem zásahu byla konkrétní osoba, byl za delikventa považován sám. Jednalo se o ustanovení, které bránilo příliš snadné obraně, že původcem označení byla jiná (již zemřelá) osoba.

VZZ i ZZ 1530 rovněž obsahovalo ustanovení, která dovoľovala napadat čest druhé osoby, pakliže ta neplnila své závazky. Zejména známý je institut tzv. „láni“, jehož podstatou bylo vymáhání peněžité pohledávky prostřednictvím pevně stanovené, cti se dotýkající, formule. Tato formule však nesměla být přesahována, neboť jinak mohl dlužník věřitele žalovat pro nářek cti nebo zhanění.

⁶⁹ MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 205.

⁷⁰ JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 161.

⁷¹ KREUZ, Petr. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*. V Praze: Univerzita Karlova, 2000, s. 244.

Výše uváděné články převzalo (v poněkud uspořádanější podobě) i ZZ 1549⁷² a ZZ 1564⁷³, které bylo znovu přetištěno v roce 1594.

2.2.2 Městské právo – Koldínův zákoník

Městské právo je charakterizováno jako soubor obyčejových nebo zákonných ustanovení, která upravovala práva a povinnosti obyvatel měst, v oblastech soukromého i veřejného práva.⁷⁴ Primárním pramenem práv jednotlivých měst byly zakládací listiny a další privilegia, udělovaná městu jeho zakladatelem. Ta obsahovala regule týkající se ustavení vnitřní organizace města, vymezení povinností obyvatel, určení práva, kterým se tito mají řídit, a udělení práva na výkon vlastní správy a vlastního soudnictví. Usnesení městských správ a rozsudky městských soudů byly zaznamenávány do tzv. městských knih, které pak dotvářely obsah práva města. Přestože se městská práva přejímala (novému městu bylo zakladatelem uděleno již existující právo jiného města), práva jednotlivých měst, i stejné vývojové větve, se vyvíjela autonomně, a to i přes snahu měst postupovat ve vzájemné shodě.⁷⁵

Hospodářský rozvoj měst však vyžadoval sjednocení právní úpravy, neboť jen jednotné právo mohlo být zárukou jednotného výkladu a jednotné jurisdikce městských soudů. Jelikož byl zájem měšťanů ze stejných důvodů podpořen i šlechtou, bylo již v roce 1523 zemským sněmem přijato usnesení, na jehož základě byly započaty kodifikační práce, vedené mistrem Brikcím z Licska, na jednotném zákoníku městských práv. Ten vyšel v roce 1534, a přestože (i pro své nedostatky) nebyl prohlášen za závazný, byl městskými soudy užíván.⁷⁶ Závazná kodifikace právních předpisů městského práva byla vydána až v roce 1579, a to jako tzv. Koldínův zákoník. Přestože Koldínův zákoník neplatil hned ve všech městech českého království, stal se významným pramenem práva, neboť po vydání

⁷² JIREČEK, Hermenegild; JIREČEK, Konstantin Josef. *Codex juris Bohemici*. Tomi IV., pars I., sectio I., Jura et constitutiones regni Bohemiae saeculi XVI. Praeae: Apud Fr. Tempsky Bibliopolam, 1882, s. 208.

⁷³ Tamtéž, s. 589.

⁷⁴ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 24.

⁷⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3 uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 120.

⁷⁶ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995. s. 37-38.

OZZ se stal subsidiárním pramenem práva zemského⁷⁷, a za josefinských reforem se stal pramenem práva i pro poddané. Některé jeho části pak byly účinné až do vydání Všeobecného občanského zákoníku (1811).⁷⁸

I v prostředí městském byl pojem cti vnímán jako kategorie právní, nikoliv morální. Právní úprava ochrany cti městského práva však odrážela určitá specifika, vyplývající z toho, že se jednotliví příslušníci městské komunity navzájem znali a že odpovídali svým jednáním za prestiž profesních společenství, k nimž přináleželi. Rozsáhlost úpravy ochrany cti Koldínova zákoníku tedy může být přičítána nejen erudici jeho tvůrce, ale i potřebě podrobnějšího zpracování, vyplývající z užšího sepětí obyvatel.⁷⁹

Delikty proti cti upravoval Koldínův zákoník podobně jako právo zemské, neboť rozlišoval delikt nářku cti a zhanění. Nářkem cti byla taxativně vypočtená označení či obvinění (čl. Q XVII), která odpovídala taxativnímu výčtu ZZ 1530, a zhaněním všechna difamující označení ostatní. Koldínův zákoník uváděl, že za zhanění mají být považovány jakékoli řeči, kterými by kdo druhého „haněl, dotýkal, potupně k němu aneb o něm mluvil, jméno a pověst jeho dobrou vyprazdňoval, jej aneb rodiče jeho z tohoto světa již sešlé tupil a zlehčoval.“⁸⁰ (čl. R I). Sankce za tyto delikty byly velmi podobné jako v právu zemském. Za prokázaný delikt nářku cti byl žalovaný povinen provést odprošení a strávit dvě neděle ve vězení, za zhanění však musel krom týdenního vězení a úhrady nákladů řízení uhradit i pokutu ve výši (pouze) deseti kop grošů českých, a to pod hrozbou tříměsíčního vězení.

Z čl. Q XXVIII. lze dovodit, jakým faktickým trestem byl pro původce zásahu neprokázaný nářek cti. Nařčením osoby, která provedla delikt nářku cti povíceré, aniž by měla pro svá obvinění důkazy, se totiž nemusela zachovávat osoba vůbec bránit a byla rovnou opatřena na cti, neboť původce zásahu byl považován za nedůvěryhodného (na

⁷⁷ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 8.

⁷⁸ MAREŠ, Jan. Koldínův zákoník (1579). In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. III. svazek, K - M*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 109.

⁷⁹ MALÝ, Karel. Práva městská Království českého: edice s komentářem. V Praze: Karolinum, 2013, str. 671.

⁸⁰ KOUPIL, Ondřej; KOUPILOVÁ, Marcela; MALÝ, Karel a kol. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie*. Díl I., Druhá polovina 17. a počátek 18. stol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 109.

cti umenšeného). Jinými slovy používat bez rozmyslu označení, kvalifikovaná jako delikt nářku cti, znamenalo vystavovat se velkému riziku ztráty sporu před soudem i ztrátě důvěryhodnosti pro vedení dalších sporů. Vycházelo se totiž z předpokladu, že osoba, jež se jednou zachovala zle, se tak zachová i příště. Uvedené ustanovení bylo dokladem tvrzení, že spory o čest byly skutečnými spory o čest, a to obou stran, neboť jen jedna si mohla čest zachovat, kdežto druhá ji přirozeně ztrácela.

Uvedené delikty doplňoval poněkud nesystematicky zařazený čl. M XLI, který postihoval osobu, která se „pochloubala“ tím, že „*nanáležitě přebývala*“ s pannou nebo poctivou ženou. V případě tvrzení slova proti slovu mělo být „*věřeno panně a ženě dobře zachovalé a na poctivosti své nezmařené nežli jalovým řečem a všetečnému pochlobání takového zlosyna*“.⁸¹ Zajímavostí je, že uvedený článek stíhal původce „*vychlobání*“ exekucí v podobě uřezání špičky jazyka a vypovězením z města. Proč ale Koldínův zákoník řadil zásah do cti poctivé ženy a panny zcela mimo úpravu deliktů nářku cti a zhanění, když označení podobného významu („*kurva*“) je podle zákoníku nářkem cti, se dá těžko zdůvodnit. Rozdíl pravděpodobně spočíval v tom, že označením „*kurva*“ byla napadena počestnost jakékoliv ženy (širší pojem), kdežto ono „*pochlobání*“ směřovalo proti počestnosti ženy spíše vdané. Jelikož Koldínův zákoník trestal cizoložství nejpřísnějším trestem, muselo být i „*pochlobání nenáležitým přebýváním s pannou nebo poctivou ženou*“ trestáno přísněji než označení za „*kurvu*“, neboť v případě sporu nebyla ve hře „*pouhá*“ čest, ale „*holý*“ život.

Na tomto místě je vhodné říct, proč doposud nebylo pojednáno o rozdílech ochrany cti mužů a žen. Odpověď je jednoduchá: specifika úpravy ochrany cti ženy (kromě nářku cti označením „*kurva*“) předmětné prameny práva neobsahovaly, a jelikož bylo postavení ženy v českém zemském právu víceméně rovné postavení muže⁸², není důvod se domnívat, že tomu bylo jinak ve sporech o čest.

Z uvedeného plyne, že všechny prostředky ochrany cti jednotlivce, upravené Koldínovým zákoníkem, spočívaly v ruce napadeného. Ten tak sám rozhodoval o vlastní cti tím, zda původce zásahu žaloval nebo nežaloval, a jak ve sporu uspěl.

⁸¹ Tamtéž, s. 72.

⁸² KOZÁKOVÁ, Anděla. *Právní postavení ženy v českém právu zemském*. Praha: Jan Kapras, 1926, s. 3.

Před tím, než bude přistoupeno k dalšímu výkladu, budou krátce zmíněny i další články Koldínova zákoníku, dotýkající se cti, neboť některé z nich představovaly oproti předcházejícím úpravám novinku. Kapitola o nářku cti i kapitola o zhanění počínala ustanoveními stanovujícími, že je třeba rozlišovat mezi úmyslem zlým a škodným a úmyslem dobrým, žertovným a přátelským. Ani opakovaný žert však nebyl (bez přivolení dotčeného) považován za neškodný (čl. R III.). Naopak hněv nebo opilost mohla být polehčující okolností, nezbavovala však původce zásahu odpovědnosti zcela. Žalovaný se sice mohl chránit později proneseným prohlášením, že dotčeného „za člověka dobrého má“, i tak mu ale mohl být uložen trest vězení, v délce spravedlivého uvážení (čl. Q XXII.).

Další ustanovení Koldínova zákoníku se týkala vzájemných urážek, pomluv, zásahů do cti pro neplnění smluv a procesních záležitostí sporů o čest. Výslovně však bylo upraveno, že „nářek aneb hanění od pána na služebníka aneb poddaného jeho, od otce na dítě, od manžela na manželku, od hospodáře na čeledína, od místra na učedníka učiněný k žádné škodě není a býti nemá k urážce cti aneb poctivosti těch, na kteréž by se z prchlivosti stal.“⁸³ Příbuzenský poměr zmiňoval Koldín ještě v kontextu ochrany cti a dobrého jména zemřelých osob, neboť za ně mohly podat žalobu „dětí těch mrtvých, po hlaví obojího, jakožto jích dědicové.“⁸⁴

⁸³ KOUPIL, Ondřej; KOUPILOVÁ, Marcela; MALÝ, Karel a kol. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie*. Díl I., Druhá polovina 17. a počátek 18. stol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 108.

⁸⁴ Tamtéž, s. 110.

3 Vývoj právní úpravy ochrany cti v období habsburské monarchie

3.1 Obnovené zřízení zemské (1627)

Vydání Obnoveného zřízení zemského (dále jen „OZZ“) znamenalo právní zakotvení absolutismu ve prospěch vítězné strany předešlých mocenských konfliktů – panovníka Ferdinanda II. Habsburského a jeho nástupců. Poražená strana, stavové, pozbyla svých práv a zůstala odkázána na panovníkovu velkorysost a na to, jaká práva jí milostivě ponechal,⁸⁵ přičemž starší právo mohlo být uplatňováno jen v mezích, jež korespondovaly s obsahem jednotlivých ustanovení OZZ. Vydáním tohoto dokumentu tedy skončila éra volného odvolávání se na právní obyčeje, neboť jediným pramenem práva se stal zákon (OZZ), resp. právní akty, jež byly projevem vůle panovníka.⁸⁶

Co se úpravy ochrany cti týče, nebyla nijak reformní. Znovu upravovala delikt nářku cti a zhanění, nově však do nářku cti neřadila obvinění z psanectví. Za zhanění byla považována ona „sběrná“ kategorie hanlivých výrazů, jež nešly subsumovat ani pod jedno označení uvedené pod deliktem nářku cti. Rovněž sankce za delikt nářku cti a zhanění byly podobné (s ZZ 1564), drobně se však lišily v numerech. Za delikt nářku cti musel nařikající „dvě neděle ve věži seděti, nařčeného pro Boha a jeho milou matku [...] odprositi“⁸⁷ a zaplatit náklady řízení, za zhanění ale narostla pokuta ve prospěch zhaněného z 20 kop grošů českých (ZZ 1564) na 50 kop grošů českých, krom čehož musel zhanitel zhaněnému uhradit náklady řízení.

V případě, že obviněný prokázal, že hanlivá slova nevyřkl – nebo naopak vyřkl a podložil je důkazem pravdy – „musel žalobce, který se domáhal nápravy a obhajoby své cti, zaplatit žalovanému náhrady soudních útrat“, přičemž ten byl i opatřen na cti (tedy

⁸⁵ ADAMOVÁ, Karolína; SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 124.

⁸⁶ KOUPIL, Ondřej; KOUPILOVÁ, Marcela; MALÝ, Karel a kol. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie*. Díl I., Druhá polovina 17. a počátek 18. stol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 170.

⁸⁷ KOUPIL, Ondřej; KOUPILOVÁ, Marcela; MALÝ, Karel a kol. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie*. Díl I., Druhá polovina 17. a počátek 18. stol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 230.

bylo formálně konstatováno, že vedení sporu o čest nemá být k újmě cti zproštěného).⁸⁸ Co však v OZZ oproti předchozím zemským zřízením scházelo, byla úprava deliktu nářku chlapstvem. Jelikož se jednalo o nejzávažnější delikt proti šlechtické cti, je otázkou, proč OZZ tento delikt neupravovalo. Možná úprava deliktu nářku chlapstvem *přežívala* v obyčejovém právu, možná byla praxí subsumována pod ostatní hanlivé či urážlivé výroky,⁸⁹ skutečnost se však dá stěží odhadovat. Krom (stranou ponechaných) procesních ustanovení upravovalo OZZ i šíření pomluv a hanění pro nedodržení závazku (viz výklad k VZZ). Stejně tak obsahovalo ustanovení o vzájemném hanění, kdy oboustranná – důkazem pravdy nepodložená – tvrzení se vzájemně „vyrušovala“ (pak obě strany byly opatřeny na cti), strany však musely nést náklady řízení a také riziko, že budou sankcionovány za zahlcování soudu.

U VZZ a jeho redakcí bylo uvažováno nad tím, do jaké míry byly delikty proti cti a jejich sankce zařaditelné do oblasti trestního či soukromého práva z pohledu, jak jejich vymezení chápeme dnes. Dílčím závěrem bylo, že v úpravách lze identifikovat prvky soukromoprávní i trestněprávní, že ale všechny prostředky ochrany spočívaly v ruce poškozeného. V tomto ohledu se tedy hovoří o soukromoprávním charakteru trestního práva (spíše než o trestním charakteru soukromého práva), neboť i první trestní zákoníky řadily úpravu ochrany cti do oblasti práva trestního. Obnovené zřízení zemské soukromoprávní charakter trestního práva – kdy každý, byť sebezávažnější delikt byl řešen jen na základě iniciativy poškozeného – neměnilo, doplnilo ale obecnou úpravu o povinnost poškozené osoby „*nešlechtný skutek*“ žalovat, přičemž zároveň byla zavedena obecná povinnost pachatele stíhat, pakliže tak poškozený neučinil. Jinými slovy byla zavedena zásada oficiality.⁹⁰ Lze se ale domnívat, že na postihování deliktů proti cti nemělo zavedení této zásady vliv.

⁸⁸ MALÝ, Karel. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. V Praze: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 104.

⁸⁹ Tamtéž, s. 105.

⁹⁰ MALÝ, Karel. *Trestní právo v Obnoveném zřízení zemském. Právněhistorické studie*. Praha: Karolinum, 2013, Sv. 43, s. 27-28.

3.2 Hrdelní řád Josefa I. (1707)

Hrdelní řád Josefa I. představoval první kodifikaci trestního práva účinnou pro všechny země Koruny české, která prolamovala existující úpravu obsaženou v zemských zřízeních a městském právu ve prospěch (nového) jednotného trestního práva. Hrdelní řád Josefa I. tak položil základy unifikace českého trestního práva z pohledu teritoriálního i personálního, neboť platil pro veškeré obyvatelstvo bez ohledu na stavovskou příslušnost, byť např. v trestech ještě diferencoval podle postavení jednotlivých osob.⁹¹ Bez podpůrných ustanovení zemského a městského práva se však ještě neobešel.⁹²

Hrdelní řád Josefa I. navázal na OZZ, neboť prosazoval princip oficiality, s čímž je spojeno, že u všech 42 trestných činů, jež vymezoval, bylo obligatorně nařízeno, aby byly stíhány podle zásad inkvizičního procesu. Ostatní delikty, jež nespadaly do čl. XIX⁹³ a jejichž úprava byla ponechána právu zemskému a městskému, mohly být nadále stíhány žalobcem. Dá se tak říct, že Hrdelní řád Josefa I. obsahoval prvky procesu inkvizičního (ve vztahu k nejzávažnějším deliktům), zároveň ale zachovával v platnosti prvky procesu obžalovacího (ve smyslu soukromoprávního charakteru trestního práva). Tyto však ustupovaly do pozadí, neboť pakliže žalobce chyběl, postupovalo se podle inkvizičních zásad.⁹⁴ Vzhledem k tomu, že v tomto hrdelním řádu ještě nebyla zakotvena zásada *nulla poena sine lege*, soudce, který zároveň zastával pozici žalobce a obhájce, mohl stíhat i delikty, jež nebyly v hrdelním řádu zakotveny. Z tohoto pohledu tedy nebyla úprava hrdelního řádu zcela jednoznačná, neboť nebylo přesně vymezeno, jaké delikty byly stíhatelné podle hrdelního řádu a jaké podle podpůrných ustanovení zemského a městského práva.

Vzhledem k tomu, že delikt nářku cti, zhanění, ani nářku chlapstvem hrdelní řád Josefa I. mezi trestné činy nezařazoval, znamená to, že nebyly řazeny mezi nejzávažnější

⁹¹ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 412.

⁹² PRUŠÁK, Josef. *Rakouské právo trestní*. V Praze: Spolek českých právníků „Všehrd“, 1912, s. 12.

⁹³ KOUPIL, Ondřej; KOUPILOVÁ, Marcela; MALÝ, Karel a kol. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie*. Díl I., Druhá polovina 17. a počátek 18. stol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 310.

⁹⁴ MALÝ, Karel. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. V Praze: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 118.

delikty a nebyly obligatorně stíhány podle zásad inkvizičního procesu. Bylo tedy v dispozici na cti dotčeného, zda zásah do cti žaloval. V tomto ohledu se tedy postupovalo podle podpůrných ustanovení zemského a městského práva, na které hrdelní řád odkazoval. Co je ale drobnou kuriozitou, je skutečnost, že hrdelní řád *měl potřebu* (zcela mimo kontext) upravit rozdílným způsobem trest za nepravdivé „*vychloubání se poznáním zachovalé ženy*“, neboť Městská práva království českého stanovovala trest uřezání špičky jazyka a vypovězení z města, kdežto hrdelní řád, že má být pachatel postižen jinou, volnější pokutou.⁹⁵ Tuto však ale nijak nespecifikoval.

3.3 Hrdelní řád Marie Terezie (1768)

Vydáním trestního zákoníku Marie Terezie byl odstraněn právní stav, kdy v jednotlivých zemích platily různé trestněprávní předpisy. Skončila tak éra samostatného trestního zákonodárství pro české země, neboť trestní zákoník sjednocoval trestní právo pro všechny tzv. dědičné země rakouské.⁹⁶ Zároveň odstraňoval právní partikularismus, když znemožňoval aplikaci (v mnohém odlišného) zemského a městského práva, která do té doby narušovala jednotu právních systémů v jednotlivých zemích.⁹⁷ Kodifikace výlučně platného trestního zákoníku byla výrazem snah o unifikaci i dalších právních odvětví a tereziánských reforem vůbec, které měly posílit úlohu jediného panovníka, vládnoucího z Boží milosti.⁹⁸

Podle koncepce trestního zákoníku Marie Terezie měl trest především pomstít škodu, která byla jednotlivci či společnosti způsobena. Tresty tedy měly spíše povahu msty. Nebyl tak respektován požadavek úměrnosti mezi mírou provinění, resp. jeho společenskou škodlivostí a uloženým trestem. Kromě toho Tereziana připouštěla i stíhání

⁹⁵ KOUPIL, Ondřej; KOUPILOVÁ, Marcela; MALÝ, Karel a kol. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie*. Díl I., Druhá polovina 17. a počátek 18. stol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 324.

⁹⁶ MALÝ, Karel. Poznámky k obecné části zákoníku Marie Terezie *Constitutio criminalis Theresiana*. *Právněhistorické studie*. Praha: Karolinum, 2017, Sv. 47/1, str. 44.

⁹⁷ MALÝ, Karel. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. V Praze: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 150.

⁹⁸ MALÝ, Karel. Poznámky k obecné části zákoníku Marie Terezie *Constitutio criminalis Theresiana*. *Právněhistorické studie*. Praha: Karolinum, 2017, Sv. 47/1, str. 44.

deliktů *sine lege*, tzn. že dovolovala, aby i jiná jednání v zákoně sic neuvedená, byla rovněž stíhána.⁹⁹

Velmi podstatným rysem trestního zákoníku Marie Terezie bylo odstranění posledních zbytků obžalovacího řízení (ve smyslu soukromoprávního charakteru trestního práva). Trestní řízení podle Tereziany spočívalo na zásadách inkvizičního procesu, v němž soudce, který rovněž plnil roli žalobce i obhájce, postupoval podle zásady oficiality ve všech fázích trestního řízení, a to bez ohledu na zájem poškozeného.¹⁰⁰ Role soukromých žalobců tak byla omezena na pouhé denuncianty („udavače“), tedy osoby, které dávaly *pouhý* podnět k zahájení trestního řízení. V něm samotném však žádná procesní práva neměli.

Úprava ochrany cti byla v trestním zákoníku Marie Terezie obsažena v čl. 100 (o *křivdách, hanách, nářkách, též na cti utrhačných pochlobáních*) a čl. 101 (o *hanlivých a zrádných cedulích, a potupných listech*). Čl. 100 pokládal za zásahy do cti stavu, kdy se někdo dotýkal (ústně nebo písemně) dobře zachovalého jména, stavu, cti nebo pověsti druhé osoby. Přitom rozlišoval zásahy těžší a lehčí. Za lehké zásahy bylo považováno tupení mezi osobami stejného nebo nepříliš vzdáleného stavu, mezi osobami chatrné pověsti, mezi osobami vyššího a nižšího stavu vzhledem k níže postavenému, a dále když tupení nebylo míněno vážně, nýbrž v žertu, či nemohlo mít pro dotčeného závažné následky. Tyto lehké zásahy mohly být trestány volně, a to dle uvážení soudce.¹⁰¹

Za těžší zásahy do cti považoval trestní zákoník Marie Terezie tyto případy: kdy byla dotčena čest osoby výše postavené; kdy došlo k zásahu do cti na veřejném místě nebo před mnoha lidmi; kdy se někdo nepodloženě vychloubal, že dobře zachovalou ženu „*tělesně potřeboval nebo jinému svedl*“; kdy někdo druhého z hrdelního přechínu úmyslně a „*zlosynně*“ vinil a takové obvinění se ukázalo jako klamné; a když někdo někoho písemně nebo ústně pomlouval na veřejných místech. Trestem za tyto zásahy byla

⁹⁹ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 28.

¹⁰⁰ STORCH, František; SPÁČIL, Jiří. *Řízení trestní rakouské*. [1]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 78.

¹⁰¹ *Consitutio criminalis Theresiana aneb Ržjmské Cýsařské w Uhřjch a Cžechách etc. etc.* Královské Aposstolské Milosti Marye Terezye Arcy – Kněžny Rakouské, etc. etc. hrdelní Práwnj Ržád, Vídeň, 1769, [230], 282, LVI, [2] s. 271.

dle povahy skutku, místa, času, osoby, úmyslu a dle uvážení soudce buďto pokuta, nebo zadržení ve vězení na určitý čas, nebo citelný tělesný trest, který mohl být provázen prohlášením za bezčestného nebo vypovězením ze země, nebo dokonce trest nejvyšší. Zajímavostí je, že toto ustanovení neztratilo zcela na soukromoprávním charakteru, neboť dotčený mohl požadovat odprošení i hmotné zadostiučinění, trestu se však pachatel vyhnout nemohl ani výslovným prominutím dotčeného.¹⁰²

Čl. 101 trestního zákoníku Marie Terezie pojednával o tupení cti druhé osoby prostřednictvím potupných listů, písniček, maleb, důtklivých představování apod., přičemž potíral každého šířitele těchto zásahů. Ten pak musel prokazovat, že není jejich původcem, pakliže nechtěl obdržet těžší trest. Toto ustanovení se dotýkalo i dohledu nad veřejnými mravy, neboť osoby, jež se staly svědky nevhodných projevů, měly povinnost tyto výstupy nešířit a zároveň i povinnost jejich existenci oznamovat. V opačném případě mohly být postiženy stejně jako jejich původce.¹⁰³

Přestože Tereziána dotčenému žádné prostředky ochrany nepřiznávala, neboť veškerá aktivita při stíhání pachatele byla na soudci (inkvirentovi), pamatovala na zájmy dotčeného tím, že tento mohl po pachateli požadovat odprošení a zadostiučinění. Zakotvení těchto soukromoprávních nároků v rámci trestněprávní úpravy lze brát jako výraz rodících se kodifikací trestního a soukromého práva.

Je zřejmé, že oním denunciantem, tedy osobou, která upozorňovala na delikt proti cti, byl v zásadě dotčený. Přestože ten nemohl samotný proces nijak ovlivnit, i jen samotný podnět ke stíhání zásahu měl pro pachatele fatální následky. V kontextu tereziánského kodexu je tedy otázkou, do jaké míry byla potencialita odprošení a zadostiučinění pro dotčeného satisfakcí, když zároveň věděl, jaké tresty pachateli hrozí.

3.4 Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně Josefa II. (1788)

Trestní zákoník Josefa II. představoval další pokrok ve vývoji trestního práva na našem území, neboť oproti svým předchůdcům vykazoval znaky větší přehlednosti, úplnosti,

¹⁰² Tamtéž, s. 272.

¹⁰³ Tamtéž, s. 273-275.

stručnosti, a vycházel ze zásady úměrnosti mezi společenskou nebezpečností činu a přísností trestu. Rovněž vylučoval trestání na základě volné úvahy soudců, čímž omezoval soudcovskou libovůli v tom, co mohlo a nemohlo být považováno za trestněprávní jednání.¹⁰⁴ Vycházel tak ze zásady *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*,¹⁰⁵ charakter trestního procesu však neměnil. Trestní řízení i nadále stálo na zásadách inkvizičního procesu,¹⁰⁶ což vylučovalo uplatnění soukromé trestní žaloby.¹⁰⁷

Úprava ochrany cti byla obsažena v druhé části ve čtvrté kapitole. Zde bylo v § 53 až § 56 stanoveno, že kdo (byť i bez zlého úmyslu) „*v listech, nebo hanlivých spisech či obrazech potupným způsobem druhého falešně obviňoval z protiprávního jednání hodného opovržení, a tak třeba jen narušoval domácí pokoj*“ dotčeného, měl být potrestán žalářem nebo trestem veřejných prací, stejně jako ten, kdo tyto informace rozšiřoval. Zajímavostí je, že stejné paragrafy stanovovaly povinnost pachatele uhradit způsobenou škodu.¹⁰⁸ Výši takové škody však určoval trestní soud, a to z úřední povinnosti.¹⁰⁹

Vysvětlením, proč trestní zákoník upravoval soukromoprávní následek zásahu do cti (povinnost uhradit škodu), může být fakt, že prakticky ve stejné době probíhaly intenzivní kodifikační práce na občanském zákoníku. Právě tyto paralelní práce mohou být zdůvodněním, proč některé překryvy trestněprávní a občanskoprávní úpravy byly raději zachyceny v trestním zákoníku. Mohly totiž zůstat i neupraveny.

Úpravu odpovědnosti za škodu způsobenou zásahem do cti však soukromoprávní úprava převzala při první možné příležitosti, která nastala vydáním kompletního Všeobecného občanského zákoníku (dále jen „ABGB“) v roce 1811. Ustanovením ABGB však bude věnována pozornost později.

¹⁰⁴ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 193.

¹⁰⁵ VOJÁČEK, Ladislav. Trestní právo v Českých zemích za absolutismu. In: SALÁK, Pavel; TAUCHEN, Jaromír. *Československé trestní právo v proměnách věků*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 70.

¹⁰⁶ STORCH, František; SPÁČIL, Jiří. *Řízení trestní rakouské*. [I]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 40.

¹⁰⁷ GRÍVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 2005, s. 11.

¹⁰⁸ *Práva všeobecná nad Prowiněnými, a gich Trestmi*. J. T. von Trattnern, Vídeň, 1787, s. 268-272

¹⁰⁹ STORCH, František; SPÁČIL, Jiří. *Řízení trestní rakouské*. [I]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 148.

3.5 Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích (1803)

Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích v pozitivním navázal na trestní zákoník Josefa II. Vynikal přehledností, přesností formulací a dostatečnou obecností. To z něj činilo dílo, které se stalo základem rakouského trestního práva hmotného, neboť trestní zákoník z roku 1852 nebyl ničím více než obsahově pozměněnou modernizací.¹¹⁰ Zákoník se skládal ze dvou dílů. První díl obsahoval úpravu zločinů, druhý úpravu přestupků. Oba díly pak byly děleny na dvě části, z nichž první obsahovala hmotněprávní ustanovení a druhá ustanovení procesní.¹¹¹

Zákoník výslovně zakotvoval zásadu *ignorantia juris non excusat* (neznalost práva neomlouvá).¹¹² Za zločiny byl ukládán trest smrti nebo žalář (doživotní nebo od 6 měsíců do 20 let), přičemž tyto mohly být spojeny se ztrátou šlechtictví, vojenských hodností, jiných titulů, případně právní způsobilosti, za přestupky byl ukládán trest vězení (od 24 hodin do 6 měsíců), peněžité tresty, propadnutí věci nebo vyhoštění z určitého místa či země aj.¹¹³

První díl zákoníku (o zločinech) upravoval jeden jediný zločin proti cti, a to zločin utržení na cti (hlava XXVI.). Ustanovení § 188 stanovovalo, že na cti utrhal („*loupil*“) ten, kdo někoho záměrně falešně obvinil ze zločinu, nebo ten, kdo dal falešný podnět k vyšetřování zločinu vzhledem k určité osobě. Trestem byl těžký žalář v trvání od jednoho do pěti let. Ustanovení § 189 ale nabízelo i kvalifikovanou podobu tohoto trestu, neboť v případě, že pachatel použil zvláštní lsti k tomu, aby učinil své obvinění důvěryhodnější, či postavil obviněného do „*většího nebezpečí*“ (myšleno škodných následků obvinění), nebo byl-li pachatelem někdo z čeládky, domácích nebo dotčeného poddaný, mohl se trest vyšplhat až na těžký žalář v trvání deseti let.

¹¹⁰ VOJÁČEK, Ladislav. Trestní právo v Českých zemích za absolutismu. In: SALÁK, Pavel; TAUCHEN, Jaromír. *Československé trestní právo v proměnách věků*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 71-72.

¹¹¹ KNOLL, Vilém; JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; RUNDOVÁ, Alena. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, s. 110.

¹¹² VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 494.

¹¹³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. uprav. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 31.

Druhý díl zákoníku (o přestupcích) upravoval širší výčet deliktů proti cti (hlava XII.). Mezi ně řadil nepodložené obvinění ze spáchání zločinu, jež nešlo subsumovat pod ustanovení upravující zločin utržení na cti (tzn. nebyl prokázán úmysl), dále bezdůvodné obvinění ze spáchání přestupku či přečinu, bezdůvodné obvinění z jiných nepočestných nebo nemravných činů, jež mohly mít za následek ztrátu obchodního výdělků či újmu na pověsti živnosti, hanlivé vyobrazování či šíření potupných listů, veřejné zlé nakládání a nadávky, vytykání nebo připomínání trestního řízení vůči dotčenému, jehož vina nebyla prokázána, a konečně i vynášení informací o pacientech lékaři a „apatykáři“. I za tyto přestupky byl nejčastěji ukládán trest vězení. U prvně uvedených deliktů se jednalo o jedno až tříměsíční vězení, u veřejného zlého nakládání a nadávek o třídní až měsíční vězení. Pro posouzení adekvátnosti trestu se mělo hledět i na vztah pachatele a dotčeného a na to, zda mezi nimi existovala povinnost uctivosti, či zda byli nebo nebyli příbuzní apod. Za vytykání a veřejné připomínání trestního řízení vedeného proti dotčenému, v němž nebyla prokázána jeho vina, připouštěl zákoník volbu mezi týdenním vězením a výpraskem pětadvaceti ranami. Pro trestnost tohoto přestupku (oproti ostatním přestupkům) byl výslovně vyžadován úmysl. Jako trest za sdělování citlivých informací lékařem či „apatykářem“ byl ukládán zákaz činnosti (na určitou dobu) nebo peněžité pokuty.¹¹⁴

Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích promítal způsobenou škodu jednak do výše uloženého trestu, na druhé straně ukládal i povinnost způsobenou škodu nahradit.¹¹⁵ Tato však musela „zřetelně a bezpochybně vyplývat z prohledávání.“¹¹⁶ O soukromoprávním nároku na náhradu škody tak trestněprávní úprava nehovořila, ba ani o soukromém nároku na potrestání pachatele, neboť trestní řízení zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích bylo postaveno na inkvizičních zásadách. Soudce tedy

¹¹⁴ Kniha práv nad přečiněnými hrdelnými a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky, Kniha práv nad přečiněnými hrdelnými a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky. J. T. von Trattner, Vídeň, 1804, s. 98-99 a s. 114-119.

¹¹⁵ STORCH, František; SPÁČIL, Jiří. *Řízení trestní rakouské*. [1]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 148.

¹¹⁶ Kniha práv nad přečiněnými hrdelnými a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky, Kniha práv nad přečiněnými hrdelnými a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky. J. T. von Trattner, Vídeň, 1804, s. 308.

postupoval podle zásady *ex officio* ve všech fázích trestního řízení, a to bez ohledu na zájem dotčeného.

V souvislosti se zájmem dotčeného na průběhu trestního řízení je nutno podotknout, že téměř všechny delikty proti cti byly stíhány na základě vyšetřovací zásady. Úprava přestupku veřejného zlého nakládání a nadávek však byla jiná v tom, že tento přestupek mohl být stíhán jen na základě návrhu (výslovného schválení) dotčeného, tedy nikoliv jen oznámení od kohokoliv. Bez výslovného návrhu dotčeného tak nemohlo být vůbec zahájeno trestní stíhání tohoto přestupku. Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích tímto sice připouštěl účast dotčené osoby na průběhu trestního řízení, v tomto ohledu se však jednalo spíše o vyloučení všech ostatních denunciantů než o přiřazení procesního postavení, které by v pozitivním slova smyslu dovolovalo ovlivnit samotný průběh řízení.

Abychom to tedy shrnuli, výčet deliktů proti cti byl rozšířen, a to zejména o přestupky šíření pravdivých informací důvěrnými osobami (lékaři a lékárníky). Trestní řízení však nadále spočívalo na zásadách inkvizičního procesu, neboť soudce byl žalobcem i obhájcem obviněného. Žádná třetí osoba, až na jeden specifický případ, tedy neměla na samotný průběh trestního řízení vliv. Výsostně osobní záležitost ochrany vlastní cti tak vlastně nebyla (co do dispozice právních prostředků) v rukou dotčeného, nýbrž třetích osob.

3.6 Všeobecný občanský zákoník (1811)

Všeobecný občanský zákoník (ABGB) byl prvním soukromoprávním předpisem na našem území, který upravoval právo soukromé v moderní podobě, jak jej známe dnes. Jeho vydání v roce 1811 bylo výsledkem mnoho dekad trvajících snah o kodifikaci občanského práva. Potřeba jejího zpracování vyplývala z transformace celého právního řádu, který začal být systematizován podle předmětu právní úpravy, a nikoliv podle stavovské pří-

slušnosti, jak tomu bylo doposud.¹¹⁷ ABGB tak zrušil starší právní úpravu, která vycházela z městského práva a OZZ, a upravil soukromoprávní vztahy pro všechny obyvatele státu jednotně bez ohledu na jejich společenské zařazení. Měl 1502 paragrafů a sestával z úvodu a tří dílů. První upravoval právo osobní, druhý právo k věcem, a třetí pojednával o společných právech osobních a věcných.¹¹⁸ Jednalo se o první právní předpis, který spolu s občanským soudním řádem Josefa II. (1781)¹¹⁹ dával do rukou dotčeného prostředek zdržovací žaloby, odstraňovací žaloby a žaloby o náhradu škody.

Právní úprava ABGB však nebyla – co do zásahů do cti – soukromoprávní zcela, neboť ustanovení § 1339 obsahovalo trestněprávní rovinu: „*poškození na těle, bezprávná ublížení na svobodě a urážky na cti jsou vyšetřovány a trestány podle povahy okolností buď jako zločiny trestními soudy, nebo jako přestupky, a nenáleží-li k žádné z těchto skupin, jako poklesky politickým úřadem.*“¹²⁰ Postihování těchto deliktů náleželo do oboru trestního práva proto, že tyto byly trestány na základě analogie trestního zákoníku, a to správními orgány.¹²¹ Podle tohoto ustanovení se měly postihovat urážlivé činy, které nebyly subsumovatelné pod ustanovení trestního zákoníku z důvodu, že byly například proneseny v soukromí či byly obsaženy v doručeném dopise.¹²² Proč takové ustanovení bylo součástí soukromoprávní úpravy je zdůvodněno tím, že tyto delikty byly stíhány jen na základě iniciativy dotčeného, který musel pachatele přímo zažalovat. V tomto ohledu se tedy jednalo o předzvěst soukromé trestní žaloby, s ní však natrvalo počítal až Glase-

¹¹⁷ VOJÁČEK, Ladislav. Ochrana cti v zákonících z počátku 19. století. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 88.

¹¹⁸ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 196-197.

¹¹⁹ VOJÁČEK, Ladislav. Trestní právo v Českých zemích za absolutismu. In: SALÁK, Pavel; TAUCHEN, Jaromír. *Československé trestní právo v proměnách věků*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 74.

¹²⁰ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 321.

¹²¹ RANDA, Antonín. *O závazcích k náhradě škody z činů nedovolených, pak o úrocích dle rakouského práva občanského*. Vyd. 4. V Praze: Tiskem a nákladem J. Otty, 1885, s. 52.

¹²² VOJÁČEK, Ladislav. Ochrana cti v zákonících z počátku 19. století. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 106.

rův trestní řád z roku 1873. Zpět ale k soukromoprávní úpravě ochrany cti v dalších ustanoveních ABGB.

Delikt urážky na cti upravoval § 1330, který se nacházel ve druhém díle v třicáté hlavě, která pojednávala o právu na náhradu škody a dostiučinění. Jeho původní znění vypadalo takto: „*byla-li někomu urážkami na cti způsobena skutečná škoda nebo ušel-li mu tím zisk, jest oprávněn, žádati odškodnění nebo plné zadostiučinění.*“¹²³ Pojem urážky na cti nebyl blíže specifikován, nebyl jím však míněn trestný čin urážky na cti, nýbrž každé jednání, kterým byla druhému způsobena újma na cti. ABGB tak pro vznik závazku z deliktu vyžadoval protiprávnost jednání, škodu na jmění, kauzální souvislost mezi protiprávním jednáním a škodou z něho vzniklou, a zavinění v subjektivním slova smyslu, přičemž majetková újma měla vzniknout přímým následkem urážky na cti, tzn. že tato měla nastat v přímé souvislosti s oním reprobovaným činem (např. ztráta pracovního místa v důsledku zásahu do cti).¹²⁴

Co do objemu náhrady škody rozlišoval ABGB škodu pozitivní, tedy škodu, která znamenala snížení ceny majetku v důsledku škodné události (*damnum emergens*), a ušlý zisk (*lucrum cessans*). Tyto dvě složky zmiňoval i § 1330, který opravňoval dotčeného k žádosti o odškodnění nebo o plné zadostiučinění. Pokud se náhrada týkala jen způsobené škody, nazývala se odškodněním, pokud se vztahovala i na shlazení utrpené urážky, nazývala se zadostiučiněním (§ 1323).¹²⁵ Mezi odškodněním a plným zadostiučiněním byl tedy rozdíl, neboť ne v každém případě byl nárok na plné zadostiučinění ospravedlněn, poněvadž např. v situaci, kdy někdo pronesl o druhém nepravdivou informaci, tento už nemohl vzít svá slova zpět, a tudíž nemohl být tento nárok úspěšný.

¹²³ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 321.

¹²⁴ ROUČEK, František. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl pátý, (§§ 1090 až 1341.). Reprint původního vydání z roku 1937. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 942.

¹²⁵ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 320.

Z dikce ustanovení § 1330 bylo zřejmé, že zásah do cti musel mít dopad do majetkové sféry dotčeného.¹²⁶ Uvedené je možno ilustrovat na následujícím rozhodnutí. Nejvyšší soud Československé republiky rozhodl rozhodnutím ze dne 20. června 1923, Rv I 162/23, o dovolání nezletilé dívky, která žalovala žalovaného o náhradu škody z důvodu zmenšené vyhlídky na sňatek tak, že škodu jí způsobenou posoudil jen jako škodu nemajetkovou. Újma byla vyhodnocena jako nemajetková proto, že žalobkyni bylo sotva 13 let, a nebylo vůbec jasno, zda se bude vdávat, příp., zda bude její „poškozená pověst“ na překážku námluvám, které mohly proběhnout až za několik let. Z tohoto důvodu nemohl být nárok podle § 1330 úspěšný, neboť nemajetková újma nebyla podle ABGB důvodem k peněžité kompenzaci.¹²⁷

Pakliže bylo výše uvedeno, že ABGB poskytoval dotčenému kromě nároku na náhradu škody i nárok odstraňovací, nemůže být opomenut § 16, dle kterého dotčenému příslušel i nárok zdržovací. Ustanovení § 16 totiž deklarovalo existenci všeobecných osobnostních práv. Jeho ustanovení znělo: „každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva a nutno jej tudíž považovati za osobu“. Součástí tohoto všeobecného osobnostního práva bylo i právo na občanskou čest, která mohla být chráněna bez ohledu na úspěšnost nároku na náhradu škody. Zdržovací a odstraňovací žaloba tedy měla místo i tam, kde nemohla být uplatněna žaloba na náhradu škody.¹²⁸ Nárokem odstraňovacím se dotčený domáhal aktivního jednání delikventa při odstraňování příčin následků zásahu (*facere*), žalobou zdržovací se žalobce domáhal upuštění od trvajících zásahu, tedy pasivního jednání delikventa (*omittere*).¹²⁹ Úspěšnost této žaloby tak předpokládala trvání

¹²⁶ SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo*. III., Mimosmluvní závazky, jednatelství a versio in rem – náhrada škody – nekalá soutěž. V Brně: Nákladem československého akademického spolku Právnický, 1929. Knihovna českého akademického spolku Právnický, s. 54.

¹²⁷ Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ze dne 20. června 1923, Rv I 162/23, č. 2750. In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*. Ročník pátý, obsahující rozhodnutí z roku 1923. Praha: Právnické vydavatelství, 1925. Sbírká rozhodnutí nejvyššího soudu ve věcech občanských, s. 1089.

¹²⁸ ROUČEK, František. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl první, (§§ 1 až 284.). Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 183-188.

¹²⁹ Tamtéž, s. 188.

zásahu. Přestože v některých případech mohly oba tyto nároky splývat, nic to neměnilo na skutečnosti, že v jiných případech mohl být uplatněn jen jeden z těchto nároků.

Jelikož ABGB svým způsobem předběhl dobu, ani revoluce v roce 1848 nepřinesla do úpravy občanskoprávních vztahů zásadnější změny. K těm došlo až na počátku 20. století, a to formou třech císařských nařízení. Třetí z nich, císařské nařízení 69/1916 ř. z.¹³⁰, přineslo rozšíření úpravy ochrany cti v ustanovení § 1330: „*to platí také, když někdo rozšiřuje skutečnosti, které ohrožují úvěr, výdělek nebo zaopatření někoho jiného, a věděl-li nebo musel-li vědět, že jsou nepravdivé. V tomto případě lze žádati za odvolání a jeho uveřejnění. Za sdělení pronesené neveřejně, jehož nepravdivost sdělující nezná, neodpovídá, měl-li on nebo příjemce sdělení na něm oprávněný zájem.*“¹³¹ Šlo tedy o náhradu škody za újmu, která byla způsobena tím, že o dané osobě byly rozšiřovány nepravdivé zprávy. Nemuselo se jednat o urážku na cti podle první části paragrafu, mohlo jít třeba jen o uvedení nepravdivých skutečností, které zásahem do cti nebyly, např. nepravdivá zpráva o tělesné zdatnosti. Základem tohoto deliktu byla tedy zpráva, která měla následující parametry: byla nepravdivá; byla rozšiřována; a ohrožovala úvěr, výdělek nebo obživu. Z dikce novelizovaného ustanovení bylo zřejmé, že se týkalo i pouhé hrozby vzniku škody. V této souvislosti Sedláček polemizoval ohledně toho, jakým způsobem měla být nahrazena škoda, která ještě nevznikla, a došel k závěru, že v takovém případě je tuto část nutno interpretovat jako povinnost zdržet se dalšího rozšiřování zprávy.¹³²

V průběhu výkladu k ABGB jsme prošli celým 19. stol., a to až do období první republiky. Byť se jednalo o více než staletý časový úsek, úprava ABGB byla až na výše uvedenou novelizaci stálá (platila na našem území až do 31. prosince 1950). Z toho důvodu bude o soukromoprávní úpravě ochrany cti pojednáno až v kapitole o občanském právu v poválečném období.

¹³⁰ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 282.

¹³¹ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 320-321.

¹³² SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo*. III., Mimosmluvní závazky, jednatelství a versio in rem – náhrada škody – nekalá soutěž. V Brně: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1929. Knihovna českého akademického spolku Právnick, s. 54-57.

Než bude postoupeno k výkladu trestněprávní úpravy ochrany cti druhé poloviny 19. století, je vhodné zrekapitulovat prostředky ochrany, kterými jedinec disponoval na počátku 19. stol. V předešlé kapitole bylo pojednáno o tom, že trestní proces stál na zásadách inkvizičního řízení, které nebraly ohled na zájem dotčeného. Dotčený mohl pouze oznámit, že byl na něm spáchán delikt, avšak post veřejného, potažmo soukromého žalobce zastával samotný soudce. Z pohledu trestního práva tedy mohl dotčený jen doufat, že bude pachatel potrestán, případně očekávat náhradu škody, ta mu však byla přisouzena bez ohledu na jeho zájem, neboť její výše byla určována z úřední povinnosti.

Tento stav změnilo vydání ABGB v roce 1811, neboť obsahovalo ustanovení, na jejichž základě se mohl jedinec dožadovat upuštění od zásahu do cti, odstranění příčin zásahu, a také náhrady škody. Náhrady škody se mohl jedinec domáhat v rozdílu částky, jež mu nebyla přiznána trestním soudem. To platilo také co do onoho výše zmiňovaného specifického ustanovení, které obsahovalo trestněprávní úpravu v soukromoprávním předpise. Pakliže totiž nemohla být náhrada škody určena politickým úřadem, mohl se poškozený domáhat odškodnění pořadem práva (§ 1340).

Vydáním ABGB tak nastalo období, kdy se jedinec, do jehož cti bylo zasaženo, mohl aktivně bránit prostředky ochrany, odpovídajícími povaze zásahu. Další vývoj měl postavení dotčeného posílit i v právu trestním.

3.7 Trestní právo v období 2. pol. 19. stol. a na začátku 20. stol.

3.7.1 Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, č. 117 ř. z. (1852) – hmotné právo

Trestní zákoník o zločinech, přečinech a přestupcích ze dne 27. 5. 1852 č. 117 ř. z. (dále jen „TZ 1852“), se stal základem rakouského a později československého trestního práva. Byl *pouhou* novelou TZ 1803, v určitých ohledech se však odlišoval. Pojednával totiž jen o právu hmotném, přičemž procesní právo ponechal zvláštní úpravě, odstraňoval některé přežitky feudálního práva, a na rozdíl od TZ 1803 rozlišoval nejen zločiny a přestupky, ale i přečiny.¹³³ Skládal se ze dvou dílů. První pojednával o zločinech, druhý o přečinech a

¹³³ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 276.

přestupcích. Každý obsahoval všeobecnou část, na kterou pak navazoval výčet trestných činů a trestů za ně. Úprava TZ 1852 ale neobsahovala veškerá trestněprávní ustanovení hmotného práva, neboť vedle tohoto zákona existovaly další trestněprávní předpisy, které jeho obsah doplňovaly. Jako příklad lze uvést zákon k ochraně práva domovního z 27. října 1862 č. 87, zákon o ochraně osobní svobody z 27. října 1862 č. 88, zákon tiskový ze 17. prosince 1862 č. 6, zákon o odpovědnosti ministerské z 25. července 1867 č. 101, zákon o právu spolčovacím z 15. listopadu 1867 č. 134 aj.¹³⁴

Byť na podstatě TZ 1803 toho TZ 1852 moc nezměnil, úpravu ochrany cti v některých ohledech doplnil a konkretizoval. Tak zatímco TZ 1803 považoval za přestupek uveřejnění pravdivých skutečností ze soukromého nebo rodinného života jen taková jednání, která byla učiněna konkrétními osobami (lékaři a lékárníky), TZ 1852 tuto skutkovou podstatu rozšířil na všechny osoby a učinil z tohoto přestupku přestupek obecný. Vedle toho v některých případech výslovně přiznal obviněnému možnost podat důkaz pravdy, příp. důkaz pravděpodobnosti, dále výslovně uznal ochranu cti zemřelé osoby, a konečně, rozšířil výčet přestupků, jež mohly být stíhány na žádost konkrétní osoby na v zásadě všechny přestupky.¹³⁵

Mezi zločiny řadil zločin utržení na cti (§ 209). Jednalo se o vědomé udání a křivé obvinění druhé osoby ze spáchání zločinu, příp. o takové jednání, které zavržovalo příčinu k vyšetřování nebo alespoň pátrání po obviněném. K naplnění skutkové podstaty tohoto zločinu bylo třeba spáchat skutek ve formě úmyslného zavinění. Jednalo se o jediný delikt proti cti, který byl TZ 1852 řazen mezi zločiny, a to z toho důvodu, že tento nezasahoval pouze do soukromé sféry jedince, ale i do výkonu a dohledu státních orgánů nad spravedlností.¹³⁶ Pachatel byl proto potrestán odnětím svobody od jednoho do pěti let, přičemž to mohlo být prodlouženo na deset let v případech, kdy bylo použito zvláštní

¹³⁴ PRUŠÁK, Josef. *Rakouské právo trestní*. V Praze: Spolek českých právníků „Všehrd“, 1912, s. 16-17.

¹³⁵ VOJÁČEK, Ladislav. Ochrana cti v zákonících z počátku 19. století. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 100.

¹³⁶ MIŘIČKA, August. *Rakouské trestní právo hmotné. Část zvláštní*. 3. autoris. vyd. Praha: Všehrd, 1914, s. 113.

lsti, příp. když pachatel vydal dotčeného ve větší nebezpečí (obviňoval jej z nejtěžších zločinů), resp. když jím byl čeledín nebo jiná osoba níže postavená než dotčený.

Dále znal TZ 1852 již jen přestupky, resp. přečiny proti bezpečnosti cti. Mezi ně patřil přestupek křivého obvinění ze spáchání přestupku, přečinu nebo dokonce zločinu za předpokladu, že nebyla naplněna skutková podstata zločinu utržení na cti (§ 487). Přestupkem proti cti bylo také vyjevování smyšlených nebo převrácených skutečností o nepočetném nebo nemravném jednání druhého, které mohlo tuto osobu uvést do obecného opovržení (§ 488), a uveřejňování jiných na cti důtklivých skutečností ze soukromého nebo rodinného života druhého (§489), byť by byly třeba pravdivé¹³⁷ (např. uveřejnění o druhé osobě, že tato neumí ani vlastní syny doma zkrotit, natož tak působit v parlamentu nebo ve vládě).¹³⁸

Dále bylo přestupkem proti cti jiné veřejné hanění, které bylo provedeno veřejně před více lidmi, v dílech tiskových, v hanlivých spisech nebo vyobrazeních, pakliže nebylo dostatečně konkrétní na to, aby bylo subsumovatelné pod předcházející přestupky, zároveň však osočovalo z opovrživých vlastností, opovrživého smýšlení, či bylo způsobilé vydat dotčeného veřejnému posměchu (§ 491). Jako příklad tohoto deliktu uváděl Lepač situaci, kdy manžel navštívil se svou manželkou její rodiče, a tchán jej i před dcerou uvítal: „*je to pěkné od tebe, že teď okrádáš jiné, když si na nás už nic vzít nemůžeš*“.¹³⁹ Vhodnost tohoto příměru zdůvodňoval tak, že obvinění nebylo natolik určité, aby se podle užitého slova „*okrádání*“ dalo usuzovat na přestupek podle § 487, § 488 nebo § 489.

Dalším přestupkem proti cti pak byly veřejné nadávky a zlé nakládání nebo vyhrožování zlým nakládáním (§ 496)¹⁴⁰, vyčítání odbytého nebo prominutého trestu (§ 497), a vyjevování tajností nemocných lékařem nebo hojičem, příp. lékárníkem (§ 498 a § 499). Trestem za tyto přestupky bylo prosté vězení v trvání od jednoho do šesti měsíců;

¹³⁷ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Trestní kodexy*. 1. díl, Hmotněprávní předpisy. Ostrava: Key Publishing, 2011, str. 106.

¹³⁸ LEPAŘ, Mojmír. *O urážkách na cti: s výkladem o přípustnosti důkazu pravdy*. V Praze: J. Pospíšil, 1902, s. 84.

¹³⁹ Tamtéž, s. 125.

¹⁴⁰ MIŘIČKA, August. *Rakouské trestní právo hmotné*. Část zvláštní. 3. autoris. vyd. Praha: Všehrd, 1914, s. 125.

v případech kdy byly tyto přestupky vykonány tiskopisy, tehdy byly trestány již jako přečiny vězením v trvání od šesti měsíců do jednoho roku, přičemž za pachatele byl považován i ten, kdo zásah do cti rozšiřoval. Za méně závažné přestupky byly považovány delikty veřejných nadávek a zlého nakládání a delikt výčitek pro trest prominutý nebo odbytý, neboť za ně TZ 1852 ukládal trest vězení od jednoho, příp. tří dnů do jednoho týdne; za vyjevování tajností nemocných lékaři, hojiči a lékárníky byl ukládán trest zákazu činnosti na určitou dobu, příp. peněžitý trest či krátkodobé vězení.¹⁴¹

Důležitým aspektem deliktů proti bezpečnosti cti bylo, že TZ 1852 tyto delikty stíhal jen na žádost dotčeného, nikoliv tedy z úřední povinnosti. Výjimkou byl zločin utržení na cti (§ 209), který byl chápán jako trestný čin proti výkonu a dohledu státních orgánů nad spravedlností, a přestupek lékařů, hojičů a lékárníků. Ostatní přestupky proti bezpečnosti cti byly návrhovými delikty, tedy bez výslovného návrhu dotčeného nemohly být stíhány (§ 495). Trestní zákoník 1852 ale upravoval i další delikty, jež byly stíhány jen na návrh poškozené osoby. Tyto lze ukázat na dalším aspektu deliktů proti bezpečnosti cti, jímž byla možnost podat důkaz pravdy o sděleném tvrzení. Je zřejmé, že o důkazu pravdy nemohla být řeč u nadávek, výčitek pro trest odbytý nebo prominutý, vyjevování tajností nemocných lékařem, ani u uveřejňování pravdivých důtklivých informací ze soukromého nebo rodinného života. Jinou typologií deliktů však byly přestupky, jež směřovaly k obvinění druhé osoby, u nichž mohla být prokázána jejich nepravdivost. Dotčená osoba se tedy mohla bránit návrhem na stíhání pachatele, ten však na druhé straně disponoval možností podat důkaz pravdy o tvrzených skutečnostech. Tím byl zachován společenský zájem na ochraně objektivit, neboť pojmenování pravdivých skutečností, jež byly doložitelné, nemohlo být považováno za zásah do cti, hodný trestněprávní ochrany. Nemalou zajímavostí však je, že důkaz pravdy nebyl připuštěn vždy. Nebyl připuštěn tehdy, když byl někdo obviněn z deliktu, který byl stíhatelný jen na požádání poškozené osoby. Výše bylo řečeno, že krom zásahů do cti byly do okruhu návrhových deliktů řazeny i další přestupky. Jako příklad lze uvést přestupek cizoložství. Jeho stíhání bylo závislé na vůli poškozeného (manžela), který pokud chtěl, aby tento přestu-

¹⁴¹ LEPARĚ, Mojmir. *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, číslo 117 ř. z. (platný ve státě československém): dodatky: O tisku, spolcích, potravinách, nemocech a j., dle změn a rozhodnutí až včetně do října 1919*. 6. vyd. nově upr. V Praze: Dr. Ed. Grégr, 1919, s. 257-262.

pek byl stíhán, musel podat návrh. Pakliže ale třetí osoba veřejně rozhlašovala, že se konkrétní osoba dopustila cizoložství, neměla být vůbec připuštěna k podání důkazu pravdy, neboť nedisponovala návrhovým právem na stíhání tohoto deliktu. Taková osoba pak naplnila skutkovou podstatu přestupku křivého obvinění z přestupku cizoložství, byť by bylo třeba pravdivé, neboť této osobě, podle výkladu TZ 1852, jednoduše nic nebylo do nevěry cizí ženy a toho, jak se k této situaci stavěl její manžel. Do protikladu k tomuto stavěl Lepač situaci, kdy jedna žena veřejně vyčtla ženě druhé, že svedla jejího muže. Přestože se znovu jednalo o obvinění ze spáchání přestupku cizoložství (§ 503), a tedy možná i o přestupek bezdůvodného obvinění, byla poškozená žena, která druhou ženu verbálně napadla, oprávněna předložit důkaz pravdy, neboť byla osobou, které bylo přiznáno právo žádat trestní stíhání dané osoby.¹⁴²

Byť prokazování těchto skutečností bylo zcela jistě obtížnou záležitostí, je fascinující, s jakou striktností TZ 1852 stíhal osoby, jimž po jednání druhých nic nebylo nebo být nemělo.

3.7.2 Trestní právo procesní v 2. pol. 19. stol. a na počátku 20. stol.

Změna právní úpravy inkvizičního procesu se stala jedním z požadavků revoluce 1848. Proto již v roce 1850 byl přijat nový procesní řád, vystavěný na zásadách volného hodnocení důkazů, ústnosti, veřejnosti a zásadě obžalovací. Tento však platil jen do roku 1853, kdy byl přijat procesní řád, který se (přes svůj moderní nátěr) vracel k zásadám z doby před revolucí.¹⁴³

Obžalovací proces stál na pravidle: „kde není žalobce, není soudce“.¹⁴⁴ Iniciativa trestního stíhání byla tedy svěřena žalobci, který byl pánem procesu. Veřejná žaloba spočívala v rukou státních zastupitelství, jejichž základní povinností bylo stíhat všechny trestné činy.¹⁴⁵ Jak ale bylo výše uvedeno, některé trestné činy byly již podle TZ 1803 stí-

¹⁴² LEPAŘ, Mojmir. *O urážkách na cti: s výkladem o přípustnosti důkazu pravdy*. V Praze: J. Pospíšil, 1902, s. 103-104.

¹⁴³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 56.

¹⁴⁴ FRYC, Václav. O žalobách z urážky na cti. *Právník*. 1899, roč. 38, s. 154.

¹⁴⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3 uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 256.

hány jen na žádost dotčené osoby. Přestože šíří těchto deliktů TZ 1852 ještě znásobil, stále je v tomto kontextu třeba hovořit o deliktech, jež byly stíhány na základě veřejné žaloby, neboť návrh dotčeného byl sice podmínkou stíhání, avšak tímto jeho soukromá iniciativa končila, poněvadž roli žalobce v trestním řízení zastával státní zástupce. Teprve trestní řád z roku 1873 (tzv. Glaserův, dále jen „TŘ 1873“) natrvalo přivedl k platnosti zásadu obžalovací, ústnosti, veřejnosti a volného hodnocení důkazů.

Zavedením státních zastupitelství se změny ve prospěch obžalovacího řízení nevyčerpaly, neboť TŘ 1873 ve svém § 2 ve spojení s § 46 stanovoval, že činy, které podle trestních zákonů lze stíhat jen na návrh dotčeného, mohou být stíhány soukromou žalobou.¹⁴⁶ Jinými slovy zásada obžalovací ve smyslu TŘ 1873 mohla být realizována nejen prostřednictvím veřejného žalobce v podobě státního zástupce, ale i skrze soukromou osobu, která se stala procesní stranou namísto státního zástupce. To však jen v případech, kdy TZ 1852 umožňoval daný trestný čin stíhat na žádost dotčeného.

Ustanoveními § 2 a § 46 TŘ 1873 tedy byla stanovena výjimka ze zásady oficiality. V tomto ohledu však nesmí být výjimkou ze zásady oficiality rozuměno takové postavení soukromého žalobce, jež by se rovnalo postavení žalobce v civilním řízení, neboť soudce byl povinen se řídit zásadou materiální pravdy. Měl tedy povinnost sám vyvíjet aktivitu ke zjištění pravdy tak, aby situaci mohl objektivně posoudit a pachatele adekvátně potrestat nebo zprostit obvinění.¹⁴⁷ To však nic neměnilo na tom, že soukromý žalobce prosazoval úspěšnost obžaloby se zásadně shodnými kompetencemi jako státní zástupce (§ 46 odst. 2 TŘ 1873).¹⁴⁸

Výše bylo uvedeno, že v zásadě všechny delikty proti bezpečnosti cti byly podle TZ 1852 stíhány na návrh (žádost) dotčeného. Tato žádost byla v éře převahy inkvizičního řízení uplatňována u soudců, kteří zároveň zastávali pozici žalobců a obhájců pachatelů, později (mezi lety 1850 až 1853) u již zřízených státních zastupitelství, a vydáním TŘ 1873 se z těchto návrhových deliktů staly delikty soukromožalobné, což znamenalo, že

¹⁴⁶ GRÍVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 2005, s. 19.

¹⁴⁷ STORCH, František; SPÁČIL, Jiří. *Řízení trestní rakouské*. [I]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 105-107.

¹⁴⁸ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Trestní kodexy*. 2. díl, Procesněprávní předpisy. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 143.

byly stíhány jen z vůle osoby, jíž se tento delikt přímo dotýkal.¹⁴⁹ Na základě výše uvedeného tedy může být shrnuto, že podmínkou trestní odpovědnosti delikventa byla aktivita na cti dotčené osoby, neboť jen ta byla činitelem, který mohl iniciovat potrestání pachatele, přičemž sama byla zodpovědná za průběh trestního řízení. Tato skutečnost se v případě neúspěchu žaloby promítala i do povinnosti uhradit náklady řízení obviněného a do rizika, že tato bude sama žalována ze spáchání přestupku křivého obvinění.

Osoba, jíž bylo ublíženo na cti, tedy disponovala i trestněprávními prostředky ochrany, neboť podle TR 1873 tyto delikty sama žalovala. To pro ni nepochybně znamenalo i určitou satisfakci, která spočívala ve vědomí, že výhradně jejím přičiněním byl pachatel potrestán. Vedle tohoto jakéhosi imateriálního zadostiučinění však – jak již bylo řečeno – existovala (krom jiných nároků) i možnost požadovat náhradu škody podle AB-GB. V tomto ohledu se tak dá říct, že veškeré prostředky ochrany cti, které tehdejší právní řád znal, spočívaly v rukou dotčeného. V této souvislosti zbývá jen doplnit, že TR 1873 přijal i úpravu tzv. adhezního řízení, tedy řízení, jež bylo součástí trestněprávního řízení, ve kterém byly uplatnitelné i soukromoprávní nároky.¹⁵⁰ V tomto ohledu byly uváděné prostředky ochrany cti v rukou žalobce i co do jednoduchosti jejich uplatnění.

3.7.3 Tiskové právo v druhé pol. 19. stol.

Výklad k tiskovému právu je zařazen do kapitoly trestního práva z toho důvodu, že povaha trestných činů spáchaných skrze tisk se tímto nijak neměnila. Obecně pojatou úpravu trestních zákonů však bylo třeba doplnit o ustanovení, která rozřešovala otázky typu: kdo, za jakých podmínek a jakým způsobem má být odpovědným z trestného činu spáchaného tiskem¹⁵¹. Tak se konstitovalo tiskové právo trestní, a to jako jedna z odnoží tiskového práva v širokém slova smyslu (Sládeček rozlišoval živnostenské tiskové právo, policejní tiskové právo, trestní tiskové právo a právo tiskového řízení). Vzhledem k tomu, že živnostenské tiskové právo se zabíralo úpravou předpokladů pro provozová-

¹⁴⁹ STORCH, František; SPÁČIL, Jiří. *Řízení trestní rakouské*. [1]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 108.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 148.

¹⁵¹ STORCH, František. *Studie k tiskovému právu trestnímu*. *Sborník věd právních a státních*. 1903, roč. 3, č. 3, s. 6.

ní tiskové živnosti a policejní tiskové právo udržováním pořádku nad tiskem¹⁵², bude dále pojednáno o tiskovém právu trestním s doplněním z oblasti práva tiskového řízení.

Počátky tiskového práva byly spjaty s revolucí let 1848 až 1849, kdy bylo přijato hned několik právních předpisů, dotýkajících se tisku. Toto bylo způsobeno nejen voláním po svobodě slova, ale i vědomím vládnoucí síly, jak mocný nástroj tisk představuje. Hned 18. května 1848 byla přijata dvě nařízení č. 1150 a 1151, kterými byla rozšířena skutková podstata rouhání vůči panovníkovi, a na ně hned v následujícím roce navázal tiskový zákon č. 161/1849 ř. z. a zákon o řízení ve věcech tiskových č. 164/1849 ř. z. Všem těmto předpisům byla společná snaha o mediální upevnění moci panovníka, čemuž odpovídaly i tresty za delikty tiskem spáchané. Novější předpisy však byly doplněny o ustanovení, která stanovovala odpovědnost konkrétních osob – autora, redaktora, vydavatele, nakladatele, aj. – za informace, které tiskovina šířila. Tiskový řád č. 122 ř. z. – souběžně vydaný s TZ 1852 – pak obsahoval zvláštní ustanovení o tiskové nedbalosti. O ní bude řeč při výkladu k tiskovému zákonu č. 6/1863 a jeho novelizaci, neboť ten představoval nejdůležitější právní předpis rakouského tiskového práva, neboť svou účinností překonal trvání monarchie.¹⁵³

Hned první ustanovení tohoto zákona stanovovalo podpůrnou platnost dalších trestněprávních předpisů, pokud to jiná ustanovení tiskového zákona nevyklučovala. Tím byly do úpravy tiskového práva přeneseny stěžejní zásady obecného trestního práva, a to i ty, vztažitelné k deliktům proti cti. Vědomě opomenutá druhá část § 493 TZ 1852 stanovovala, že zásahy do cti podle ustanovení § 487 až 492, vykonané tiskopisy, mají být trestány jako přečiny, a to přísnějším trestem, a to vězením v trvání od šesti měsíců do jednoho roku. Úprava zásahů do cti podle TZ 1852 byla tedy přenesena do tiskového práva, přičemž dotčený mohl na základě výše rozebraných ustanovení podat na pachatele soukromou trestní žalobu. Otázka však stála, kdo byl za zásah do cti odpovědný. Je samozřejmé, že jako první osoba se nabízel pisatel. Ten byl jedinou odpovědnou osobou za tiskový delikt v případech, kdy byl delikt spáchán tiskopisem, na kterém se nepodílelo

¹⁵² SLÁDEČEK, Josef. *Tiskové právo trestní a policejní: srovnávací studie*. [Svazek první]. Kladno: Josef Šolc, 1900, s. 1-2.

¹⁵³ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 64-67.

více lidí. Jiné vidění odpovědnosti však nastalo tehdy, když byl tiskový delikt spáchán periodickým tiskem, neboť pro jeho vydávání bylo třeba splnit řadu předpokladů, které mohly být naplněny pouze součinností několika osob. Jelikož vypátrat pisatele inkriminovaného článku nebylo vždy snadnou záležitostí (při záměrném krytí dalšími osobami bylo zjištění pachatele téměř nemožné), hrozilo, že by trestné činy spáchané tiskem byly legitimizovány. Z toho důvodu byl vedle pisatele článku učiněn odpovědným i zodpovědný redaktor. Ten se nemohl odpovědnosti zprostit ani tím, že bylo zároveň otisknuto, že za onen článek odpovědnost nepřijímá, ani tím, že pisatel prohlásil, že chce být za tento delikt odpovědný sám.¹⁵⁴ Osoba poškozená zásahem do cti skrze tisk tak mohla žalovat nejen pisatele, ale i zodpovědného redaktora, příp. další osoby, u nichž byla prokázána kauzalita jejich jednání a úmysl.¹⁵⁵ Vedle pisatele tak byl odpovědným i zodpovědný redaktor, příp. další osoby (tiskař či nakladatel), u nichž bylo prokázáno, že byly *rectem spiritem* tiskového deliktu.¹⁵⁶ Tito v případě prokázání viny obdrželi tresty podle TZ 1852.

Vedle toho mohl dotčený žalovat (jiného) redaktora, nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele pro přestupek zanedbání povinné pozornosti. To však jen tehdy, když tyto osoby nebyly žalovány pro zásah do cti, neboť v opačném případě by bylo usilováno o dvojí potrestání téhož, což výklad trestněprávní úpravy neumožňoval.¹⁵⁷ Byl tedy vytvořen systém tzv. tiskové nedbalosti, který ukládal osobám činným při výrobě a rozšiřování tiskopisu povinnost zvláštní péče – péče o to, aby nebyly páhány tiskové delikty. Oproti doložní odpovědnosti zodpovědného redaktora (za zásahy do cti podle TZ 1852) byla u těchto osob – v případě neprokázání jejich zlého úmyslu – předpokládána odpovědnost kulpózní.¹⁵⁸ Ta byla odstupňována podle míry jejich účasti na výstupu, bylo však rozlišováno také to, do jaké míry byla konkrétní osoba ochotna spolupracovat při zjišťování

¹⁵⁴ LEPARŮ, Mojmír. *O urážkách na cti: s výkladem o přípustnosti důkazu pravdy*. V Praze: J. Pospíšil, 1902, s. 165-166.

¹⁵⁵ SLÁDEČEK, Josef. *Tiskové právo trestní a policejní: srovnávací studie*. [Svazek první]. Kladno: Josef Šolc, 1900, s. 208.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 210.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 348.

¹⁵⁸ STORCH, František. *"Nominatio auctoris" v systému tiskové nedbalosti*. V Praze: Nákladem vlastním, 1903, s. 4.

autorství spisu. Tak např. nakladatel odpovídal za zanedbání povinné pozornosti jedině tehdy, když při prvním soudním slyšení neoznámil jméno pisatele či vydavatele.¹⁵⁹

Jinými slovy úpravou přestupku zanedbání povinné pozornosti měly být konkrétní osoby motivovány k tomu, aby nezanedbávaly pozornost při tištění obsahu tiskoviny, a tak minimalizovaly riziko páchaní deliktů proti cti. Jako trest za přestupek zanedbání povinné pozornosti bylo výše uvedeným osobám ukládáno vězení v trvání od jednoho do šesti měsíců v případě, že byl obsahem tiskoviny spáchán zločin (utržení na cti podle § 209 TZ 1852), nebo peněžitá pokuta ve výši 20 až 200 zl. v případech, kdy byl obsahem tiskoviny spáchán přečin (bezdůvodné obvinění ze spáchání zločinu a přestupku (§ 487), bezdůvodné obvinění z jiných činů nepočetných nebo nemravných (§ 488), uveřejňování jiných na cti důtklivých skutků ze soukromého života či jiná veřejná hanění (§ 491). Úprava ostatních přestupků proti cti nerozlišovala, zda byly tyto spáchány tiskem či nikoliv, ovšem již z toho důvodu, že nemohly být spáchány v jiné podobě než jako přestupek, nemohlo být jejich spáchání důvodem odpovědnosti za zanedbání povinné pozornosti.

Žaloba pro urážku na cti a pro zanedbání povinné pozornosti však nebyla jediným prostředkem ochrany dotčeného. Ten mohl krom uvedeného požadovat i tiskovou opravu, příp. zastavení vydávání listu, jakož i jeho zabavení a záповěď dalšího rozšiřování.¹⁶⁰

Byl-li někdo obsahem nějaké tiskoviny obviněn z trestných činů, z opovržlivého jednání nebo jiných nepočetných či nemravných skutků, mohl žádat tiskovou opravu, a to ve stejném rozsahu, na stejném místě a ve stejném časopise, jako byl uveden původní článek. Redaktor časopisu měl povinnost takovou opravu uveřejnit za předpokladu, že byly splněny tyto podmínky: oprava se týkala zprávy, kterou týž list přinesl; oprava se týkala uveřejněných skutečností; opravy se domáhala osoba, již se uváděné skutečnosti přímo dotýkaly; a oprava nepřesahovala zákonem stanovenou délku. Přestože se předpo-

¹⁵⁹ Zákon, daný dne 15. října 1868, jímžto se změňují některá vyměření zákona o tisku, daného dne 17. prosince 1862, č. 6 zák. říšsk. na r. 1863, a zákona o řízení trestním u věcech tiskových, daného téhož dne, č. 7 zák. říšsk.

¹⁶⁰ LEPAŘ, Mojmir. *O urážkách na cti: s výkladem o přípustnosti důkazu pravdy*. V Praze: J. Pospíšil, 1902, s. 160.

klady povinnosti uveřejnit opravu zdají být zřejmé, je záhodno osvětlit, jaký význam měl obrat *uveřejněné skutečnosti*. Skutečností ve smyslu tiskového zákona bylo totiž chápáno vše, co vyvolávalo ve čtenáři konkrétní představu, že se určitý děj odehrál, že určitý stav věci buď byl nebo v předmětném okamžiku trval, nebo že určité označení bylo správné a platné. Z pojmu skutečnosti byly tedy vyloučeny všechny kritické úvahy a polemiky, jež bylo možno chápat jako výraz osobního náhledu na věc.¹⁶¹

Při splnění těchto předpokladů měl redaktor povinnost opravu uveřejnit, a to bez ohledu na to, zda byl přesvědčen o objektivní nepravdě opravy.¹⁶² Nebyl tedy oprávněn zkoumat, zda byla oprava pravdivá či nikoliv. Z toho se zdá jakoby nahlížení na (možný) tiskový delikt bylo poněkud paradoxní, neboť účelem opravy mělo být uvést informace na pravou míru. Šlo však opravdu jen o to, aby uváděné informace byly pravdivé, nebo daná ustanovení měla i jiný význam? Hubáček uváděl, že smyslem těchto ustanovení nebylo ochraňovat pravdu, nýbrž poskytnout ochranu. Úpravu tiskové opravy přitom připodobňoval k institutu ochrany držby, neboť ten také nechrání právo (pravdu), ale faktický stav. Faktickým stavem byla v analogii na tiskovou opravu skutečnost, že nějaká zpráva vychylovala pověst určité osoby v její neprospěch, a přitom neexistovala „verze“, která by tuto nějak neutralizovala (uváděla v předešlý stav).¹⁶³ Důkaz pravdy o uváděných skutečnostech tak byl ponechán až na trestní řízení o soukromé trestní žalobě.

Řízení o uveřejnění opravy mezi dotčeným a tiskařskou živností nebylo upraveno. Zákon o tisku pouze zmiňoval právo dotčeného požadovat potvrzení o přijetí žádosti.¹⁶⁴ Pokud však dotčené osobě nebylo vyhověno, mohla se uveřejnění opravy domáhat u soudu, který měl o věci rozhodnout do 24 hodin. Ten posuzoval, do jaké míry byly naplněny předpoklady pro odmítnutí žádosti o uveřejnění. Pakliže soud shledal, že žádost o uveřejnění opravy byla odmítnuta z nezákonných důvodů, vydal rozsudek, kterým uznal redaktora vinným z přestupku podle § 21, přičemž zároveň mohl nařídit zastavení vydá-

¹⁶¹ HUBÁČEK, Gustav. O tiskové opravě. *Právník*. 1901, roč. 40, s. 549-551.

¹⁶² SLÁDEČEK, Josef. *Tiskové právo trestní a policejní: srovnávací studie*. [Svazek první]. Kladno: Josef Šolc, 1900, s. 114.

¹⁶³ HUBÁČEK, Gustav. O tiskové opravě. *Právník*. 1901, roč. 40, s. 555-556.

¹⁶⁴ SLÁDEČEK, Josef. *Tiskové právo trestní a policejní: srovnávací studie*. [Svazek první]. Kladno: Josef Šolc, 1900, s. 120.

vání listu pro případ, že oprava nebude uveřejněna do určitého data.¹⁶⁵ V opačném případě pouze deklaroval, že redaktor nebyl povinen opravu uveřejnit.¹⁶⁶ Tak jako tak se jednalo o zvláštní řízení, které vycházelo z jisté podoby soukromoprávního odstraňovacího nároku, tedy z nároku na uvedení informací v předešlý stav, neboť dotčený požadoval tiskovou opravu cestou soukromoprávní žádosti a až poté skrze trestní soud. Ten byl věcně příslušným jen proto, že rozhodoval o přestupku.

Tiskový zákon dále stanovoval, že součástí každého soudního nálezu, kterým byl prohlášen obsah nějakého tištěného spisu za zločin, má být vyslovení zákazu předmětný spis rozšiřovat, a to i v případě, že byl tímto spáchán pouze přečin či přestupek (§ 36). Na toto ustanovení navazoval § 37, který stanovoval, že pokud byly splněny podmínky pro vyslovení zákazu daný spis rozšiřovat, má být tištěný spis zabaven – ve smyslu nařízení jeho zničení.¹⁶⁷ Posledním prostředkem ochrany cti dotčeného byla žádost o nařízení uveřejnění rozsudku o spáchání trestného činu zásahu do cti (§ 39).¹⁶⁸

Na cti dotčený tedy mohl při své obraně postupovat obdobně jako při obraně vůči zásahům netiskovými prostředky, neboť podle podpůrných ustanovení TZ 1852 mohl podat soukromou trestní žalobu. Vedle toho však tiskový zákon poskytoval dotčenému ještě další prostředky ochrany, a to: žalobu pro zanedbání povinné pozornosti; žádost o tiskovou opravu; žádost o zabavení (zničení) tiskoviny¹⁶⁹; a žádost o uveřejnění trestního rozsudku.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 122.

¹⁶⁶ HUBÁČEK, Gustav. O tiskové opravě. *Právník*. 1901, roč. 40, s. 557.

¹⁶⁷ STORCH, František. *Zabavení v právu tiskovém*. Praha: Bursík & Kohout, 1908, s. 29.

¹⁶⁸ Tiskový zákon ze dne 17. prosince 1862 č. 6/1863 ř. z.

¹⁶⁹ SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Trestní kodexy*. 2. díl, Procesněprávní předpisy. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 231.

4 Vývoj právní úpravy ochrany cti v období první republiky

4.1 Zákon č. 124/1924 Sb. z. a n. – tisková novela (1924)

Zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n. (tzv. recepční normou) bylo do právního řádu Československé republiky převzato veškeré rakouské a uherské právo, a toto neminulo ani právo trestní, potažmo právo tiskové. Kostru trestního práva nadále držel TZ 1852 a TR 1873, vedle nichž byly převzaty i další trestněprávní předpisy, které jejich obsah doplňovaly. Mezi ně patřil i již uváděný zákon o tisku č. 6/1863, který se stal také předmětem prvních prvorepublikových úprav týkajících se zásahů do cti. Tisk totiž sehrál v boji o samostatnost republiky významnou roli a jeho úpravu bylo třeba transformovat ve prospěch nové, křehké státní formy. Po atentátu na Rašina byl přijat zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n., jenž upravoval delikty proti republice, např. rušení výkonu pravomoci státních orgánů, rušení obecného míru, nedovolené ozbrojování, ale i šíření nepravdivých zpráv či urážku prezidenta republiky, a v roce 1924 ona tisková novela, které promítala poněkud radikální podobu ochrany cti i do vztahů mezi občany. Její přijetí se neobešlo bez bouřlivých debat zástupců politických stran, právníků a politicky angažovaných novinářů. Ostrost jejich názorových střetů lze dokumentovat například na prohlášení komunistického redaktora Edmunda Buriana, že „vláda chce proměnit Československo v penzionát patnáctiletých dívek pod dozorem jakési zlé a hloupé staré panny.“¹⁷⁰ Na poli vědeckém se utkali např. prof. Miříčka a Dr. Polák, kteří ve svých „odborných“ článcích použili i osobních invektiv.¹⁷¹ Pravdou však je, že tisková novela, představující směr hmotněprávních a procesněprávních ustanovení, možná až příliš pečlivě vysekla úpravu

¹⁷⁰ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 90.

¹⁷¹ MIŘIČKA, August. O urážkách spáchaných tiskem podle zákona z 30. května 1924, čís. 124 Sb. z. a n. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1926, roč. 9, s. 1-12; POLÁK, Emerich. O Miříčkově kritice tiskové novely. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1926, roč. 9, 193-199; MIŘIČKA, August. Ještě slovo k tiskové novele z r. 1924. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1926, roč. 9, s. 353-365; POLÁK, Emerich. Doslov k článkům o tiskové novele. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1926, roč. 9, s. 385-390.

tiskových zásahů do cti – z rakouského tiskového zákona č. 6/1863 a TZ 1852 – ve prospěch tiskového práva trestního, a tak se stala nevyváženou vzhledem k zásahům do cti jinými prostředky než tiskem.¹⁷²

Tisková novela poněkud pečlivě definovala původce tiskového deliktu. Jím byl ten, kdo zprávu sepsal; ten, kdo ji v obsahu, jenž byl uveřejněn, objednal; ten, kdo její uveřejnění nařídil; a ten, kdo podal informace k takové zprávě, pokud zpráva s informací souhlasila. Vedle původce byl stíhatelný i odpovědný redaktor, příp. další osoby. Pojmenoval-li však odpovědný redaktor – v situaci, kdy nebyl autor znám – do lhůty stanovené soudem původce, byl beztrestným, prokázal-li, že mu hrozilo propuštění ze služby nebo citelné hmotné poškození, kdyby byl zprávu nezveřejnil (§ 5). Toto ustanovení se vztahovalo i na odpovědnost za zanedbání povinné pozornosti.¹⁷³

Okruh osob odpovědných za zanedbání povinné pozornosti byl oproti předchozí úpravě zredukován (§ 6). Tvořil-li obsah periodického tiskopisu skutkovou podstatu zločinu nebo přečinu, odpovídal za přešůpek zanedbání povinné pozornosti pouze odpovědný redaktor¹⁷⁴ (pakliže mu nešlo přičítat trestný čin podle ustanovení trestních zákonů).¹⁷⁵ Kromě odpovědného redaktora tedy nemohl být za zanedbání povinné pozornosti odpovědný ani vydavatel, ani tiskař či vlastník tiskárny.¹⁷⁶

Hrabánek k této novele napsal: „*hlavní novoty novely směřují buď proti tisku vůbec nebo proti redaktorům.*“¹⁷⁷ Tím mínil i nevyváženost postavení žalované strany a žalobce, neboť tomu zákon poskytoval výhodnější postavení, neboť přestože byl ze strany žalovaného připuštěn důkaz pravdy, tento byl snadno zneužitelný. Tak stačilo, aby žalobce vybral jedno z deseti označení, o němž měl za to, že mu nebude prokázáno a podat

¹⁷² MIŘIČKA, August. O urážkách spáchaných tiskem podle zákona z 30. května 1924, čís. 124 Sb. z. a n. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akademie vied.* 1926, roč. 9, s. 8.

¹⁷³ Tamtéž, s. 9.

¹⁷⁴ U neperiodického tiskopisu nastupoval na místo redaktora nakladatel (vydavatel) a nebylo-li jeho, pak odpovědný správce tiskárny (§ 24).

¹⁷⁵ MILOTA, Albert. *Nové československé právo tiskové: ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony at.d.* V Praze: Nákladem Právníckého knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1933, s. III.

¹⁷⁶ DRBOHLAV, Karel. Trestní odpovědnost za obsah tiskopisu dle platného práva a de lege ferenda (dle tiskové osnovy). *Soudcovské listy.* 1932, roč. 13, s. 79.

¹⁷⁷ HRABÁNEK, Jan. *Soustava československého práva tiskového.* Praha: Orbis, 1934, s. 24.

žalobu, a obžalovaný pak mohl prokazovat jen toto obvinění bez ohledu na kontext vyřčeného. To mělo za následek, že i nečestní lidé často žalovali pro zásah do cti, a pakliže redaktor nedokázal nemožné, byl odsouzen ke všem nepříznivým následkům trestného jednání.¹⁷⁸ Tam, kde byl připuštěn důkaz pravdy, byl připuštěn i důkaz pravděpodobnosti za předpokladu, že z jednání původce byl zřejmý úmysl chránit veřejný zájem. V kontextu snah o stabilitu republiky byla za veřejný zájem považována zejména snaha o odstranění zlořádů ve veřejné správě, obrana pracovních, mzdových a služebních smluv a řádů a jiných hodnot. Z principu věci se však těžko prokazovalo, že byl původce veden veřejným zájmem, neboť bylo zřejmé, že na výsledku řízení měl zájem osobní. Obrana, vystavěná na prokazování ochrany veřejného zájmu, tak nemohla působit jinak než tendenčně.

Co se trestů za zásahy do cti týče, odkazovala tisková novela na TZ 1852, avšak tyto měly být zpřísněny (§ 11). Vedle toho mohl soud odpovědnému redaktorovi a vydavateli k návrhu žalobce uložit povinnost zveřejnit výrok rozsudku, příp. i jeho odůvodnění, stejně jako povinnost nechat uveřejnit rozsudek v dalších periodických tiskopisech (§ 14). Pakliže odpovědný redaktor a vydavatel nesplnili soudem uloženou povinnost uveřejnit rozsudek v periodickém tiskopisu, v němž byla uvedena původní zpráva, mohlo být na základě návrhu žalobce (soudem) zastaveno vydávání periodického tiskopisu až do splnění této povinnosti. Vedle toho mohlo ministerstvo vnitra při recidivě odebrat periodickému tiskopisu sazební a dopravní výhody, jež se povolovaly při dopravě poštou nebo po železnici. Dále mohl soud v odsuzujícím rozsudku k návrhu žalobce odsoudit obžalovaného k úhradě odškodnění ve výši do deseti tisíc korun čsl. (§ 17). Je však otázkou, proč toto ustanovení bylo obsaženo v trestněprávní úpravě, když soukromoprávní nárok na náhradu škody mohl být uplatněn v adhezním řízení (v rámci trestního řízení) i samostatném řízení civilním. Částečné zdůvodnění lze nalézt v potřebě rozšířit hmotnou odpovědnost za škody způsobené původcem a odpovědným redaktorem na další osoby. Bylo totiž stanoveno, že odškodné a náklady trestního řízení, jež měla hradit osoba, která byla uznána vinnou z tiskového trestného činu podle TZ 1852 nebo z přestupku zanedbání povinné pozornosti podle tiskové novely, mohly být vymáhány rovněž na vydava-

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 24.

teli a vlastníku periodického tiskopisu. Ti ručili za úhradu těchto částek rukou společnou a nerozdílnou. Toto soukromoprávní ustanovení však bylo při následné novelizaci v roce 1933 zrušeno.¹⁷⁹ Oproti předcházející úpravě se tedy výčet postihů vůči původcům zásahů do cti, resp. odpovědným redaktorům, příp. dalším odpovědným osobám rozšířil, a to oním kontroverzním způsobem, který tisk v podstatě zbavoval jeho společenské úlohy kontrolovat.

Tisková novela představovala speciální zákon, který upravoval pouze jednu výšeč tiskového práva, a to trestněprávní úpravu tiskových deliktů. Vedle tohoto zákona však zůstal v účinnosti rakouský tiskový zákon č. 6/1863, který byl součástí právního řádu až do roku 1950.¹⁸⁰ Režim tiskové opravy u deliktů, jež nebyly stíhatelné podle pravidel tiskové novely, tak zůstal upraven rakouským tiskovým zákonem.¹⁸¹

Tisková novela tedy rozšířila výčet prostředků ochrany cti, resp. sankcí vůči odpovědným osobám, aby je odrazovala od zneužívání nejlivnějšího hromadného sdělovacího prostředku té doby. Vedle této úpravy však zůstala účinná (krom podpůrné trestněprávní úpravy TZ 1852 a TŘ 1873) i úprava soukromoprávní, reprezentovaná ABGB. Dá se tedy říci, že všechny výše rozebrané prostředky ochrany cti spočívaly v rukou na cti dotčeného. Ten nejenže vládl nad úvahou, zda se bude bránit a jakým způsobem, ale do jisté míry i nad tím, jak (moc) bude delikvent sankcionován (potrestán).

4.2 Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti (1933)

Po vzniku samostatné republiky bylo třeba unifikovat a modernizovat (vedle jiných právních odvětví) i právo trestní. Proto započaly kodifikační práce na jednotném československém trestním zákoně, tyto se však protáhly natolik, že vláda musela reagovat přípravou osnov dílčích unifikačních předpisů. Špatné zkušenosti s právní úpravou odpo-

¹⁷⁹ MILOTA, Albert. *Nové československé právo tiskové: ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony at.d.* V Praze: Nákladem Právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1933, s. 471.

¹⁸⁰ BLÁHOVÁ, Ivana; BLAŽEK, Lukáš a kol. *Právnická dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha: Auditorium, 2014, s. 365.

¹⁸¹ MILOTA, Albert. *Nové československé právo tiskové: ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony at.d.* V Praze: Nákladem Právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1933, s. 90.

vědnosti za tiskové delikty proti bezpečnosti cti podnítily práce na přípravě unifikovaného znění tiskového zákona a zákona, který měl komplexně upravit odpovědnost za delikty proti bezpečnosti cti v užším pojetí (tj. bez zločinu utržení na cti a těch deliktů, které mohly spáchat jen určité osoby – např. odpovědný redaktor)¹⁸². Přestože nový tiskový zákon schválen nebyl, dne 27. června 1933 byl přijat zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti. Ten nejenže upravil odpovědnost za delikty proti bezpečnosti cti pro celou republiku jednotně (na Slovensku a Podkarpatské Rusi do té doby platil zák. čl. XLI z roku 1914)¹⁸³, ale i nově vymezil skutkové podstaty přestupků urážky, pomluvy, utržení na cti a výčitky trestního stíhání nebo trestu.¹⁸⁴

Toto nejlépe vynikne na krátké rekapitulaci deliktů proti cti podle staré právní úpravy. TZ 1852 – jak bylo výše ukázáno – upravoval zločin utržení na cti (§ 209), přestupek bezdůvodného obvinění ze zločinu, přečinu nebo přestupku (§ 487), přestupek bezdůvodného obvinění z jiných nepočestných nebo nemravných činů (§ 488), přestupek uveřejnění jiných na cti důtklivých skutečností ze života soukromého nebo rodinného, byť třeba pravdivých (§ 489), přestupek jiných veřejných hanění, jimiž se rozumělo vinění z opovržlivých vlastností nebo z opovržlivého smýšlení a vydávání veřejnému posměchu (§ 491), přestupek veřejných nadávek, zlého nakládání nebo vyhrožování zlým nakládáním (§ 496), přestupek výčitek pro trest odpykaný nebo prominutý (§ 497), a konečně, přestupek vyjevování tajností nemocných lékařem, hojičem nebo lékárníkem (§ 498 a 499). Přehled těchto skutkových podstat je dobrou ukázkou toho, jak nesnadné bylo rozlišit, pod kterou z nich mělo být určité jednání podřazeno.¹⁸⁵ K tomu je ještě třeba připomenout, že úprava ABGB obsahovala i ustanovení § 1339 a § 1340, která postihovala delikty proti cti, jež nebyly podřaditelné pod žádné ustanovení trestních zákonů v případech, kdy se delikt proti cti nestal před třetí osobou, ale pouze mezi čtyřma očima

¹⁸² VOJÁČEK, Ladislav. Delikty proti bezpečnosti cti podle prvorepublikové československé úpravy. In: SCHELLE, Karel. *Vývoj právních kodifikací: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 229-230.

¹⁸³ HEXNER, Václav. Ochrana cti. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1933, roč. 16, s. 605.

¹⁸⁴ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutržení: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 93.

¹⁸⁵ POLÁČEK, František. *Ochrana cti podle zákona ze dne 28. června 1933 čís. 108 Sb. z. a n. 2. rozš.* vyd. Praha: Nákladem "Československého kompasu", 1937, s. 1.

nebo prostřednictvím dopisu.¹⁸⁶ Toto rovněž přispívalo ke zmatečnosti úpravy ochrany cti, neboť tyto tzv. policejní delikty byly řešeny správními orgány namísto soudů. Předmětná ustanovení ABGB byla tedy zákonem o ochraně cti zrušena a jejich obsah převeden do rozšířených skutkových podstat nově vymezených deliktů. K tomu je třeba doplnit, že úprava ochrany cti byla obsažena i v tiskové novele 1924 (byla novelizována zákonem o ochraně cti) a ve starém rakouském tiskovém zákoně, který do přijetí zákona o ochraně cti a zákona č. 126/1933 Sb. z. a n. upravoval tiskovou opravu, na kterou existoval ze strany dotčeného nárok bez ohledu na to, zda byl uveřejněním určité informace spáchán trestněprávní (potažmo policejní) delikt, či ne.¹⁸⁷

Zákon o ochraně cti vyjmul z TZ 1852 úpravu deliktů proti bezpečnosti cti a tuto upravil po svém. Uvedené se ale netýkalo zločinu utržení na cti, který byl přechodnými a závěrečnými ustanoveními přezván na *křivé obvinění*, neboť ten byl trestněprávní úpravou pojímán jako delikt proti výkonu spravedlnosti, a tedy ponechán v úpravě TZ 1852¹⁸⁸, stejně jako přestupky vyjevování tajností nemocných lékařem, hojičem nebo lékárníkem, neboť tyto se dotýkaly cti jiným způsobem než přestupky upravené zákonem o ochraně cti.

Zákon o ochraně cti rozlišoval čtyři skutkové podstaty: urážku (§ 1), pomluvu (§ 2), utržení na cti (§ 3) a výčitku trestního stíhání nebo trestu (§ 4). Nejširší (subsidiární) skutkovou podstatu tvořil přestupek urážky, za niž byla považována nadávka, zlé nakládání, výhrůžka zlého nakládání, vydávání v posměch nebo jakékoliv jiné ublížení na cti. Urážkou bylo tedy míněno každé jednání, jímž někdo jiný utrpěl újmu na cti¹⁸⁹, a toto nebylo subsumovatelné pod skutkovou podstatu jiného obecného trestného činu nebo speciálních (dále uvedených) přestupků proti cti. Pachatel tohoto přestupku byl potres-

¹⁸⁶ ČERNÝ, Jan. *Ochrana cti*. V Bratislavě: Nákladem Právnické jednoty, 1933, s. 21.

¹⁸⁷ MILOTA, Albert. *Nové československé právo tiskové: ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony at.d.* V Praze: Nákladem Právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1933, s. 90.

¹⁸⁸ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha: Melantrich, 1935, s. 151-152.

¹⁸⁹ KALLAB, Jaroslav. *Výklad zákona o ochraně cti*. V Brně: Nákladem československého akademického spolku Právník, 1934, s. 3.

tán vězením v trvání od tří dnů do tří měsíců nebo peněžitým trestem ve výši od 50 Kč do 5000 Kč.

Pomluva se od urážky lišila intenzitou útoku. K naplnění skutkové podstaty tohoto přestupku bylo totiž třeba, aby se zásah do cti stal před třetí osobou a aby byl způsobilý uraženého uvést v obecné opovržení. Stíhán měl být původce i šířitel hanlivé zprávy. Jednalo se tedy o kvalifikovanou skutkovou podstatu přestupku urážky, a tomu odpovídal i trest, jímž bylo vězení v trvání od čtrnácti dnů do šesti měsíců.

Úprava přestupku utržení na cti byla zase kvalifikovanou podobou přestupku pomluvy, neboť bylo vyžadováno, aby ten, kdo někoho pomluvil, věděl, že skutečnost, kterou uváděl nebo šířil, byla nepravdivá. Viník měl být tedy potrestán vězením v trvání od jednoho do šesti měsíců.

Posledním přestupkem proti bezpečnosti cti byla výčitka trestního stíhání nebo trestu. Skutkovou podstatu tohoto přestupku naplnil ten, kdo verbálně jednal vůči osobě, proti níž bylo vedeno trestní řízení, avšak toto neskončilo odsuzujícím rozsudkem, nebo vůči tomu, kdo byl odsouzen, ale tento si svůj trest již odpykal, s úmyslem takovou osobu pohanět, a tato nezavdala k výčitce příčinu. Trestem bylo vězení v trvání do jednoho měsíce nebo peněžitý trest do 2000 Kč.¹⁹⁰

Následkem všech těchto deliktů mohlo být (k žádosti žalobce) i nařízení uveřejnění rozsudku nebo jeho částí, bylo-li to v důležitém zájmu žalobce. V tomto ohledu se jednalo o novinku, neboť do přijetí zákona o ochraně cti bylo možné využít institut uveřejnění rozsudku jen ve věcech tiskových. Zákon o ochraně cti tedy použití tohoto institutu rozšířil na všechny delikty proti cti, a to bez ohledu na to, jakým způsobem byly spáchány.¹⁹¹

K naplnění skutkové podstaty některého z přestupků proti cti však bylo třeba naplnit i předpoklady subjektivní stránky. Zvláštní znak subjektivní stránky obsahovala pouze skutková podstata utržení na cti (vědomí nepravdivosti pomluvy) a skutková podstata výčitky trestního stíhání nebo trestu (úmysl pohanět), nikoliv však pomluva podle § 2 a urážka podle § 1. Bylo tedy otázkou, jaká forma zavinění byla nezbytná pro naplnění

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 4.

¹⁹¹ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutržení: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 211.

skutkové podstaty těchto deliktů. Poláček rozlišoval čtyři úrovně zavinění, a to vzhledem k vícero okolnostem: zavinění vzhledem k úmyslu někoho pohanět, zavinění vzhledem ke schopnosti rozeznat škodlivost vědomě vyřčeného tvrzení, zavinění vzhledem k poškození cti určité konkrétní osoby a zavinění vzhledem k vědomí pravdivosti či nepravdivosti uváděného. Obecně platilo, že nevědomost o nepravdivosti tvrzeného delikventa neexkupovala, ten však měl možnost podat důkaz pravdy o uváděné skutečnosti, a to i za předpokladu, že v okamžiku jejího vyřčení nemohl vědět o její pravdivosti, resp. sám ji pokládal za nepravdivou. Zaviněním ve smyslu úmyslu poškodit čest určité konkrétní osoby byla míněna vztažitelnost projevu na určitou osobu nebo úzký okruh lidí. Zaviněním ve smyslu schopnosti rozeznat škodlivost vědomě vyřčeného tvrzení byl míněn úmysl, ale i nedbalost, směřující ke špatnému vyhodnocení obsahu projevu, který byl difamující. Co do podstaty této podoby zavinění tedy nebylo relevantní, zda delikvent věděl, že svým činem může ohrozit čest jiného nebo pouze zaviněně nevěděl, že je tento k zásahu do cti způsobilý, neboť vzhledem k vědomí o způsobilosti daného projevu způsobit zásah do cti postačovalo zavinění ve formě *kulpy* (nedbalosti). Poslední podobou zavinění bylo zavinění vzhledem k úmyslu někoho pohanět. Jako příklad této složky zavinění uváděl Poláček situaci, kdy osoba, která neznala obsah dopisu nebo podání, neměla být trestně odpovědná, přestože jej třeba spolupodepsala, protože nemohlo být tvrzeno, že tato měla povinnost se o obsahu přesvědčit. Vzhledem k naplnění skutkové podstaty některého z uvedených přestupků proti cti tedy (u vědomí pravdivosti či nepravdivosti uváděného) nepostačovala *kulpa*, ale musel být prokázán úmysl.

Shrnuto: k naplnění skutkové podstaty některého z přestupků proti cti bylo třeba naplnit i všechny čtyři uvedené znaky subjektivní stránky, a to podle typologie jednotlivého deliktu.¹⁹²

Podrobná úprava zákona o ochraně cti upravovala i důvody vylučující trestnost. Mezi tyto řadila jednání, kterými byla plněna právní povinnost nebo bylo vykonáváno právo (při nepřekročení mezí tohoto oprávnění), a taková jednání, která nepřekračovala meze věcného posuzování vědeckého, uměleckého, příp. jiného podobného výkonu.

¹⁹² POLÁČEK, František. *Ochrana cti podle zákona ze dne 28. června 1933 čís. 108 Sb. z. a n. 2. rozš. vyd. Praha: Nákladem "Československého kompasu", 1937, s. 12-18.*

Trestnost vylučoval také důkaz pravdy nebo omluvitelného omylu. Zákon předpokládal, že každý hanlivý projev (urážka, pomluva) byl nepravdivý, a tak bylo na obviněném, aby prokázal, že (z jeho strany) uvedené nebo sdělené skutečnosti byly pravdivé (důkaz pravdy), nebo že mohly být za pravdivé důvodně pokládány (důkaz omluvitelného omylu), přičemž při posuzování smyslu a obsahu projevu mělo být přihlíženo ke všem jeho částem, a to i k těm, pro něž nebyl obviněný stíhán. V tomto ohledu se jednalo o úpravu, která byla k delikventovi vstřícnější než tisková novela 1924, neboť podle ní si mohl dotčený vybrat jedno (ze série) oslovení, které nebylo prokazatelné, pro to žalovat, a vůči tomuto byl původce zásahu bezbranný.

Již výše bylo uvedeno, že při naplnění skutkové podstaty některého z přestupků proti cti mohl dotčený požadovat uveřejnění rozsudku nebo jeho části. Toto bylo projevem uplatnění prostředku soukromé trestní žaloby. Všechny výše uvedené přestupky proti cti byly totiž podle zákona o ochraně cti stíhatelné zásadně k soukromé žalobě dotčeného. Za uraženého zemřelého nebo nezvěstného mohl podat žalobu manžel, děti, vnuci, rodiče a staří rodiče, a v případě, že těchto nebylo, příslušelo žalobní právo sourozencům, příp. dalším osobám, které žily s dotčeným v domácnosti. Dotčená, příp. oprávněná osoba měla dvouměsíční prekluzivní lhůtu na to, aby žalobu podala, a tato byla počítána od okamžiku, kdy se dotčená nebo oprávněná osoba dozvěděla o osobě pachatele. Zákon ale pamatoval i na situace, kdy uražený marně spoléhal na potrestání pachatele na základě veřejné žaloby, tedy žaloby státního zástupce, který byl jediným oprávněným ke stíhání trestných činů veřejnožalobních. Pakliže dotčený spoléhal na to, že delikventův skutek bude kvalifikován např. jako zločin křivého obvinění, avšak tento byl státním zástupcem nebo pak rozhodnutím soudu kvalifikován jinak, mohl podat soukromou trestní žalobu pro spáchání soukromožalobného přestupku, tedy všech těch, které obsahoval zákon o ochraně cti, i po uplynutí výše uvedené dvouměsíční lhůty, a to v nové patnáctidenní lhůtě počítané od okamžiku, kdy byl zpraven o tom, že pachatel za přísněji trestaný delikt potrestán nebude.

Významnou novinkou zákona o ochraně cti bylo zavedení povinného smírčího řízení, které představovalo předstupeň jednání před soudem. Smyslem tohoto bylo co nej-

rychleji a neefektivněji urovnat spor a ušetřit stranám zbytečné výdaje.¹⁹³ Úprava smířčího řízení ale může být chápána i jako výraz toho, že spory o čest spadaly do osobní sféry dotčeného a delikventa a že další osoby měly být do tohoto „zatahovány“ jen v případě nemožnosti jiného řešení. Osobní (soukromý) charakter těchto sporů lze spatřit i na důvodech upuštění od potrestání, neboť podle § 9 mohl žalobce podat návrh jen na vyslovení viny delikventa, bez jeho potrestání. Z uvedeného je zřejmé, že dotčený vládl nejen nad úvahou, zda zásah do cti zažaluje, ale že měl možnost i přímo ovlivnit výši trestu, která byla chápána jako jakési zadostiučinění. Nutno však přiznat, že potrestání ubližující osoby je jistou satisfakcí pro dotčeného i dnes, a to i přesto, že jeho role byla v trestním řízení postupem času omezena.

K uvedenému je třeba doplnit, že zákon o ochraně cti počítal i s variantou, že delikty proti cti byly páchany i prostřednictvím tisku. Toto bylo reflektováno u všech skutkových podstat uvedených deliktů, neboť přestupky spáchané tiskem byly považovány za přečiny, a podle toho také přísněji trestány. Zákon o ochraně cti se dotýkal i úpravy tiskové novely 1924, neboť obsahoval ustanovení, která její úpravu doplňovala a měnila. Tato byla znovu publikována ministerskou vyhláškou č. 145/1933 Sb., z. a n., a vedle ní byl přijat i zákon č. 126/1933 Sb. z. a n., který nahradil ustanovení rakouského tiskového zákona o tiskové opravě.¹⁹⁴ Tento však charakter tiskové opravy nijak neměnil, stejně jako zásadní změny (co do zkoumané problematiky) nepřinesla ani ona znovu publikovaná tisková novela.

¹⁹³ HEXNER, Václav. Ochrana cti. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1933, roč. 16, s. 608.

¹⁹⁴ MILOTA, Albert. *Nové československé právo tiskové: ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony at.d.* V Praze: Nákladem Právníckého knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1933, s. 90.

5 Vývoj právní úpravy ochrany cti v poválečném období

Poté, co za Protektorátu platily pro obyvatele na našem území de facto tři právní režimy, které lišily podle příslušnosti k národnosti (německé, české a židovské)¹⁹⁵, byl prezidentem republiky přijat ústavní dekret č. 11/1944 Ú. v., který obnovil právní předpisy účinné do 29. září 1938. Součástí poválečného československého právního řádu tak byly i ony – cti se dotýkající – rakouské a prvorepublikové právní předpisy, to však s jednou odchylkou, reagující na zjištěné okolnosti poválečných událostí. Na základě prezidentského dekretu č. 143/1945 Sb. z. a n. bylo totiž omezeno žalobní právo osob maďarské a německé národnosti. Ty tak nemohly podat soukromou trestní žalobu podle jinak platného zákona o ochraně cti. Žalobu (k návrhu dotčeného) mohl podat jen státní zástupce, ten však mohl návrhy volně odmítat, a tak ochrana cti (těchto osob) spočívala v rukou státních zástupců. To však jen do 31. prosince 1946, kdy tento dekret pozbyl platnosti.¹⁹⁶

Po únoru 1948 došlo k významným změnám ve společenském, hospodářském a politickém životě Československa a vládnoucím silám bylo zřejmé, že tyto lze zakotvit jedině právem. To dvakrát platilo o právu trestním, neboť komunisté si dobře uvědomovali, že bez účinného nástroje v podobě (jim nakloněné) úpravy trestního práva se u moci dlouho neudrží. Příprava nových trestních předpisů však vyžadovala delší časový úsek a soudobé předpisy potřebám režimu nedostačovaly. Proto byl na podzim roku 1948 přijat zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, který režimu pomohl překonat přechodné období do přijetí nových trestních zákonů. Ty byly přijaty jako zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon a zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád.

5.1 Ochrana cti v trestním právu

Nový trestní zákon (dále jen „TZ 1950“) opustil tradiční dělení deliktů na zločiny, přečiny a přestupky, a zavedl jednotnou kategorii soudně postižitelných deliktů, tj. trestný čin.

¹⁹⁵ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 60.

¹⁹⁶ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrhání: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 251-256.

Úprava méně společensky nebezpečných deliktů (přestupků) byla ponechána zákonu č. 88/1950 Sb., trestnímu zákonu správnímu a zákonu č. 89/1950 Sb., trestnímu řádu správnímu.¹⁹⁷

Trestní zákon 1950 (nahrazující TZ 1852, tiskovou novelu 1924 a zákon o ochraně cti) upravoval jen některé delikty proti cti, a to trestný čin křivého obvinění (§ 162) a trestný čin pomluvy (§ 189). Křivým obviněním bylo lživé obvinění z trestného činu s úmyslem dát podnět k trestnímu stíhání takové osoby. Trestem bylo odnětí svobody na jeden rok až pět let; v případě, že byla činem způsobena značná škoda nebo byl tento spáchán za zvláště přitěžujících okolností, měl být pachatel potrestán odnětím svobody na pět až patnáct let. Druhým deliktem proti cti, upraveným TZ 1950, byl trestný čin pomluvy. Ten byl definován jako realizovaný úmysl ohrozit vážnost jiného sdělením nepravdy. Pomluvou tedy bylo sdělení nepravdy o jiném za předpokladu, že bylo jednáno v úmyslu ohrozit jeho vážnost před třetími osobami. Pakliže tyto znaky skutkové podstaty nebyly naplněny, mohlo se jednat o delikt urážky na cti podle § 133 trestního zákona správního (o tom viz dále).¹⁹⁸ Trestem za trestný čin pomluvy mohlo být odnětí svobody až na šest měsíců; v případech, kdy k činu došlo veřejně, tj. obsahem tiskoviny, filmem, rozhlasem, alespoň před dvěma osobami nebo na místě veřejnosti přístupném, kde mohl být čin postřehnut alespoň dvěma osobami, mohl být pachatel potrestán odnětím svobody až na jeden rok, stejně jako v případech, kdy pomluva mohla mít nebo měla za následek těžkou újmu.¹⁹⁹

Úpravu trestního práva procesního obsahoval zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád (dále jen „TŘ 1950“), který vznikl souběžně s TZ 1950. Trestní řád 1950, zrušující TŘ 1872, prosazoval zjednodušení soudního řízení, a to i z toho důvodu, aby toto bylo co nejsrozumitelnější a vytvářelo příznivé podmínky pro zapojení soudců z lidu. Z toho důvodu v zákoně chyběla řada ustanovení, která do té doby představovala významné záruky práv obviněného a obžalovaného. Přestože trestní řízení vycházelo z tradičních trestněprávních

¹⁹⁷ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 623.

¹⁹⁸ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 297-300.

¹⁹⁹ *Trestní zákon a trestní řád*. Čtvrté rozšířené a opravené vydání. Praha: Orbis, 1951, s. 219.

ních zásad, tj. ze zásady materiální pravdy, veřejnosti, přímosti, ústnosti, volného hodnocení důkazů, práva na obhajobu, ze zásady vyhledávací, oficiality a zásady obžalovací,²⁰⁰ do starých měchů bylo lito nové víno, a tak byly tyto reinterpretovány. Zásada oficiality byla provedena natolik důsledně, že vylučovala možnost podání soukromoprávní žaloby. K trestnímu řízení tedy dával podnět výlučně prokurátor. Slovy Rokůska: „*pokud trestné činy, jež byly podle dosavadních předpisů stíhány soukromou žalobou, byly převzaty do nového trestního zákona (pomluva § 189), budou stíhány prokurátorem.*“²⁰¹ Zdůvodnění, proč soukromá žaloba neměla v úpravě TR 1950 místo, je nasnadě: nemohla mít prostor v právní úpravě regulované režimem, který potlačoval práva jednotlivce.²⁰²

Obsahově totožnou úpravu ochrany cti obsahoval i zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon a zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád a jejich novelizace, proto bude dále pojednáno o ochraně cti ve správním právu trestním.

5.2 Ochrana cti ve správním právu trestním

Delikty proti cti, které ze své úpravy vypustil TZ 1950, byly přenechány úpravě trestního zákona správního (dále jen „TZS 1950“). Toto bylo výrazem obecného přesvědčení, že trestní právo správní je specifickou součástí správního práva, která upravuje méně závažné delikty. Správní právo trestní tak potíralo kriminalitu drobnějšího charakteru, a tomu bylo přizpůsobeno i právo procesní, neboť takové delikty měly být na základě zákona č. 89/1950 Sb., trestního řádu správního (dále jen „TRŠ 1950“) postihovány národními výbory. Ty tedy stíhaly i přestupek urážky na cti podle § 133 TZS 1950. Toto ustanovení definovalo urážku jako jednání, kterým někdo poškodil na cti druhého, a to zlým nakládáním, výhrůžkou zlého nakládání, vydáváním v posměch nebo jakýmkoliv jiným způsobem za předpokladu, že takové jednání nenaplňovalo skutkovou podstatu trestného činu. Od trestného činu pomluvy se tak přestupek urážky lišil tím, že nebylo vyžadováno, aby inkriminované jednání bylo učiněno veřejně, a stejně tak, aby toto jednání bylo projevem nepravdy, neboť nadávání nebo uvádění v posměch lze jen těžko měřit kritéri-

²⁰⁰ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 638.

²⁰¹ ROKŮSEK, František. Nový trestní řád. *Právník*. 1950, roč. 89, s. 330.

²⁰² GRÍVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 2005, s. 13.

em pravdivosti. Zajímavostí je, že oproti všem ostatním přestupkům, upraveným TZS 1950, mohl být přestupek urážky projednán jen k návrhu dotčené osoby (§ 61 odst. 1 TRS 1950). Soukromý charakter deliktů proti cti byl tedy u tohoto přestupku reflektován, jinak ale byla iniciativa dotčeného omezena na řízení civilní. Faktem však je, že nad tímto návrhovým deliktem si režim ponechal trumf. Tím bylo ustanovení § 127 TZS 1950, které bylo natolik obecné, že umožňovalo stíhat i delikty proti cti, a to i bez aktivity dotčeného, neboť rušení občanského soužití podle tohoto paragrafu bylo stíháno *ex offo*.²⁰³

Politické změny v Sovětském svazu, nastalé v druhé polovině padesátých let, přiměly k akci i československé stranické orgány. Ty tak mimo přijetí nové ústavy iniciovaly i úpravu trestního práva a správního práva trestního, jejíž součástí bylo i přijetí zákona č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech a zákona č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku (dále jen „přestupkový zákon 1961“), jež zavedly další kategorii deliktů: provinění. Jednalo se o zvláštní kategorii – dalo by se říct – střední nebezpečnosti delikvence, která měla být posuzována zvláštními orgány, tj. místními lidovými soudy, které měly ulehčit agendě národních výborů.²⁰⁴ Přestupkový zákon 1961 tak upravoval vedle přestupků i provinění. Přestupek proti cti upravoval § 19, podle kterého měla být stíhána všechna jednání, která bylo možno považovat za nepřístojná nebo narušující socialistické soužití, pokud nebyla naplněna skutková podstata provinění nebo trestného činu. Provinění upravoval § 38. Ten za provinění považoval výhrůžky, urážlivé výroky nebo skutky, pomlouvání, rvačku, schválnosti nebo jiné zásahy do cti. Sankcí bylo tzv. opatření, které bylo ukládáno jako následek neuspokojivého projednání věci před příslušným orgánem, který posuzoval, zda došlo k naplnění jeho výchovného účelu. Pakliže posoudil, že delikvent neprojevil dostatečnou lítost a nezjednal přiměřenou nápravu, uložil opatření spočívající v napomenutí, veřejné důtce nebo pokutě 500 Kč; místní lidový soud mohl uložit i opatření spočívající ve srážkách z platu nebo v přeložení na nižší pracovní úsek. Rozdíl mezi oběma delikty spočíval ve společenské nebezpečnosti a v různé míře zavinění. Zatímco k provinění nebyl poža-

²⁰³ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomlavy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 304.

²⁰⁴ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 627.

dován úmysl, naplnění skutkové podstaty přestupku jej vylučovalo, neboť přestupkem byla jen ta nejméně závažná jednání, čemuž odpovídal i výchovný charakter řízení a možnost vyhnout se opatřením vyjádřením lítosti. Snahu o výchovný (smírný) charakter projednání těchto deliktů lze doložit i tím, že příslušný orgán – pakliže byla způsobena škoda – měl působit k tomu, aby tato byla uhrazena, příp. odkázat dotčeného na soud (§ 27 přestupkového zákona 1961). Změnou oproti předchozí úpravě bylo, že ani přestupek ani provinění nebylo návrhovým deliktem. Veškerá iniciativa v potírání těchto deliktů tedy náležela příslušným orgánům. Vzhledem k tomu, že se vymezení obou deliktů do značné míry překrývalo, bylo na posouzení konkrétního orgánu (národního výboru nebo místního lidového soudu), jakou závažnost předmětnému jednání přisoudil a zda a jak jej postihl.

V důsledku normalizačních snah po vpádu vojsk Varšavské smlouvy byl přijat (mimo jiné) i zákon č. 150/1969 Sb., o přečinech, který měl posílit kázeň obyvatelstva. Ten zrušil zákon č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech a ta ustanovení přestupkového zákona, která se dotýkala provinění, a tuto kategorii deliktů nahradil přečiny, za něž ukládal vyšší tresty. Cti se dotýkalo ustanovení § 9, které upravovalo přečin proti socialistickému soužití. Za něj bylo (mimo jiné) považováno nepřístojné chování, výhrůžky, urážlivé výroky, pomlouvání nebo jiný způsob zásahu do cti druhé osoby. Pachatel byl trestán odnětím svobody až na šest měsíců, zpřísněnými nápravnými opatřeními, peněžitým trestem do 5000 Kč nebo zákazem činnosti. Vzhledem k tomu, že vymezení tohoto přečinu korelovalo s přestupkem proti cti, byla za přečin proti socialistickému soužití (ve smyslu ochrany cti) považována až recidiva přestupku nebo úmyslné jednání vyšší nebezpečnosti. Přestupky proti cti byly tedy potírány národními výbory, a teprve za předpokladu, že delikvent spáchal delikt opakovaně (v období jednoho roku) nebo úmyslně, byl před soudem projednán jako přečin.²⁰⁵

²⁰⁵ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 356.

5.3 Ochrana cti v občanském právu

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb., označovaný jako střední kodex, byl přijat až v samotném závěru právníkové dvouletky. Jednalo se o zákoník, který po téměř 140 letech nahradil úpravu rakouského ABGB, třebaže ještě musela zůstat v platnosti jeho část upravující pracovněprávní vztahy. Jeho pozitivem bylo, že odstranil dvojkolejnost právní úpravy vyplývající z recepce rakouských a uherských zákonů.²⁰⁶ Jinak ale obsahoval úpravy spíše svědčící nově nastolenému režimu, neboť stál na principu odstranění přednosti zájmu jednotlivce nad zájmem společnosti. To se promítlo i do úpravy všeobecného osobnostního práva, neboť kromě ochrany jména tento zákon upravoval jen práva majetková.²⁰⁷ Občanský zákoník 1950 tedy obsahoval „osekanější“ úpravu ochrany cti než ABGB, neboť umožňoval žalovat pouze na náhradu škody, nikoliv ale uplatnit nárok zdravotní nebo odstraňovací, neřkuli nárok na přiměřené zadostiučinění. To umožnil v poněkud uvolněnějších poměrech šedesátých let až občanský zákoník č. 40/1964 Sb. (dále jen „OZ 1964“), který úpravu ochrany cti poněkud rozšířil a zpružnil. Nová úprava všeobecných osobnostních práv byla přijata nejen na základě poptávky po dispozičních prostředcích po zrušení institutu soukromé trestní žaloby, ale i celoevropským klimatem, stále více do popředí stavícím jednotlivce a lidská práva (Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod – 1950, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech – 1966, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech – 1966 aj.).

Občanský zákoník 1964 upravoval odpovědnost za újmu majetkovou i nemajetkovou. Pro úspěšné uplatnění prostředků ochrany cti, jež tento zákon nabízel, však musely být splněny podmínky občanskoprávní odpovědnosti. Těmi byly v případě odpovědnosti za nemajetkovou újmu protiprávnost zásahu a objektivní způsobilost ohrozit právem chráněným předmět (čest člověka), dále ohrožovací charakter takového jednání a příčinná souvislost mezi těmito dvěma předpoklady.

²⁰⁶ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 579.

²⁰⁷ ŠVANTNER, Viktor. Právníková dvouletka. In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. V. svazek, Pa - Právní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 803.

Za protiprávní zásah do cti bylo považováno každé nepravdivé, popř. pravdu zkreslující tvrzení, učiněné o jiné fyzické osobě, příp. hodnotící soudy, pokud tyto nebyly učiněny za okolností vylučujících protiprávnost. Mezi tyto okolnosti vylučující protiprávnost bylo řazeno svolení k zásahu do cti. Jako příklad takové okolnosti lze uvést situaci, kdy jeden škodil na cti druhého, avšak ten nic nenamítal, a ještě „popichoval“.

Dále mezi okolnosti vylučující protiprávnost patřila všechna jednání, která byla učiněna v rámci výkonu subjektivního práva za předpokladu, že tohoto nebylo zneužito. Jako příklad tohoto subjektivního práva lze uvést výkon práva kritiky, to však jen za určitých předpokladů. Za oprávněnou kritiku bylo totiž považováno jen takové hodnocení, které nepřekračovalo „*mantinely věcné a konkrétní kritiky, přiměřené i co do formy, způsobu, důsledků a vůbec všech okolností, za kterých k ní došlo.*“²⁰⁸

O protiprávní zásah do cti nešlo ani v případech, kdy k tomuto došlo v rámci plnění zákonem uložené povinnosti, např. v případě uvedení difamujících skutkových tvrzení v soudním nebo správním řízení účastníkem řízení, popř. svědkem nebo znalcem, pokud to předmět věci odůvodňoval, nebo pakliže k němu došlo v rámci trestního oznámení podaného oprávněnému orgánu nebo organizaci v rámci výkonu zákonem stanoveného práva.²⁰⁹

Konečně, u skutkových tvrzení bylo možno vyloučit protiprávnost i podáním důkazu pravdy. To však bylo vyloučeno, jednalo-li se o uvádění skutečností ze soukromého života, neboť v opačném případě by byly podáním důkazu pravdy ospravedlněny zásahy do soukromí. Ve výjimečných případech však ani podání důkazu pravdy nemuselo být okolností vylučující protiprávnost, neboť pakliže byla pravda projevena takovým způsobem, že byla překroucena a zároveň působila difamačně, mohla být posouzena jako protiprávně projevená.²¹⁰

Dalším předpokladem úspěšného uplatnění některého z níže uvedených prostředků ochrany cti byla objektivní způsobilost zásahu ohrozit čest druhého, a tedy vyvo-

²⁰⁸ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Orbis, 1969, s. 115.

²⁰⁹ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Orbis, 1969, s. 223.

²¹⁰ Tamtéž, s. 214.

lat újmu. Nemuselo se tedy jednat o porušení chráněného zájmu (cti) ve smyslu jeho „dotažení“, stačilo, aby byl tento způsobitý újmu přivodit. Založení občanskoprávní odpovědnosti jen na ohrožovacím rozměru jednání bylo odůvodněno zájmem na co nejúčinnější ochraně osobnostních práv. Proto bylo např. možné se bránit i proti šíření připravených difamujících letáků, které byly ještě skladem. Oproti tomu v případě, kdy došlo, byť i třeba k porušení osobnostního práva, avšak jen mezi čtyřma očima, tento předpoklad odpovědnosti naplněn nebyl, neboť takový zásah nebyl způsobitý újmu přivodit. S tím je spojeno také to, že nezáleželo na tom, zda byl zásah učiněn aktivním jednáním nebo opomenutím, neboť k porušení osobnostního práva mohlo dojít nejen vědomým jednáním, ale i jednáním nedbalostním, stejně jako jiným nezaviněným jednáním. Jinými slovy odpovědnost za nemajetkovou újmu způsobenou neoprávněným ohrožením, resp. přímo porušením práva na čest, byla založena na principu objektivním, tedy bez ohledu na zavinění.²¹¹ Jednalo se o výraz jakési motivace směřovat subjekty práva k tomu, aby zamezily každému jednání, nepohodlnému pro druhého, které bylo zapříčiněno mimo- volní příčinnou souvislostí, která mohla být odpovědnou osobou odstraněna. K tomu však bylo třeba naplnit poslední předpoklad odpovědnosti. Tím byl kauzální nexus mezi protiprávním jednáním a následkem, spočívajícím v ohrožení, resp. v porušení právem chráněného zájmu. To znamená, že konkrétní subjekt mohl být odpovědný za zásah do cti druhého jen v případě, že skutečnost, kterou svým jednáním vyvolal, způsobila nemajetkovou újmu, a to alespoň v podobě ohrožení.

Zásahem do cti mohla být způsobena – jak bylo výše řečeno – i újma materiální, což ostatně reflektoval i občanský zákoník 1950. Občanský zákoník 1964 u odpovědnosti za majetkovou újmu způsobenou zásahem co cti vycházel z obecných ustanovení o náhradě škody podle § 420 a násl. (§ 16 OZ 1964). Vyžadoval tedy protiprávní jednání (ve shora uvedeném smyslu), škodu a příčinnou souvislost mezi těmito předpoklady, zároveň však vyžadoval i zavinění, které zároveň presumoval. Pokud tedy osoba zasahující do imateriální sféry druhého byla odpovědná, i když újmu nezavinila, k odpovědnosti za zásah do materiální sféry bylo zavinění nezbytným předpokladem. To bylo zákonem předpokládáno, proto bylo na žalovaném, aby prokázal, že škodu nezavinil. V případě

²¹¹ Tamtéž, s. 107-119.

jeho nečinnosti bylo zavinění presumováno. V tomto ohledu bylo tedy uplatnění nároku na náhradu škody obtížnější, neboť žalovaný se mohl odpovědnosti zprostit, třebaže ho tížilo důkazní břemeno.

Ustanovení občanského zákoníku obsahovala i prostředky ochrany osobnostních práv (§ 11 až 17). Těmi byly dle § 13 nárok na upuštění od neoprávněného zásahu, nárok na odstranění následků zásahu a nárok na přiznání přiměřeného zadostiučinění. Jelikož se jednalo o právní prostředky ochrany přízpusobené povaze osobnostním právům, byly do jisté míry specifické. Byly totiž uplatnitelné jen proti zásahům do imateriální sféry (do osobnostních práv), a to samostatně i kumulativně. Vedle nich mohly být uplatněny i obecné občanskoprávní prostředky ochrany, jakými bylo předběžné opatření, žaloba na náhradu škody nebo ochrana zprostředkovaná národním výborem.

Návrh na upuštění od neoprávněného zásahu (nárok zdržovací) měl místo jen tam, kde protiprávní zásah trval v čase jeho uplatnění nebo existovalo nebezpečí jeho opakování. Jednalo se tedy o prostředek spíše preventivní povahy, neboť jeho uplatnění bylo omezeno jen na trvajících protiprávní zásahy nebo zásahy, u nichž hrozilo nebezpečí jejich opakování. Úspěšnost nároku byla vyloučena v případech, kdy konkrétní zásah již definitivně skončil. Vyhověl-li soud zdržovacímu nároku, uložil žalovanému povinnost upustit od neoprávněného zásahu. V případě, že tak tento neučinil do určité lhůty, byla mu uložena pokuta podle § 351 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, své zdržovací povinnosti se však žalovaný jejím uhrazením nezbavoval.²¹²

Dalším nárokem, jež OZ 1964 poskytoval k ochraně osobnostních práv, byl nárok odstraňovací. Podmínkou úspěšnosti jeho uplatnění bylo, aby následky porušení práva v době jeho uplatnění trvaly, třebaže samotný zásah již odezněl. Smysl tohoto nároku spočíval v obnově stavu před neoprávněným zásahem, resp. ve snaze o uvedení ve stav, který by byl, kdyby k zásahu nedošlo. Nárok tedy směřoval k odstranění nastalého stavu, resp. k nastolení stavu, který by jinak byl, a to v přiměřenosti protiprávnímu jednání, jež tento

²¹² KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. § 13. In: ČEŠKA, Zdeněk. *Občanský zákoník: komentář*. Díl I. (§ 1 až 221). Praha: Panorama, 1987, s. 101.

stav vyvolalo. Podle povahy zásahu mohlo jít např. o nárok na odstranění vývěsky s difamujícími údaji či o nárok na uveřejnění opravy článku atd.²¹³

Posledním speciálním prostředkem ochrany podle OZ 1964 byl nárok na přiměřené zadostiučinění. Jeho zakotvením dal OZ 1964 soudu možnost, aby postiženému přiznal nad rámec odstranění následků protiprávního stavu i přiměřené zadostiučinění. Jelikož tento pojem sám o sobě moc nevyprovídal, mělo se za to, že zadostiučinění může mít formu výhradně morálního, imateriálního plnění, spočívajícího např. v omluvě, v uveřejnění odsuzujícího rozsudku, ve veřejném prohlášení v určitém kolektivu atd.²¹⁴

Vedle uvedených prostředků ochrany cti lze zmínit i nárok určovací, byť nebyl výslovně uveden mezi speciálními prostředky ochrany osobnosti podle § 13, neboť jeho existenci šlo vedle jiných obecných prostředků ochrany dovodit z demonstrativního výčtu nároků (tj. zdržovací, odstraňovací, na přiměřené zadostiučinění). Tento demonstrativní výčet připouštěl i další prostředky ochrany, způsobilé napravit objektivně hrozící či již způsobenou újmu. Tak mohl být žalobcem uplatněn třeba jen nárok na určení, že určitým jednáním bylo neoprávněně zasaženo do jeho práva na čest.²¹⁵

Obecným prostředkem ochrany (cti) byl také nárok na náhradu škody. Ten byl uplatnitelný v případech, kdy neoprávněným zásahem do osobnostního práva došlo ke vzniku majetkové újmy vyjádřitelné v penězích. Pakliže byla zásahem do cti způsobena i hmotná újma, nastupovala tedy vedle občanskoprávní odpovědnosti za imateriální újmu i odpovědnost za škodu. To však jen za předpokladu, že byly naplněny obecné předpoklady odpovědnosti podle § 420 a násl. Mezi těmito, které byly shodné s odpovědnostními znaky za imateriální újmu, byl křiklavým princip subjektivní odpovědnosti, tj. odpovědnosti za škodu způsobenou zaviněně (úmyslně, nedbalostně). Důsledkem tohoto principu totiž bylo, že původce zásahu (do cti) se mohl tzv. exkulpat či prokázat, že škodu nezavinil, a tedy se vyvinit (zbavit odpovědnosti). Pakliže se mu to ale nepodařilo, byl za způsobenou škodu odpovědný, což mělo za následek povinnost

²¹³ Tamtéž, s. 102.

²¹⁴ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Orbis, 1969, s. 130-131.

²¹⁵ KNAP, Karel. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2004, s. 174.

uvést situaci v předešlý stav (tzv. naturální restituce) nebo v případě, že to nebylo možné, povinnost uhradit škodu v penězích (relutární restituce). Škodu způsobenou zásahem do cti (pakliže byla prokázána příčinná souvislost mezi zásahem a způsobenou škodou), však šlo jen stěží kompenzovat jiným jednáním než náhradou v penězích, neboť jen imaginárně si lze představit situaci, že by se ztracená klientela vrátila na základě pozitivní reklamy třetí osoby.²¹⁶

Dalším obecným prostředkem ochrany cti bylo předběžné opatření, které mělo zatímně upravit poměry účastníků v případech, kdy hrozila obava, že bude výkon budoucího rozhodnutí ohrožen. Tento prostředek měl posloužit jako doplněk ochrany v případech, kdy bylo zřejmé, že rozhodnutí soudu bude vykonatelné až po uskutečnění zásahu, nebo v situacích, kdy mělo být zamezeno trvajícimu zásahu tak, aby tento újmu nezvětšoval.²¹⁷

Jako poslední prostředek ochrany osobnosti OZ 1964 lze uvést návrh na poskytnutí ochrany podávaný k místnímu národnímu výboru (§ 5). Podle tohoto ustanovení mohla osoba, dle které bylo zasaženo do práva na socialistické soužití, podat k národnímu výboru návrh, aby byl zásah předběžně zakázán, příp. aby bylo původci uloženo odstranit závadný stav. Z této kompetence je zřejmá provázanost správního práva trestního a práva soukromého, neboť do soukromoprávní úpravy byl tímto „propašován“ správně právní rozměr přestupku proti socialistickému soužití.

5.4 Ochrana cti v tiskovém právu a právu rozhlasového a televizního vysílání

Únorový převrat 1948 se stal důležitým mezníkem i v úpravě tiskového práva. Vládnoucí politická síla totiž okamžitě převzala moc nad veškerými informačními prostředky, a tisk nebyl výjimkou, proto se musel na několik desetiletí podvolit ideologicky podmíněné

²¹⁶ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. § 16. In: ČEŠKA, Zdeněk. *Občanský zákoník: komentář*. Díl I. (§ 1 až 221). Praha: Panorama, 1987, s. 108.

²¹⁷ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Orbis, 1969, s. 126.

cenzuře.²¹⁸ Již zákonem č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů (dále jen „zákon o vydávání časopisů 1950“), bylo vydávání periodického tisku, tj. novin, časopisů a jiných periodických publikací (zákon používal zkratku „časopisy“) omezeno na subjekty, kterým bylo uděleno oprávnění k jejich vydávání. Těmito byly jen politické strany Národní fronty, státní orgány, jednotné odborové organizace a vrcholné, kulturní, hospodářské, zájmové, sociální a tělovýchovné organizace. Oprávnění bylo sice možno udělit i národním a komunálním podnikům, podnikům oprávněným k provozování zahraničního obchodu aj., vydávání časopisů ale nesmělo být předmětem soukromého podnikání.²¹⁹ Uvedenými opatřeními tak byly omezeny příležitosti páchat delikty proti cti, neboť nejenže každý musel svá slova hlídat ostražitěji, ale striktní censurní postupy nedávaly k úniku ideologicky nepodložených tvrzení ani možnost. Když už nějaké takové přeci jen uniklo, bylo zřejmé, kdo jeho obsah schválil, a ten se pak mohl jen těžko bránit.²²⁰ Podobně na tom byla i úprava neperiodického tisku, neboť zákon č. 94/1949 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací, přisuzoval oprávnění k vydávání neperiodických publikací jen výše uvedeným subjektům (§ 3).

Než bude pojednáno o tiskovém právu druhé poloviny 20. stol., je dobré si uvědomit, že po roce 1950 obsahovaly trestněprávní úpravu výlučně trestní zákoníky, příp. zákony správního práva trestního a že tedy tiskové zákony neobsahovaly skutkové podstaty trestných činů, příp. provinění či přečinů, jako tomu bylo za staré úpravy. Trestní zákoník tedy upravoval všechny trestné činy, a to i ty „tiskové“. Pachatel musel naplnit všechny znaky daného trestného činu, přičemž způsob provedení deliktu se promítal jen do výše trestu. TZ 1950 neupravoval tiskovou nedbalost, ani nerozšiřoval odpovědnost za spáchání deliktu na dohlížející osoby. Proto se mohl trestného činu křivého obvinění, příp. pomluvy dopustit jen pisatel článku, popř. jiná osoba, splňující podmínky spolupachatelství nebo jiné formy účastenství. Z toho je zřejmé, že oproti předchozí úpravě byl

²¹⁸ BLÁHOVÁ, Ivana; BLAŽEK, Lukáš a kol. *Právnícká dvouletka: rekonstrukce právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 357.

²¹⁹ ROZEHNAL, Aleš. *Mediální právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 19.

²²⁰ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrhání: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 295.

okruh osob, jež byly stíhatelné pro trestný čin spáchaný tiskem, užší, neboť byl vlastně omezen na pachatele (novináře). Propojenost úpravy trestního práva (potažmo správního práva trestního) a práva tiskového se však nevytratila beze zbytku, neboť zákon č. 49/1949 Sb., o neperiodických publikacích upravoval přestupek neoprávněného vydávání neperiodické publikace, za nějž hrozil trest šestiměsíčního odnětí svobody, příp. pokuta do 100 000 Kč. Pravdou však je, že tento přestupek neměl se zásahy do cti nic do činění.

Jiný rozměr ale nabíralo právo soukromé, neboť již zákon o vydávání časopisů 1950 stanovoval, že za obsah časopisu je odpovědný šéfredaktor, příp. jiná osoba pověřená vedením redakce. Byť OZ 1950 upravoval jen nárok na náhradu škody (nikoliv nárok zdržovací, odstraňovací atd.), pasivně legitimovaným z tohoto nároku byl šéfredaktor, příp. jiná osoba pověřená vedením redakce. Odpovědnost dalších osob byla věcí spíše politického charakteru, k čemuž je vhodné dodat, že podmínkou výkonu novinářské činnosti bylo členství ve Svazu československých novinářů (§ 8 zákona o vydávání časopisů).

Podstatné rozšíření občanskoprávních nároků přinesl OZ 1964 (viz výše) a vedle něho i zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a ostatních informačních prostředcích, který byl účinný až do roku 2000. Jak vyplývá z názvu zákona, upravoval nejen tisk, ale i ostatní hromadné informační prostředky, za něž bylo považováno agenturní zpravodajství, zpravodajské a ostatní publicistické části rozhlasového a televizního vysílání, zpravodajský film aj.

Z hlediska předmětu práce jsou podstatná ta ustanovení, která upravovala odpovědnost za obsah tiskové informace. Ustanovení § 10 stanovovalo, že za plnění společenského poslání periodického tisku odpovídá vydavatel (právnícká osoba), zároveň ale vydavateli umožňovalo, aby tuto odpovědnost přenesl na šéfredaktora, příp. jeho zástupce nebo redakční radu.²²¹ Otázka odpovědnosti se pak stávala složitější v případech, kdy jednání konkrétního pisatele nebylo možno přičítat vydavateli (právnícké osobě). Tak byla-li pisatelem článku osoba rozdílná od pracovníka vydavatelství, příp. rozhlasové, televizní či filmové organizace, mohl se postižený domáhat občanskoprávních nároků

²²¹ POUPEROVÁ, Olga. Právo tiskové (od roku 1945). In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. VII. svazek, Právo pra - Prob.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 473.

(vyplývajících z porušení osobnostního práva) buď na pisateli článku, resp. autorovi relace, nebo na vydavateli, resp. příslušné organizaci, nebo na obou těchto subjektech. Vydavatel v tomto případě nesl odpovědnost za to, že nebyl dostatečně zkontrolován obsah vydané materie, konkrétní pisatel pak odpovídal jako fyzická osoba, která neměla k vydavateli žádný vztah. Uplatnění občanskoprávních nároků vůči oběma subjektům pak dávalo smysl tehdy, když nebyl konkrétní pisatel znám. Oproti tomu v případech, kdy byl pisatelem článku, resp. autorem relace pracovník vydavatelské či jiné organizace, mohl být občanskoprávní nárok uplatněn jen vůči příslušné organizaci (právnícké osobě), nikoliv vůči konkrétnímu pracovníkovi, pokud tento nevybočil z rámce plnění úkolů právnícké osoby. Příslušná organizace pak sice mohla požadovat po svém pracovníku regresní náhradu, to však ale jen za podmínek daných pracovněprávními předpisy v tzv. interním vztahu.²²² Šéfredaktor tedy mohl být vydavateli odpovědný jako pracovník, mohl být ale odpovědný i místo vydavatele za předpokladu, že ten na něj přenesl odpovědnost. Skrze úpravu zákona o periodickém tisku a ostatních informačních prostředcích šlo tedy uplatnit všechny shora uvedené občanskoprávní nároky obsažené v OZ 1964, a to – z povahy věci – vůči rozšířenému okruhu subjektů.

Komplikovanost úpravy vzhledem k odpovědnosti šéfredaktora se tímto ale nevyčerpávala. Ustanovení § 19 totiž obnovovalo institut tiskové opravy, za niž nesl odpovědnost právě šéfredaktor. Byl-li tedy v hromadném informačním prostředku uveřejněn nepravdivý nebo pravdu zkreslující údaj, který se dotýkal cti občana, mohl tento nejpozději do dvou měsíců požádat o uveřejnění opravy. Tu mohl šéfredaktor odmítnout, když byl schopen dokázat pravdivost uveřejněného údaje (k tiskové opravě nebyly způsobilé subjektivní hodnotící soudy) nebo pokud byla žádost podána po uplynutí dvouměsíční lhůty. Pakliže nebyl dán žádný z těchto důvodů, šéfredaktor měl povinnost opravu uveřejnit, a to za podobných podmínek a okolností, za jakých došlo k uveřejnění informace, na niž bylo reagováno. Ovšem pokud šéfredaktor opravu uveřejnit odmítl a v následném civilním řízení, ve kterém byl pasivně legitimován, soud nařídil opravu uveřejnit, bylo rozhodnutí vykonatelné na něm. Odpovědnost šéfredaktora (za zveřejnění opravy) byla tu-

²²² KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Orbis, 1969, s. 125.

díž problematická, neboť vydavatel nemusel respektovat rozhodnutí soudu, kterým byla šéfredaktorovi uložena povinnost opravu uveřejnit. Ten se tak mohl octnout mezi mlýnskými kameny.²²³

Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a ostatních informačních prostředcích však obsahoval (v mezích sledovaného) ještě jedno ustanovení týkající se šéfredaktora. Jím bylo ustanovení § 27, jež vracelo do úpravy TZ 1961 trestný čin tiskové nedbalosti, který byl tímto vložen pod § 170a. Skutková podstata tohoto trestného činu směřovala proti šéfredaktorovi periodického tisku nebo jiného hromadného informačního prostředku, příp. jeho pověřenému zástupci, který při výkonu své funkce spáchal obsahem periodického tisku nebo jiného hromadného informačního prostředku trestný čin, který nebyl přísněji trestný. Okruh pachatelů byl tedy omezen na speciální subjekty, které měly při výkonu své funkce zabránit tiskovému trestnému činu, resp. přispět k tomu, aby nebyl obsahem hromadného informačního prostředku tento spáchán. Po subjektivní stránce stačila k naplnění této skutkové podstaty nedbalost, a to proto, že úmysl byl vyžadován k naplnění skutkových podstat trestných činů, jež tento trestný čin doplňoval. Trestný čin pomluvy tak mohl být spáchán jedině úmyslně, a až v případě, že úmysl u šéfredaktora prokázán nebyl, mohl být tento odpovědným z tiskové nedbalosti. Trestem za trestný čin tiskové nedbalosti bylo odnětí svobody až na šest měsíců, nápravné opatření nebo zákaz činnosti.²²⁴

²²³ CHALOUPKOVÁ, Helena. *Zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon) a předpisy související: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 22.

²²⁴ MATYS, Karel. *Trestní zákon: komentář*. II. Část zvláštní. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Panorama, 1980, s. 592-593.

6 Vývoj právní úpravy ochrany cti po roce 1989

6.1 Ochrana cti v soukromém právu

6.1.1 Novela OZ 1964 č. 87/1990 Sb.

Listopadové události 1989 zavdaly příčinu k rozsáhlé přestavbě celého právního řádu a OZ 1964 nezůstal stranou.

Z pohledu předmětu práce byla významnou především novela č. 87/1990 Sb., která přinesla do úpravy OZ 1964 peněžité zadostiučinění.²²⁵ Pokud nebyla dostačující imateriální náhrada ve formě imateriálního plnění (např. ve formě omluvy), měla fyzická osoba (vedle toho) nárok na náhradu újmy v penězích. Pro přiznání peněžitého zadostiučinění musely být splněny dvě podmínky: imateriální zadostiučinění se ukázalo jako nedostatečné; a daný zásah byl značný. Vzhledem k odborné diskuzi, která byla příčinou této novely, je vhodné doplnit, že k přiznání nároku na peněžité zadostiučinění nebylo třeba zavinění. Jinými slovy bez zkoumání delikventova volního stavu mu mohla být vedle povinnosti zdržovací, odstraňovací, imateriálního zadostiučinění uložena i povinnost uhradit náhradu nemateriální újmy v penězích. Odpovědnost za imateriální újmu byla nadále založena na objektivním principu, ovšem s tím rozdílem, že dotčený mohl na základě tohoto principu požadovat satisfakci i v hmotné podobě. Ještě jinak řečeno ze zásahu, který neměl majetkově právní následek pro dotčeného, mohl vyplynout majetkově právní následek pro delikventa. Od uvedeného však bylo třeba lišit nárok na náhradu škody, neboť nejenže k jeho uplatnění bylo vyžadováno, resp. předpokládáno zavinění, ale primárním předpokladem jeho uplatnění bylo způsobení hmotné škody, třebaže způsobené imateriálním způsobem. Z toho vyplývá, že oba nároky (na přiměřené zadostiučinění v penězích a na náhradu škody) mohly stát vedle sebe a nijako se neovlivňovaly, neboť byly na sobě nezávislé.²²⁶

²²⁵ PELIKÁN, Martin. Náhrada nemajetkové újmy. In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. IV. svazek, N - O*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 52.

²²⁶ KNAP, Karel. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2004, s. 186.

6.1.2 Ochrana cti v mediálním právu

Protože zákonodárce musel reagovat na požadavky transformující se společnosti i v oblasti práva tiskového, byl zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku krátce po revoluci novelizován. Přestože novela odstranila ideologický rozměr zákona, jeho věcné nedostatky napravit nedokázala. Proto byl přijat zákon č. 46/2000 Sb., tiskový zákon (dále jen „tiskový zákon“), který zavedl oznamovací princip namísto principu povolovacího, rozšířil okruh osob, které se mohly stát vydavatelem či novinářem, přenesl odpovědnost redaktorů na vydavatele atd.²²⁷ Pro další výklad jsou však předmětné instituty práva na odpověď a práva na dodatečné sdělení, jež byly závěrečnými ustaveními tohoto zákona implementovány i do zákona č. 468/1991 Sb., resp. zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání (dále jen „zákon o RTV“). Oba tyto zákony (zákon o tisku i zákon o RTV) představují významný doplněk obecné (občanskoprávní) ochrany osobnosti.

Právní prostředek odpovědi (§ 10 tiskového zákona a § 35 zákona o RTV) a dodatečného sdělení (§ 11 tiskového zákona a § 36 RTV) jsou soukromoprávní prostředky ochrany nemajetkové povahy, které nahradily prostředek opravy podle předchozího zákona. Prostředek odpovědi se svému předchůdci velmi podobá. Rozdíl lze nalézt prakticky jen v tom, že v režimu prostředku práva na odpověď dotčená osoba skrze komunikační prostředek sděluje vlastní protitvrzení, oproti čemuž podle předchozího zákona opravu prováděl šéfredaktor na návrh dotčeného.²²⁸ Stejně jako předchozí úprava nahlíží tiskový zákon na to, jaká sdělení jsou způsobilá opravy či doplnění, neboť předmětem opravného, resp. doplňujícího sdělení nemohou být hodnotící soudy, ale jen skutková tvrzení, jež jsou verifikovatelná a způsobilá dotknout se cti druhého.²²⁹ Podstatné je, že odpovědným je vydavatel, resp. provozovatel rozhlasového a televizního vysílání, a to

²²⁷ POUPEROVÁ, Olga. Právo tiskové (od roku 1945). In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. VII. svazek, Právo pra - Prob.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 474.

²²⁸ ŠVESTKA, Jiří. § 11. In: *Občanský zákoník: komentář. Díl I. (§ 1-459).* 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 138.

²²⁹ Tamtéž, s. 138.

objektivně.²³⁰ Nezáleží tedy na tom, zda únik předmětné informace zavinil či ne, neboť uveřejnění odpovědi je jeho povinností. Odpověď však musí být sama skutkovým tvrzením a musí být přiměřená povaze původního sdělení (§ 10 tiskového zákona a zákona o RTV). Její uveřejnění tak není úplnou samozřejmostí, a to i proto, že krom nevyhovujících parametrů může být vydavatelem, resp. provozovatelem odepřena i v případech, kdy by: jí byl spáchán trestný čin nebo správní delikt; její uveřejnění bylo v rozporu s dobrými mravy; napadené sdělení bylo citací sdělení třetí osoby, jež bylo určeno veřejnosti; dotčená osoba dala prokazatelný souhlas k uveřejnění původní informace; nebo když vydavatel, resp. provozovatel sám – před tím, než bylo právo na odpověď uplatněno – provedl dostatečnou nápravu z vlastní iniciativy (§ 15 tiskového zákona a § 40 zákona o RTV). Jelikož se jednalo o doplněk občanskoprávní ochrany, nebyla těmito ustanoveními dotčena ustanovení OZ 1964. Vedle nároku na odpověď tak mohl být uplatněn nárok na náhradu škody. Jiná situace však nastala v případě, kdy se jednotlivé nároky, např. na odpověď, resp. na odstranění příčiny zásahu v konkrétním případě překrývaly. Pak totiž platil princip konzumace nároků, který znamenal, že dříve uplatněný prostředek práva vyčerpával možnost uplatnit prostředek druhý.²³¹

Druhým prostředkem ochrany podle tiskového zákona je nárok na dodatečné sdělení. Ten má sloužit ke zvýšení ochrany osob, o nichž bylo uveřejněno sdělení o probíhajícím trestním řízení, příp. řízení ve věcech přestupků, které bylo natolik konkrétní, že z něj bylo možno identifikovat konkrétní osobu, a toto řízení neskončilo pravomocným rozhodnutím (např. věc byla odložena). Jedná se tak o speciální prostředek ochrany, který spočívá v provedení ústavněprávního principu presumpce nevin. Dotčená osoba má tedy právo na dodatečné sdělení o výsledku řízení, které pro ni skončilo příznivě, když v průběhu řízení byla vznesena pochybnost o její nevině takovým (veřejným) způsobem, že ji tento může do budoucna poškozovat.²³² Vydavatel, resp. provozovatel vysílání má pak povinnost dodatečné sdělení zpravující o nevině dotčeného uveřejnit (§ 11

²³⁰ CHALOUPEKOVÁ, Helena. *Zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon) a předpisy související: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 22.

²³¹ ŠVESTKA, Jiří. § 11. In: *Občanský zákoník: komentář*. Díl I. (§ 1-459). 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 140-141.

²³² Tamtéž, s. 141.

tiskového zákona a § 36 zákona o RTV), to však jen za předpokladu dodržení lhůt k uplatnění tohoto práva a splnění dalších podmínek (§ 12 a 13 tiskového zákona a § 37 a 38 zákona o RTV), pakliže nejsou dány předpoklady pro některou z výjimek, které opravňují dodatečné sdělení neuveřejnit. Tyto jsou shodné s těmi, jež byly uvedeny u prostředku odpovědi (§ 15 tiskového zákona a zákona o RTV).

Oběma prostředkům, odpovědi i dodatečnému sdělení, je společné to, že jsou uplatnitelné pouze vůči vydavateli, resp. provozovateli vysílání, a tedy nikoliv vůči šéfredaktorům nebo dalším osobám, které se podílely na přípravě sdělení. Pasivně legitimovaným je tedy vydavatel, resp. provozovatel předmětného vysílání, a to bez ohledu na to, zda je vůči němu uplatněn nárok na náhradu škody, nárok odstraňovací, zdržovací, nárok na přiměřené zadostiučinění nebo nárok na odpověď nebo dodatečné sdělení.

Pakliže vydavatel, resp. provozovatel neuveřejnil odpověď nebo dodatečné sdělení ve stanovených lhůtách nebo nesplnil jiné podmínky stanovené tiskovým zákonem, resp. zákonem o RTV, může dotčená osoba požadovat uveřejnění doplňujících informací u soudu. Z důvodu prchavosti účinků těchto zásahů oba zákony požadují, aby tak bylo učiněno do 15 dnů po uplynutí lhůty pro uveřejnění odpovědi či dodatečného sdělení. Pokud i přes rozhodnutí soudu vydavatel, resp. provozovatel odpověď či dodatečné sdělení neuveřejní, je rozhodnutí vykonatelné podle § 351 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, dle něhož soud vymáhá splnění povinnosti ukládáním pokut.²³³

6.1.3 „Zlehčování“ v nekalé soutěži

Doplňkem ochrany osobnosti je z jistého úhlu pohledu i právní úprava nekalé soutěže, neboť ta upravuje limity jednání soutěžitelů pohybujících se na relevantním trhu. Pro posouzení, zda má být zásah posouzen podle nekalosoutěžních ustanovení je tedy nutno zkoumat, zda byl tento učiněn vůči osobě jako soutěžiteli nebo jako osobnosti (ve smyslu všeobecných osobnostních práv). Pakliže by byl totiž zásah učiněn jako vůči soutěžiteli, vylučovalo by to uplatnění nároků podle všeobecných osobnostních ustanovení. Na druhé straně však nelze vyloučit, že zásah do osobnosti druhé osoby nemůže znamenat i

²³³ Tamtéž, s. 143.

újmu v soutěžních vztazích, projevující se např. odlivem zákazníků nebo odběratelů.²³⁴ Z uvedeného je zřejmé, že úprava všeobecných osobnostních práv a nekalé soutěže souvisí.

Úprava nekalé soutěže (ve smyslu poškozování pověsti konkurenta) byla z obecné občanskoprávní úpravy vydělena až zákonem č. 111/1927 Sb. z. a n., proti nekalé soutěži, který v § 10 upravoval nekalosoutěžní skutkovou podstatu zlehčování. Za ni bylo považováno činění a rozšiřování nepravdivých údajů, způsobilých poškodit jiný podnik. Z takového jednání pak plynul pro poškozeného soukromoprávní nárok na zdržení se jednání, nárok na odstranění závadného stavu, nárok na náhradu škody, příp. nárok na odvolání zlehčení v několika časopisech. Podstatné je, že tyto nároky mohly být uplatněny jen vůči osobě, která se zlehčení dopustila za účelem soutěže, býval jí tedy zásadně soutěžitel.²³⁵

Jelikož za socialismu bylo znemožněno samostatné podnikání, byla znemožněna i aplikace jednotlivých ustanovení nekalé soutěže. Proto se budeme zabývat úpravou nekalé soutěže až po roce 1989.²³⁶

Již v první polovině roku 1990 byla přijata ustanovení, reflektující volání po pravidlech spravedlivé soutěže, vrchol legislativního úsilí však nastal až přijetím zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku. Ten se vracel k pojetí prvorepublikového zákona, neboť obsahoval generální klauzuli a jednotlivé dílčí skutkové podstaty.²³⁷ Zlehčováním bylo jednání, jímž soutěžitel uvedl nebo rozšiřoval nepravdivé údaje o poměrech nebo výrobcích jiného soutěžitele, způsobilé přivodit mu újmu. Nemuselo však jít vždy o údaje nepravdivé, poněvadž naplnit skutkovou podstatu zlehčování mohl i údaj pravdivý, pokud pro jeho sdělení neexistovalo ospravedlnění v podobě oprávněné obrany (§ 50). Soutěžitel, jehož práva byla nekalou soutěží (zlehčováním) porušena nebo ohrožena, se

²³⁴ MUNKOVÁ, Jindřiška. *Právo proti nekalé soutěži: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 86.

²³⁵ KALLAB, Jaroslav; HERRNRITT, Vilém. *Trestní zákony československé platné v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. 3. přeprac. a značně rozmn. vyd. Praha: Nákladem Československého Kompas, 1933, s. 846.

²³⁶ SZOSTOK, David. *Vývoj právní úpravy nekalé soutěže v ČR*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Praha, 2014, s. 34.

²³⁷ HAVLÍN, Miloslav. Historický vývoj právní úpravy nekalé soutěže. *Právník*. 1996, roč. 135, č. 9, s. 827.

mohl domáhat, aby se rušitel jednání zdržel, odstranil závadný stav, poskytl přiměřené zadostiučinění (i v penězích), poskytl náhradu škody nebo vydal bezdůvodné obohacení (tento byl u zlehčování spíše neuplatnitelný). Zdržovací nárok byl preventivní povahy, protože směřoval proti pokračování v nekalosoutěžním jednání. Nešlo jej tedy požadovat tehdy, když zásah již ustal a nehrozilo jeho opakování. Oproti tomu nárok odstraňovací směřoval do minulosti, neboť se týkal odstranění zdroje účinků, které již nastaly (např. odvolání nepravdivých tvrzení).²³⁸ Faktem však je, že se oba nároky v mnoha případech překrývaly, přičemž nemuselo být vždy zřejmé, který z nich je efektivnější. Pro uplatnění nároku na náhradu škody bylo třeba prokázat všechny předpoklady odpovědnosti krom zavinění, a stejně tomu bylo i u přiměřeného zadostiučinění.²³⁹ Vedle těchto specifických nároků mohly být uplatněny ještě obecné prostředky ochrany, jimiž bylo předběžné opatření podle § 74 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, uveřejnění rozsudku na náklady povinné strany podle § 155 odst. 4 stejného zákona a určovací žaloba na určení nekalosoutěžního jednání podle § 80 písm. c) rovněž stejného zákona.²⁴⁰

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „NOZ“) přinesl do úpravy soukromého práva řadu změn, a to i systematických, neboť spojil úpravu zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku a OZ 1964. Úprava nekalé soutěže se tak octla v druhém dílu hlavy o závazcích z deliktů pod označením zneužití a omezení soutěže. Nekalosoutěžní skutková podstata zlehčování však nedoznala žádných změn a ani výčet nároků osoby, jejíž právo bylo ohroženo nebo porušeno, se nijak nezměnil.²⁴¹ Za zmínku však stojí změna pohledu na zavinění v případě uplatnění nároku na náhradu škody, resp. přiměřené zadostiučinění. Ustanovení § 2910 odst. 2 totiž stanovuje, že předpokladem náhrady škody je zavinění a § 2894 odst. 2 upravuje, že náhrada nemajetkové újmy zadostiučiněním se posuzuje obdobně jako povinnost k náhradě škody. Na základě výkladu těchto ustanovení by tedy bylo třeba dovodit, že je nutno prokazovat zavinění. Existuje však další

²³⁸ MUNKOVÁ, Jindřiška. *Právo proti nekalé soutěži: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 107.

²³⁹ Tamtéž, s. 108 a 113.

²⁴⁰ ONDREJOVÁ, Dana. *Právní prostředky ochrany proti nekalé soutěži*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 171.

²⁴¹ JELÍNKOVÁ, Petra. *Zlehčování v judikatuře a praxi*. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Právnická fakulta. Brno, 2015, s. 8-9.

ustanovení, které toto zavinění předpokládá. Jím je ustanovení § 2911, které obsahuje domněnku nedbalosti. Z toho vyplývá, že pokud delikvent způsobil škodu porušením zákonné povinnosti, předpokládá se, že tak učinil z nedbalosti, a je tedy jen na něm, zda prokáže opak. Reálně se tedy toho tolik nezměnilo, neboť prokázat, že škoda, resp. nemajetková újma nebyla zaviněna, se prakticky blíží objektivní odpovědnosti.

6.1.4 Ochrana cti podle NOZ

Z hlediska pohledu na vývoj právní úpravy ochrany osobnostních práv je možno říct, že NOZ navazuje na OZ 1964. Úprava NOZ tak nebrání použití závěrů, vyplývajících z dlouholeté aplikace OZ 1964, nelze však říct, že by se úpravy shodovaly. Jako nejpodstatnější změnu lze uvést zúžení okruhu specifických prostředků ochrany, neboť ustanovení § 82 upravuje jen nárok na upuštění od neoprávněného zásahu (zdržovací) a nárok na odstranění jeho následku. Je tedy eliminována možnost uplatňovat další nároky (mezi něž se v minulosti řadil např. nárok na určení, že určitým jednáním bylo zasaženo do osobnosti druhého), vyplývající z demonstrativního výčtu § 13 OZ 1964.

Další změnou vyplývající z tohoto taxativního výčtu je převedení nároku na přiměřené zadostiučinění do obecné úpravy deliktního práva podle § 2894 a násl. Tato koncepční změna má význam zejména v tom, že nárok na náhradu nemajetkové (ale i majetkové) újmy nelze přiznat bez zavinění delikventa. Princip objektivní odpovědnosti, který jinak ovládá úpravu ochrany osobnosti, se tak pro odškodnění nemajetkové (a majetkové) újmy nepoužije. Zavinění je v nedbalostní formě presumováno (§ 2911).²⁴²

6.1.5 Ochrana cti v pracovním právu

K výkladu o úpravě ochrany osobnostních práv v právních vztazích soukromé povahy je vhodné doplnit, že ochrany cti se dotýkají i ustanovení § 314 a § 315 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, která upravují právo zaměstnance požadovat po zaměstnavateli posudek o pracovní činnosti. Posudek o pracovní činnosti slouží jako zaměstnancovo vysvědčení a může mít významný dopad pro uplatnění zaměstnance u dalších zaměstnavatelů, proto zákon zaměstnanci umožňuje, aby se domáhal objektivního posouzení své

²⁴² KOUKAL, Pavel. § 82. In: LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář*. I. Obecná část (§ 1-654). V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 477.

výkonnosti i před soudem. Tím je limitováno subjektivní nahlížení na zaměstnance, k úspěšnému uplatnění nároku je však třeba předložit přesvědčivé podklady.

Uplatnění tohoto nároku nikterak nerozporuje možnost uplatnit jiný nárok podle občanského zákoníku. Na této skutečnosti nic nemění ani fakt, že úpravu posudku o pracovní činnosti (a z toho vyplývající práva zaměstnance) upravoval již zákon č. 65/1965 Sb., starý zákoník práce, a to i v původním znění.

6.2 Ochrana cti v trestním právu a správním právu trestním

Listopadové události roku 1989 přinesly pozitivní změny i do úpravy trestního práva a správního práva trestního. Byl tedy zrušen trest smrti, a celá trestněprávní úprava byla zbavena brylí socialistické ideologie. Přestože pilíře trestněprávní úpravy nadále nesl (novelizovaný) TZ 1961 a TŘ 1961, správněprávní úprava se opírala o nově přijatý zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, který nahradil zákon č. 150/1969 Sb., o přečinech a zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích obsahoval skutkovou podstatu přestupku proti občanskému soužití (§ 49). Tohoto přestupku se dopustil mj. ten, kdo jinému ublížil na cti tím, že ho urazil nebo vydal v posměch, nebo ten, kdo jiného nepravdivě obvinil z přestupku. Předpokladem naplnění skutkové podstaty tohoto přestupku bylo, že daným jednáním nebyly naplněny znaky přísněji trestného deliktu, tj. trestného činu pomluvy nebo křivého obvinění. Znakem tohoto přestupku bylo, že se jednalo buď o pravdivé urážlivé nebo posměšné sdělení nebo hodnotící soud, nebo o nepravdivé sdělení učiněné nedbalostně (v případě skutkového omylu), nebo o jednání, které nemohlo zapříčinit snížení vážnosti ve značné míře. Pakliže byla dána alespoň jedna z těchto okolností, nemohlo se jednat o trestný čin pomluvy, ale jen o výše uvedený přestupek. Řízení o tomto přestupku mohlo být zahájeno jen na návrh dotčené osoby. Nový zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích sice upravuje shodně skutkovou podstatu přestupku proti občanskému soužití, podmínku návrhu však zredukoval na souhlas dotčeného. Souhlas dotčeného je tedy *pouhým* nezbytným předpokladem k tomu, aby správní orgán mohl zahájit řízení o přestupku *ex officio*.²⁴³

²⁴³ STRAKOŠ, Jan. *Zákon o některých přestupcích*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 137.

Trestní zákoník 1961 upravoval nadále skutkovou podstatu trestného činu pomluvy (§ 206) a křivého obvinění (§ 174). Křivým obviněním bylo jednání, jímž byl jiný lživě obviněn z trestného činu, pomluvou sdělení nepravdivého údaje, který byl způsobilý ohrozit vážnost jiného před veřejností. Trestný čin tiskové nedbalosti (§170a) byl k 29. říjnu 1990 z úpravy TZ 1961 vypuštěn,²⁴⁴ zato však byl zaveden procesněprávní institut souhlasu poškozeného, který se týkal i pomluvy. Stíhání pomluvy bylo podmíněno souhlasem dotčené osoby. Jednalo se o reflexi skutečnosti, že na stíhání pomluvy má zájem výhradně dotčená osoba. Tato podmínka stíhání pachatele však byla v roce 2009 zrušena. V současnosti je pomluva stejně jako všechny běžné trestné činy stíhána bez ohledu na vůli dotčeného.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon na podstatě trestných činů křivého obvinění (§ 345) a pomluvy (§ 184) nic nezměnil, rozšířil však jejich kvalifikované skutkové podstaty, zvláště tu křivého obvinění. Za trestný čin křivého obvinění může být uložen trest odnětí svobody v trvání od několika měsíců až do deseti let, a to podle okolností, příj. motivů, za jakých byl spáchán. V případě trestného činu pomluvy je nutno zkoumat, jakým prostředkem byla pomluva spáchána. Pakliže byla spáchána prostřednictvím tisku, filmu, rozhlasu, televize, veřejně přístupné počítačové sítě nebo jiným obdobným účinným způsobem, může být pachateli uložen trest odnětí svobody až na dvě léta nebo zákaz činnosti.

Podstatnou změnu přinesla novela č. 183/2016 Sb., která upravila zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, a to v tom smyslu, že umožnila stíhat za pomluvu a křivé obvinění i právnické osoby.

Tato změna má význam zejména pro vydavatele jakožto právnické osoby, v jejichž řadách působí desítky novinářů, a to v případech, kdy se některá z osob v poměru k této právnické osobě dopustí některého z výše uvedených trestných činů, není však možné prokázat všechny znaky skutkové podstaty konkrétní fyzické osobě. Právnická osoba je tedy trestně odpovědná i za trestné činy křivého obvinění a pomluvy, to však jen za předpokladu, že tyto byly spáchány v rámci její činnosti, a za podmínek,

²⁴⁴ POUPEROVÁ, Olga. Právo tiskové (od roku 1945). In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. VII. svazek, Právo pra - Prob.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 473.

zohledňujících, že právnická osoba je právním konstruktem, který sám ze sebe nemůže protiprávně jednat, natož pak zaviněně. Trestní odpovědnost právnických osob je proto založena na principu tzv. přičitatelnosti. Právnické osobě je tedy přičitatelné jen takové jednání, které bylo učiněno jejími vedoucími osobami nebo i zaměstnanci, to však za předpokladu, že tito jednali na základě pokynu nebo souhlasu vedoucích osob nebo pakliže vedoucí osoby zanedbaly prevenci, která by takovému trestnému činu zabránila (vnitřní etické kodexy). Pokud je jednání právnické osobě přičitatelné, je tato trestně odpovědná, přičemž nese i trestněprávní následky v podobě trestu (pokuty nebo zákazu činnosti). Možnost udělení trestu zákazu činnosti byla velmi kritizována, a to z důvodu obav ze zbavování se nepohodlných médií, tyto se však prozatím nenaplnily.²⁴⁵

K uvedenému je třeba doplnit, že trestní odpovědností právnických osob není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob (§ 9 odst. 3 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob).

6.3 Ochrana cti v ústavním právu

V lednu roku 1991 byla přijata Listina základních práv a svobod, a ta se stala součástí ústavního pořádku i nově vzniklého samostatného státu. Její přijetí přineslo uznání přirozenoprávního základu osobnostních práv v jejich nezadatelné a nezrušitelné povaze, a to vzhledem i k neopomenutelnému čl. 10, který deklaruje právo na lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst a ochranu jména.

Neméně významným právním předpisem byl ústavní zákon č. 91/1991 Sb., o Ústavním soudu ČSFR, jenž byl proveden zákonem č. 491/1991 Sb., o organizaci Ústavního soudu ČSFR a o řízení před ním, neboť tyto umožnily podat jedinci ústavní stížnost, pakliže tvrdil, „že opatřením, pravomocným rozhodnutím nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno jeho základní právo nebo svoboda.“²⁴⁶

Toto vymezení ale nevypovídalo, v jakých vztazích byla základní práva hodna ochrany. Zpočátku se vycházelo z toho, že základními právy jsou práva jedince vůči státu

²⁴⁵ ŠTEFAN, Václav. Bič zatím nešlehl. Obávaná novela zákona o pomluvě na média zatím nedopadla. In: *iRozhlas* [online]. Český rozhlas, publikováno 24. 3. 2018 [cit. 14. 6. 2019].

²⁴⁶ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. Praha: Leges, 2018, s. 48.

na to, aby uznal a chránil hodnoty spjaté s lidskou osobností. Osobnostní práva sice usilovala o totéž, byla však uplatňována jen v rámci soukromého (občanského) práva, tj. v právních poměrech vyznačujících se zásadou rovnosti.²⁴⁷ Otázka tak stála, zda jsou lidskými právy jen práva, která jsou porušována státem v tzv. vertikálních vztazích, nebo i ta práva, k jejichž porušení došlo na tzv. horizontální úrovni. Z tohoto pomohla vyjít interpretace, již vyslovil německý Spolkový ústavní soud, který přijal teorii o prozařování základních práv celým právním řádem. Převzal ji i český Ústavní soud. Tímto prozařováním se mínilo, že základní práva mohou ovlivňovat nejen vztahy vertikální, ve kterých stát chrání jedince před sebou samým, ale že se mohou promítat i do vztahů horizontálních, resp. soukromoprávních.²⁴⁸ Z toho vyplývá, že jedinec se může domáhat plnění základních práv nejen vůči státu, ale vůči každému jednotlivci, který do těchto práv zasahuje, a to i skrze ústavní stížnost, prostředek směřující k Ústavnímu soudu, coby orgánu dohledu nad dodržováním lidských práv v celém (prozářeném) právním řádu.

Ústavní stížnost je koncipována jako nástroj ochrany ústavně zaručených základních práv, je ho však možno využít až po uplatnění všech ostatních prostředků ochrany.²⁴⁹ Pakliže je podána žaloba na ochranu osobnosti, je řešena civilními soudy, nese však potenciál ústavněprávního řešení. To jednak proto, že verbální urážky, napadání, slovní hříčky, poškozování pověsti aj. spadají pod deklarovanou ochranu podle čl. 10, ale i proto, že právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochranu jména stojí v přímé opozici k právu na svobodu projevu a svobodu vyjadřovat své názory (čl. 17 LZPS).

Poměřováním těchto základních práv dospěl Ústavní soud k ustálené judikatuře, která je vystavěna na následujících kritériích. Podle Ústavního soudu je nutno brát v potaz 1) povahu výroku (tj. zda jde o skutkové tvrzení či hodnotový soud), 2) obsah výroku, 3) formu výroku (např. vulgárnost), 4) postavení kritizované osoby, 5) zda se výrok (kritika) dotýká soukromé či veřejné sféry dotčené osoby, 6) předpoklad v jednání dotčeného (nakolik zásah např. vyprovokoval), 7) kdo výrok pronáší, a konečně 8) kdy tak bylo

²⁴⁷ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Orbis, 1969, s. 21-23.

²⁴⁸ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 55.

²⁴⁹ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. Praha: Leges, 2018, s. 48.

učiněno (např. předvolební kampaň, nutnost vynucené reakce).²⁵⁰ Z uvedeného je zřejmé, že se jedná o množství nezastupitelných faktorů, jejich váha však závisí na jedinečných okolnostech daného případu.

²⁵⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 2015, sp. zn. II. ÚS 2051/14. In: NALUS [právní informační systém]. Ústavní soud [24. 6. 2019]; Nález Ústavního soudu ze dne 27. 6. 2018, sp. zn. I. ÚS 4022/17. In: NALUS [právní informační systém]. Ústavní soud [24. 6. 2019].

Závěr

Čest byla vždy nezbytným předpokladem plnosti existence člověka, a tomu odpovídaly i prostředky její ochrany. Ty se však postupem času měnily stejně jako pohled celé společnosti a práva samotného. Zachytit vývoj právní úpravy prostředků ochrany cti a následků jejich uplatnění, dosažený do dobových souvislostí, bylo snahou výkladu předchozích stran.

Práce byla rozdělena do kapitol, které byly dány jednotlivými historickými obdobími. Na úvod každé byly představeny dobové okolnosti umožňující pochopit historický kontext a vývoj obecné úpravy trestního i soukromého práva, a poté byly charakterizovány delikty proti cti a od nich odvislé prostředky ochrany. Zájem spočíval na zjištění, jakými nástroji mohla verbálně napadená osoba zásah do cti původci „vrátit“ právně dovoleným způsobem. Snahou bylo psát kapitoly analogicky, aby čtenář rozuměl výkladu k pramenům a mohl je pak porovnávat.

Při zpracování tématu bylo využito nejrůznějších zdrojů. Prvořadými prameny byly prameny primární. Ty byly vyhledávány bez ohledu na dostupnost sekundární literatury, pravdou však je, že u několika kapitol byly mým pramenem jediným. Z toho důvodu byl vítán postup k výkladu o pozdějších úpravách, neboť ty pro početnost sekundární literatury nabízely jasná výkladová východiska. Nyní se dostaneme k závěru a krátké sumarizaci práce.

Ochrana cti středověkého a novověkého člověka vycházela z právního rozměru cti. Zachovalá čest byla totiž nezbytným předpokladem plné právní subjektivity, a to jak šlechtice, tak i poddaného. U šlechtice byl však význam cti umocněn tím, že čest byla pojmovou součástí šlechtictví.

Chronologický výklad o vývoji ochrany cti započal rozborem Knihy rožmberské a Práv zemských českých Ondřeje z Dubé, která upravovala delikt nářku chlapstvem i první prostředky ochrany. Prvním významným pramenem zemského práva ve smyslu jeho ucelenosti bylo Vladislavské zřízení zemské a jeho redakce. To upravovalo tři delikty proti cti: nářek chlapstvem, nářek cti a zhanění. Položilo tak základy úpravy ochrany cti, jež přetrvaly až do vydání prvních trestních kodexů. Do jejich vydání bylo sankcionování pachatele soukromou záležitostí dotčeného, trestněprávní prvky byly ale pozorovatelné

na represivní povaze trestů. Soukromoprávní charakter se však nevytratil u sankcí za nejméně závažné delikty, neboť následkem takových jednání bylo udělení přesně vyměřené pokuty, která směřovala přímo dotčenému.

Nejinak tomu bylo v právu městském, jeho úprava však byla chudší o delikt nářku chlapstvem, a to z toho důvodu, že tento delikt mohl být spáchán jen na osobě šlechtického stavu, nikoliv měšťanovi.

Vydáním Obnoveného zřízení zemského počaly být prosazovány zásady inkvizičního procesu. Přestože dotčený mohl v rámci trestního procesu požadovat náhradu škody i zadostiučnění, ani jeho výslovné prominutí nebylo důvodem k upuštění od potrestání. Průlomovým předpisem byl TZ 1803, který nejenže položil základy rakouského trestního práva hmotného, ale i podrobně upravil delikty proti cti, jež lišil na zločin utržení na cti a ostatní přestupky. Dotčenému mohla být přiznána náhrada škody, to však jen z úřední povinnosti na základě uvážení soudu. V tomto předpise se objevil i náznak soukromé trestní iniciativy, když přestupek vyhrožování veřejným zlým nakládáním mohl být stíhán jen na návrh dotčeného, ten však trestní řízení jinak ovlivnit nemohl. Významné změny přinesly revoluční události roku 1848, neboť na jejich základě se pozvolna začaly prosazovat zásady obžalovacího procesu, a to i vzhledem k zásahům do cti. Trestní zákoník 1852 konkretizoval delikty proti cti a učinil z většiny delikty návrhové. Jelikož však obsahoval jen hmotněprávní úpravu, procesněprávní ustanovení byla upravena samostatně. Glaserův trestní řád z roku 1873 přinesl zásadní změnu v tom, že umožňoval stíhat návrhové delikty soukromou trestní žalobou. Na cti dotčený tedy převzal postavení veřejného žalobce. Byl nejen příčinou pachatelova potrestání, ale i jeho mírou, neboť na jeho argumentačních a důkazních možnostech a schopnostech spočíval úspěch celé obžaloby; zároveň měl i odpovědnost za průběh trestního řízení.

Specifickou oblastí trestního práva (co do úpravy prostředků ochrany) bylo tiskové právo trestní, jehož úpravu obsahoval zákon č. 6/1863, tiskový zákon. Ten kromě úpravy tiskového práva v širokém slova smyslu upravoval i přestupek zanedbání povinné péče i další způsoby ochrany, spočívající v povinnosti uveřejnit tiskovou opravu, nešířit difamační tvrzení, příp. takové materiály i zničit, vedle čehož mohlo být požadováno i uveřejnění trestního rozsudku. Tímto však nebyla dotčena ustanovení TZ 1852, neboť na

jejich základě byl původce zásahu postižen bez ohledu na prostředek provedení, přestupky spáchané tiskem však byly trestány přísněji.

Zcela zásadním předpisem v oblasti soukromého práva byl ABGB (1811). Ten ve svém § 16 deklaroval existenci všeobecného osobnostního práva, a tedy i práva na čest. Na základě tohoto soukromoprávního předpisu mohl dotčený požadovat upuštění od zásahu, stejně jako odstranění jeho následků. Krom toho mohl požadovat náhradu způsobené majtkové škody a plné zadostiučinění, to však jen v podobě náhrady majtkové škody a shlazení urážky.

Prvorepubliková úprava ochrany cti navázala na úpravu rakouskou. V roce 1924 byla přijata tisková novela, která rozšířila výčet prostředků ochrany proti tiskovým deliktům, v roce 1933 zákon o ochraně cti, který redefinoval skutkové podstaty deliktů proti cti, soukromý charakter trestního řízení však zůstal nezměněn, neboť stíhání pachatele záviselo na dotčeném. Ten mohl krom toho požadovat i vyslovení viny bez potrestání pachatele, což znamenalo, že vyslovení viny neznamenal nevyhnutelnost trestu.

Komunistické právo přineslo zásadní změny. Krom toho, že byla všechna trestněprávní ustanovení upravena unifikovaným zákonem a že byl výčet deliktů proti cti omezen na křivé obvinění a pomluvu, byla zrušena soukromožalobní iniciativa. Soukromým osobám tak byla odebrána procesní oprávnění, která jim dovozovala ovlivnit výsledek procesu. Méně závažné delikty byly zařazeny do úpravy přestupkových zákonů, resp. jejich variací v podobě zákona o proviněních a o přečinech. Co se občanského práva týče, prostředky ochrany osobnostních práv upravoval až OZ 1964. Mezi výslovně uvedenými byl nárok zdržovací, odstraňovací, na náhradu majtkové škody a na přiměřené zadostiučinění (jen v imateriální podobě). Tyto byly uplatnitelné i vůči vydavatelům a šéfredaktorům, resp. provozovatelům informačních prostředků, neboť tito byli za obsah periodické publikace, resp. hromadného informačního prostředku odpovědní. Tiskový zákon 1966 pak znovuobnovoval institut opravy.

Nejvýznamnějšími změnami polistopadové úpravy bylo: rozšíření nároku na náhradu nemajtkové újmy o přiznání peněžitého zadostiučinění; konkretizace opravného nároku v institutech práva na odpověď a práva na dodatečné sdělení; a rozšíření trestněprávní odpovědnosti na právnické osoby. Korunou těchto změn bylo právní zakotvení

možnosti podat ústavní stížnost, pakliže bylo zasaženo do základního práva podle čl. 10 LZPS.

Z uvedeného je zřejmé, jakou cestou se prostředky ochrany cti vyvíjely. Protože čest byla v minulosti podmínkou právní subjektivity, byla chráněna převážně právem trestním. Trestní právo však postupem času začalo reflektovat soukromý charakter zásahů i potřebu svěřit stíhání původce zásahu přímo dotčené osobě. K této trestněprávní ochraně, bránící statky nejvyššího společenského zájmu, byla přijata soukromoprávní ustanovení, která ochranu osobnostních práv doplnila o nároky civilní.

S ohledem na proměnu vnímání cti v průběhu 20. stol. byly prostředky ochrany cti kumulovány do rukou dotčené osoby, s tím však, že tato ztratila právo soukromé trestní žaloby. Přes nárůst prostředků ochrany, jež byly přizpůsobeny povaze zásahů i prostředkům jejich provedení, se tak zdá, že jejich síla opadá. To lze doložit i záměrem zákonodárce vypustit skutkovou podstatu trestného činu pomluvy z trestního zákoníku. Přestože byla nutnost trestněprávní úpravy ochrany cti prozatím uhájena, v minulých desetiletích nastavený trend naznačuje, že tomu nemusí být napořád.

Ačkoliv byla hodnota statku cti v průběhu staletí jak se zdá devalvována, i nynější právní řád nabízí hojné prostředky její ochrany; a ty jen tak nevytizí, neboť právo na čest je základním právem, o jehož naplnění bude každý z nás vždy usilovat.

Použité zdroje

Monografie

1. ADAMOVÁ, Karolína; SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 362 s. ISBN 978-80-7380-271-4.
2. BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, 608 s. ISBN 978-80-7502-128-1.
3. BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, 474 s. ISBN 80-7201-429-3.
4. BLÁHOVÁ, Ivana; BLAŽEK, Lukáš a kol. *Právníková dvouletka: rekonstrukce právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, 413 s. ISBN 978-80-87284-52-0.
5. BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV., státnické dílo*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, 312 s. ISBN 80-246-0771-9.
6. BRANDL, Vincenc. *Knihy rožmberská: kritické vydání opatřené poznámkami a glosářem jež učinil Vincenc Brandl, zemský archivář moravský*. Praha: Nákladem Jednoty právnické, 1872, 144 s.
7. ČÁDA, František. *Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé práva zemská česká*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1930, 231 s.
8. ČÁDA, František. *Práva osobnostní u nás: náčrt kapitoly z právních dějin českých*. Praha: F. ČÁDA, 1928, 16 s.
9. ČERNÝ, Jan. *Ochrana cti*. V Bratislavě: Nákladem Právnické jednoty, 1933, 99 s.
10. ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Díl I., (§ 1 až 221). Praha: Panorama, 1987, 746 s.
11. DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, 107 s. ISBN 80-86569-43-8.
12. DÜLMEN, Richard. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, 107 s. ISBN 80-86569-43-8.
13. GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 2005, 121 s. ISBN 80-246-1107-4.
14. HRABÁNEK, Jan. *Soustava československého práva tiskového*. Praha: Orbis, 1934, 166 s.
15. CHALOUPKOVÁ, Helena. *Zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon) a předpisy související: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2001, 229 s. ISBN 80-7179-506-2.

16. JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*. Brno: Matice moravská a Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 470 s. ISBN 978-80-86488-47-9.
17. JIREČEK, Hermenegild; JIREČEK, Konstantin Josef. *Codex juris Bohemici*. Tomi IV., pars I., sectio I., Jura et constitutiones regni Bohemiae saeculi XVI. Praeae: Apud Fr. Tempsky Bibliopolam, 1882, 703 s.
18. KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha: Melantrich, 1935, 337 s.
19. KALLAB, Jaroslav. *Výklad zákona o ochraně cti*. V Brně: Nákladem československého akademického spolku Právník, 1934, 14 s.
20. KALLAB, Jaroslav; HERRNRITT, Vilém. *Trestní zákony československé platné v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. 3. přeprac. a značně rozmn. vyd. Praha: Nákladem Československého Kompasu, 1933, 1438 s.
21. KAPRAS, Jan. *Přehled právních dějin zemí České koruny*. 5. přeprac. vyd. Praha: J. Kapras – Pražské akciové tiskárny, 1935, 354 s.
22. KNAP, Karel. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2004, 435 s. ISBN 80-7201-484-6.
23. KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří. *Ochrana osobnosti v československém občanském právu*. Praha: Orbis, 1969, 289 s.
24. KNOLL, Vilém; JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; RUNDOVÁ, Alena. *Vybrané mezníky českých právních dějin*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, 156 s. ISBN 80-86473-11-2.
25. KOUPIL, Ondřej; KOUPILOVÁ, Marcela; MALÝ, Karel a kol. *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie*. Díl I., Druhá polovina 17. a počátek 18. stol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, 342 s. ISBN 978-80-246-3775-4.
26. KOZÁKOVÁ, Anděla. *Právní postavení ženy v českém právu zemském*. Praha: Jan Kapras, 1926, 70 s.
27. KREUZ, Petr. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*. V Praze: Univerzita Karlova, 2000, 419 s. ISBN 80-7184-837-9.
28. KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007, 526 s. ISBN 978-80-86197-91-3.
29. LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Díl I., Obecná část (§ 1-654). V Praze: C. H. Beck, 2014, 2380 s. ISBN 978-80-7400-529-9.
30. LEPAŘ, Mojmír. *O urážkách na cti: s výkladem o přípustnosti důkazu pravdy*. V Praze: J. Pospíšil, 1902, 178 s.
31. LEPAŘ, Mojmír. *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, číslo 117 ř. z. (platný ve státě československém): dodatky: O tisku, spolcích, potravinách, nemo-*

- cech a j., dle změn a rozhodnutí až včetně do října 1919. 6. vyd. nově upr. V Praze: Dr. Ed. Grégr, 1919, 470 s.
32. MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1997, 156 s. ISBN 80-7203-045-0.
 33. MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4.
 34. MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995. 269 s. ISBN 80-85903-01-6.
 35. MALÝ, Karel. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. V Praze: Karolinum, 2013, 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3.
 36. MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*. Praha: Universita Karlova, 1979, 262 s.
 37. MALÝ, Karel. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. V Praze: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, 161 s. ISBN 978-80-246-3269-8.
 38. MATYS, Karel. *Trestní zákon: komentář*. II. Část zvláštní. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Panorama, 1980, 915 s.
 39. MILOTA, Albert. *Nové československé právo tiskové: ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony at.d.* V Praze: Nákladem Právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1933, 489 s.
 40. MIŘIČKA, August. *Rakouské trestní právo hmotné*. Část zvláštní. 3. autoris. vyd. Praha: Všehrad, 1914, 213 s.
 41. MUNKOVÁ, Jindřiška. *Právo proti nekalé soutěži: komentář*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, 233 s. ISBN 978-80-7179-543-8.
 42. ONDREJOVÁ, Dana. *Právní prostředky ochrany proti nekalé soutěži*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, 315 s. ISBN 978-80-7357-505-2.
 43. PECKA, Dominik; Pecka, Jan. *Pacem in Terris: okružní list svatého otce Jana XXIII. o míru mezi národy a o tom, jak ho nastolit v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě*. Praha: Vyšehrad, 1969, 70 s.
 44. POLÁČEK, František. *Ochrana cti podle zákona ze dne 28. června 1933 čís. 108 Sb. z. a n. 2. rozš. vyd.* Praha: Nákladem "Československého kompasu", 1937, 125 s.
 45. PRUŠÁK, Josef. *Rakouské právo trestní*. V Praze: Spolek českých právníků „Všehrad“, 1912, 249 s.
 46. RANDA, Antonín. *O závazcích k náhradě škody z činů nedovolených, pak o úrocích dle rakouského práva občanského*. Vyd. 4. V Praze: Tiskem a nákladem J. Otty, 1885, 71 s.
 47. RAUSCHER, Rudolf. *Urážka na cti podle českého práva zemského*. Nákladem vlastním v Bratislavě, 1928, 15 s.
 48. RAUSCHER, Rudolf. *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava, 1927, 91 s.

49. ROUČEK, František. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl pátý, (§§ 1090 až 1341.). Reprint původního vydání z roku 1937. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1011 s. ISBN 80-85963-90-6.
50. ROZEHNAL, Aleš. *Mediální právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 295 s. ISBN 80-86473-79-1.
51. SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo*. III., Mimosmluvní závazky, jednatelství a versio in rem – náhrada škody – nekalá soutěž. V Brně: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1929. Knihovna českého akademického spolku Právnick, 117 s.
52. SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012, 1019 s. ISBN 978-80-7418-146-7.
53. SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Trestní kodexy*. 2. díl, Procesněprávní předpisy. Ostrava: Key Publishing, 2011, 989 s. ISBN 978-80-7418-132-0.
54. SLÁDEČEK, Josef. *Tiskové právo trestní a policejní: srovnávací studie*. [Svazek první]. Kladno: Josef Šolc, 1900, 425 s.
55. STORCH, František. *"Nominatio auctoris" v systému tiskové nedbalosti*. V Praze: Nákladem vlastním, 1903, 25 s.
56. STORCH, František. *Zabavení v právu tiskovém*. Praha: Bursík & Kohout, 1908, 173 s.
57. STORCH, František; SPÁČIL, Jiří. *Řízení trestní rakouské*. [I]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 396 s. ISBN 978-80-7357-651-6.
58. STRAKOŠ, Jan. *Zákon o některých přestupcích*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, 213 s. ISBN 978-80-7598-096-0.
59. ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. Praha: Leges, 2018, 296 s. ISBN 978-80-7502-301-8.
60. ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Díl I., (§ 1-459). 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 1373 s. ISBN 978-80-7400-108-6.
61. ŠINDELÁŘ, Vladimír. *Velká kniha o soubojích a duelantech*. Praha: Regia, 2004, 583 s. ISBN 80-86367-43-6.
62. TOVAČOVSKÝ Z CIMBURKA; BRANDL, Ctibor; BRANDL, Vincenc. *Knih Tovačovská, aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Mar. Mor.* Brno: V. Brandl, 1868, 136 s.
63. VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 66 s. ISBN 80-210-4056-4.
64. VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 503 s. ISBN 80-86861-51-1.

65. VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3 uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, 696 s. ISBN 978-80-7380-575-3.

Články

66. BÍLÝ, Jiří. Kniha rožmberská. In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K-M*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 88-91. ISBN 978-80-7380-602-6.
67. DRBOHLAV, Karel. Trestní odpovědnost za obsah tiskopisu dle platného práva a de lege ferenda (dle tiskové osnovy). *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13, s. 77-80.
68. FRYC, Václav. O žalobách z urážky na cti. *Právník*. 1899, roč. 38, s. 153-163.
69. HAVLÍN, Miloslav. Historický vývoj právní úpravy nekalé soutěže. *Právník*. 1996, roč. 135, č. 9, s. 822-829. ISSN 0231-6625.
70. HEXNER, Václav. Ochrana cti. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1933, roč. 16, s. 605-608.
71. HUBÁČEK, Gustav. O tiskové opravě. *Právník*. 1901, roč. 40, s. 549-558.
72. KREUZ, Petr. Urážka na cti v praxi komorního soudu Království českého a městského soudu Starého Města pražského v první polovině 16. stol. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 127-150. ISBN 978-80-86488-74-5.
73. MALÝ, Karel. Poznámky k obecné části zákoníku Marie Terezie Constitutio criminalis Theresiana. *Právněhistorické studie*. Praha: Karolinum, 2017, Sv. 47/1, s. 44-61. ISSN 0079-4929.
74. MAREŠ, Jan. Koldínův zákoník (1579). In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. III. svazek, K - M*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 107-110. ISBN 978-80-7380-602-6.
75. MIŘIČKA, August. Ještě slovo k tiskové novele z r. 1924. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1926, roč. 9, s. 353-365.
76. MIŘIČKA, August. O urážkách spáchaných tiskem podle zákona z 30. května 1924, čís. 124 Sb. z. a n. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1926, roč. 9, s. 1-12.
77. NOVOTNÝ, Robert. Čest a urozenost v mentalitě pozdně středověké šlechty. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 54-68. ISBN 978-80-86488-74-5.

78. PELIKÁN, Martin. Náhrada nemajetkové újmy. In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. IV. svazek, N - O*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 46-55. ISBN 978-80-7380-624-8.
79. POLÁK, Emerich. Doslov k článkům o tiskové novele. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1926, roč. 9, s. 385-390.
80. POLÁK, Emerich. O Miříčkově kritice tiskové novely. *Právní obzor: časopis Ústavu štátu a práva Slovenskej akadémie vied*. 1926, roč. 9, s. 193-199.
81. POUPEROVÁ, Olga. Právo tiskové (od roku 1945). In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. VII. svazek, Právo pra - Prob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 470-476. ISBN 978-80-7380-648-4.
82. ROKUŠEK, František. Nový trestní řád. *Právník*. 1950, roč. 89, s. 327-333.
83. SIGLOVÁ, Tereza. Role cti ve sporech poddaných na příkladu pardubického panství v 16. a 17. století. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 186-198. ISBN 978-80-86488-74-5.
84. STORCH, František. Studie k tiskovému právu trestnímu. *Sborník věd právních a státních*. 1903, roč. 3, č. 3, s. 1-63.
85. ŠVANTNER, Viktor. Právnícká dvouletka. In: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. V. svazek, Pa - Právni*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 799-819. ISBN 978-80-7380-638-5.
86. VÁLKA, Josef. Čest jako zrcadlo společnosti. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 201-221. ISBN 978-80-86488-74-5.
87. VOJÁČEK, Ladislav. Delikty proti bezpečnosti cti podle prvorepublikové československé úpravy. In: SCHELLE, Karel. *Vývoj právních kodifikací: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 220-242. ISBN 80-210-3610-9.
88. VOJÁČEK, Ladislav. Ochrana cti v zákonících z počátku 19. století. In: SCHELLE, Karel; VOJÁČEK, Ladislav. *Stát a právo v období absolutismu: sborník*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 88-109. ISBN 80-210-3899-3.
89. VOJÁČEK, Ladislav. Trestní právo v Českých zemích za absolutismu. In: SALÁK, Pavel; TAUCHEN, Jaromír. *Československé trestní právo v proměnách věků*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 67-75. ISBN 978-80-210-5086-0.

Judikatura

90. Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ze dne 20. června 1923, sp. zn. Rv I 162/23 (Vážný č. 2750). In: VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí*

nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. Ročník pátý, obsahující rozhodnutí z roku 1923. Praha: Právnícké vydavatelství, 1925.

91. Nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 2015, sp. zn. II. ÚS 2051/14. In: NALUS [právní informační systém]. Ústavní soud [24. 6. 2019]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-2051-14>
92. Nález Ústavního soudu ze dne 27. 6. 2018, sp. zn. I. ÚS 4022/17. In: NALUS [právní informační systém]. Ústavní soud [24. 6. 2019]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=102724&pos=1&cnt=1&typ=result>

Internetové zdroje

93. JELÍNKOVÁ, Petra. *Zlehčování v judikatuře a praxi* [online]. Brno, 2015 [cit. 11. 6. 2019]. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Právnícká fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/378718/pravf_m/Petra_Jelinkova?lang=cs;so=nx;info=
94. MARETHOVÁ, Zuzana. *Trest na cti* [online]. Brno, 2014 [cit. 13. 12. 2018]. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Právnícká fakulta. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/h7vva/>
95. SZOSTOK, David. *Vývoj právní úpravy nekalé soutěže v ČR* [online]. Praha, 2014 [cit. 9. 6. 2019]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnícká fakulta. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/68047>
96. ŠTACHOVÁ (FIEDLEROVÁ), Nad'a. *Tzv. Rožmberská kniha jako pramen zemského práva v Čechách (historicko-právní analýza)* [online]. Brno, 2009 [cit. 26. 11. 2018]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnícká fakulta. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/z2gyr/>
97. ŠTEFAN, Václav. Bič zatím nešlehl. Obávaná novela zákona o pomluvě na média zatím nedopadla. In: *iRozhlas.cz* [online]. Český rozhlas, publikováno 24. 3. 2018 [cit. 14. 6. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravodomov/media-zakon-pomluva_1803241958_mos

Právní předpisy

98. Constitutio criminalis Theresiana aneb Ržjmské Cýsařské w Uhřjch a Čechách etc. etc. Kráľowské Aposstolské Milosti Marye Terezye Arcy – Kněžny Rakouské, etc. etc. hrdelní Práwnj Ržád, Vídeň, 1769, [230], 282, LVI, [2], 282 s. Dostupné z: <http://eod.vkol.cz/iii32047/>

99. Práva wsseobecná nad Prowiněniemi, a gich Trestmi. J. T. von Trattnern, Vídeň, 1787, 297 s. Dostupné z: <http://provenio.net/media-viewer?rootDirectory=52&back=%2Fdocuments%2F33531#!?file=3954>
100. Kniha práw nad přečiněnjmi hrdelnjmi a těžkými řádu Městského, (totiž Pollice) přestupky, Kniha práw nad přečiněnjmi hrdelními a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky. J. T. von Trattnern, Vídeň, 1804, 216 s. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=_qFBAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
101. Zákon č. 6/1863 ř. z., o tisku, ve znění k 23. 1. 1963. In: *Virtuální knihovna právních předpisů. Říšská sbírka zákonů* [online]. JUDr. Pavel Salák, Ph.D., JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, LL.M. Eur.Int. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/rs.html>
102. Zákon č. 124/1924 Sb. z. a n., tisková novela, ve znění k 23. 6. 1924. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 25. 5. 2019].
103. Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti, ve znění k 7. 7. 1933. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 15. 5. 2019].
104. Zákon č. 94/1949 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací, ve znění k 10. 4. 1949. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 3. 6. 2019].
105. Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění k 18. 7. 1950. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 27. 5. 2019].
106. Zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád, ve znění k 18. 7. 1950. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 28. 5. 2019].
107. Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, ve znění k 18. 7. 1950. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 29. 5. 2019].
108. Zákon č. 89/1950 Sb., trestní řád správní, ve znění k 18. 7. 1950. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 30. 5. 2019].
109. Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění k 23. 11. 1950. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 30. 5. 2019].
110. Zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, ve znění k 28. 12. 1950. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 3. 6. 2019].
111. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění k 8. 12. 1961. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 5. 6. 2019].
112. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění k 9. 12. 1961. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 5. 6. 2019].
113. Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, ve znění k 1. 7. 1961. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 2. 6. 2019].

114. Zákon č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, ve znění k 28. 4. 1961. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 7. 6. 2019].
115. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění k 5. 3. 1964. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 10. 6. 2019].
116. Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění k 30. 6. 1965. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 15. 6. 2019].
117. Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích, ve znění k 8. 11. 1966. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 16. 6. 2019].
118. Zákon č. 150/1969 Sb., o přečinech, ve znění k 23. 12. 1969. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 7. 6. 2019].
119. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění k 30. 4. 1990. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 8. 6. 2019].
120. Zákon č. 200/1990 Sb., přestupkový zákon, ve znění k 18. 5. 1990. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 13. 6. 2019].
121. Zákon č. 46/2000 Sb., tiskový zákon, ve znění k 14. 3. 2000. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 12. 6. 2019].
122. Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění k 4. 7. 2001. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 11. 6. 2019].
123. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění 7. 6. 2006. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 15. 6. 2019].
124. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění 9. 2. 2009. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 14. 6. 2019].
125. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění 22. 3. 2012. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 14. 6. 2019].
126. Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění 1. 12. 2016. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 14. 6. 2019].
127. Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění 3. 8. 2016. In: *Codexis* [právní informační systém]. Atlas consulting, © 2017 [cit. 14. 6. 2019].